नं. ४८०२

नाम - संस्कारनृसिंहः

कर्त्ता - नरहरिः

पत्र ७२ पञ्जाबि सं. १९४४

विषयः धर्मशास्त्रम्

संस्कारनृसिंहः

४८०२

मराउप वेष्टनं
गोदानप्राय [illegible] बटुना। पितृकर्तृकः उपनयने [illegible] कल्प
वपनं [illegible]
विप्रत्रयभोजनं [illegible] भोजनं तत्प [illegible]
आचार्यवरणं
अग्निस्थापनं
आचार्यकर्तृकः संकल्पः उपनयनादौ

मौंजी लग्नस्थानिष्ट [illegible] बटुनान
पलाशदण्ड पित्रोर्वा। गुरुशान्तिश्च।
मृगचर्म
यज्ञोपवीत
पूर्णपात्र
समिधा २४
झोलियां २
समिधा २४
पैसे =)
ब्रह्मभोजन १० वा १०
पूर्णपात्र १
घृत सेर १
दधिपाकचा १
ब्रह्मभोजन १०

अङ्काः ४८०२

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ श्रीलक्ष्मीनृसिंहाय नमः ॐ विश्वोत्पत्तिस्थितिलयाय यन्मायालेशतः किल सवि
न्स्वैकरूपं तं स्वात्मानं नृहरिं नुमः १ गर्भाधानादिसंस्कारं नृसिंहोत्तानदैत्यहा स्फुरत्वयं सततो चित्ते नित्यं
सत्कर्मदर्शनः २ नैव संस्कारा द्विविधाः ब्राह्म्या दैवाश्च तत्र ब्राह्म्या गर्भाधानाद्याः पाकयज्ञाद्या दैवाः अ
त्र गर्भाधानाद्याश्चनुष्टपरूपेणैवं तेनैव षोडश गर्भाधानं पुंसवनं सीमन्तो जातकर्म च नामक्रियानि
ष्क्रमोन्नप्राशनं वपनक्रिया कर्णवेधो व्रतादेशो वेदारंभक्रियाविधिः केशान्तः स्नानमुद्वाहो विवाहाग्निप
रिग्रहः त्रेताग्निसंग्रहश्चैव संस्काराः षोडश स्मृताः नवैताः कर्णवेधान्ता मंत्रवर्जं क्रियाः स्त्रियाः विवाहो मं
त्रवत्तस्याः शूद्रस्यामंत्रवद्दश इति व्यासोक्ताः गृह्यकारिकायां तु गर्भाधानं पुंसवनं सीमंतोन्नयनं ततः १

जातकर्माभिधानेचनिष्क्रमः प्राशनेक्रमात् चूडोपनयनेवेदव्रतानांचचतुष्टयं गोदानमेखलोन्मोक्षौविवा
हः षोडशक्रिया इत्युक्ताः त्रयोदशानामाद्यानामधिकारीपिताभवेत् इतरेषांत्रयाणांस्यादधिकारीस्वयं
स्तुतः गर्भाधानादिसंस्कारैर्विवाहान्तैः समानतो गच्छेत्सायुज्यतांविप्रोमुनीनांचसलोकतां वैदिकैः कर्म
भिः पुण्यैर्निषेकाद्यैर्द्विजन्मनां कार्यः शरीरसंस्कारः पावनः प्रेत्यचेहचेति ब्रह्मसब्रह्मणःसायुज्यमाप्नोती
त्यादिगौतमादिवाक्यमूलमनुसंधेयं तत्रादौगर्भाधानेचर्तुंनडपर्वाणिप्रथममर्द्धौनिंद्यमासादितत्वंतानिरज
स्वलायर्माशुध्यते चैत्रज्येष्ठाषाढभाद्रपदकार्त्तिकपौषाधिकमासाः प्रतिपत्षष्ठ्यष्टमीद्वादशीरिक्तामाति
थयः रविभौमशनैश्चरवाराभरण्यार्द्राश्लेषामघापूर्वात्रयविशाखाज्येष्ठानक्षत्राणि कृत्तिकापुनर्वस्व
उत्तरायारेवतीसोममध्यमानि परिघपूर्वार्द्धव्यतीपातवैधृतयोयोगाः भद्राकरणग्रहणसंक्रांतिसंध्याराः

ॐ २ त्रिगेङेतादयः कालाः मेषसिंहमकरकुंभलग्नानि श्वेतपीतकृष्णनभिन्नवस्त्रं भर्तृस्त्रान्यस्त्राश्चवयःप्रदे
शः प्रथमरजस्सिहरिद्रागंधपुष्पतांबूलादिग्रजस्वलाभिः सेव्यं द्वितीयादौ चंजनाभ्यंजने स्नानेवासश्चंदन
यावने गंधमाल्यदिवास्वापंतांबूलं वर्जयेन्मया हस्तेमृन्मयपात्रेवाकडुतिक्ताम्लवर्जितं हविष्यमश्रुरेव
लघुदिवैवभोक्तव्यं एकांतेकंवलाद्यास्तृतभूमौशेतव्यं वन्तर्थेन्हि पंजरेकोष्णेनोदकेन स्नाता ऽर्कभ
र्तृमुखमश्रुरदर्शनेकर्मव्यं भर्तृशय्यापापनेवर्जनीयं अथपंचमेदिवसेतत्रभद्रादिसवेन्यस्मिन्शुभेदिने
अमासंक्रांतिविष्टादौप्राप्तकालेपिनाचरेत् इतिगर्गवाक्यात् एवंजातकर्मनामकर्मापि भर्ताभा
र्यासहकृतमंगलस्नानःकृतनित्यक्रियः ब्राह्मणैःसहशुचिदेशेउपविष्टः आचमनप्राणायामत्रयांते
अस्याःममभार्यायानिषमासादिरजोदर्शनजनिताशुभनिहतिद्वाराशुद्ध्यर्थं संतानहत्यर्थं सग्रहाशांति २

करिष्ये इति संकल्प्य तदंगतया स्वस्तिवाचनं मातृकापूजनं वसोर्द्धारां आयुष्यमंत्रजपं नांदीश्राद्धं चाहं करिष्ये
तत्रादौ निर्विघ्नतासिद्ध्यर्थं गणपतिपूजनमहं करिष्ये इति संकल्प्य तानि कृत्वा आचार्यं ब्रह्माणं सदस्य
मादौ पुरोहितं च ऋत्विजश्चतुरो वृणुयात् निर्दिष्टतिथिवारेषु यदि पुष्यं प्रदृश्यते तत्र शांतिं प्रकुर्वीत
घृतदूर्वातिलाद्यैः प्रत्येकमष्टशतं च सावित्र्याज्जुहुयात्ततः स्वर्णं गोभूतिलान्दद्यात्सर्वदोषापनुत्त
ये इति नारदोक्तेः अग्निप्रतिष्ठां ग्रहपूजां कृत्वा तत्र प्रजापतिं इन्द्रं अग्निं सोमं आज्येन नवग्रहान्
भुवनेशीं घृतदूर्वातिलयवैः अग्निं स्विष्टकृते हविःशेषेण अग्निर्वायुमित्यादि प्राकृतं हुत्वान्वाधाय ब्रह्म
वरणाद्याज्यभागान्ते यथाशक्ति नवग्रहहोमान्ते च गायत्रीमंत्रेण प्रत्येकं घृतदूर्वातिलयवैश्चतुर्मिश्रैस्त्रिभि
होममष्टोत्तरशतं कृत्वा सुवर्णं गोभूतिलान् यथाशक्ति दद्यादित्येतावत्येव नारदोक्ता शांतिः वसिष्ठसंहिता
आज्येन तिलैर्यवैः अग्निं वायुं सूर्यं प्रजापतिं तिलैः = ४

ॐ॰ २ 3

योऽत्र वेशालीपतिनामसमाथरजकीसद्भादिनादिक्रमाद्बुद्धापुष्पवतीवर्षपंचमदिने हव्येषुकव्येषुव वेडुष्टेहि
नवोदकुंभसलिलैः सन्मंत्रितैरौषधैः स्नानेपापनुदंसपंचकलशैः कार्यंसमृद्धैर्जनैः २ पेशान्यतोगोमय
मंडलेवपरिक्षिप्तेऽग्नौ जुहुयाद्बहूर्वाम् युग्मांहृताक्रांवसमितप्रमाणां गायत्रिमंत्रेण सहस्रसंख्यां २ प्रात
प्रमाणामथवाघहंत्री शुभांयवैर्वाहृतिभिस्तिलैश्च ततः स्वरांमिहरोपितृंश्च संतर्पयेदन्नस्वर्णरत्नै
रिति २ अस्त्रिगवरणानंतरं वाग्निप्रतिष्ठाग्रंथेजानंतरं वाकलशस्थापनविधिनापंचकलशस्थापने स
तत्रजलौषधीप्रक्षेपणेनैर्देवस्यत्वेत्यादिभिरापोहिष्ठेतितिसृभिरिमंमेत्यादिभिर्वारुणैर्हद्राध्यायेनवा
भिषेकोपिकर्त्तव्यः ततः प्रजापतिंद्वन्द्वंअग्निंसोमं आज्येन नव ग्रहान् आज्येनतिलैर्यवैः अग्निंवा
युंसूर्यं प्रजापतिं तिलैर्भुवनेशीं घृतहव्यौ तिलयवैरष्टोत्तरसहस्रेणतेनवा अग्निंस्विष्टकृतंहविःशेषे॰ २

द्वि=१

ण अग्निं वायुमित्यादि प्राकृतमित्यन्वाधाय ब्रह्मवरणं यथोक्तं कार्यं ततो होमो योगाय प्रत्येकं हुतं तद्द्वी
भिर्यवैस्तिलैरष्टोत्तरसहस्रमष्टोत्तरशतं वा व्याहृतिभिस्तु तिलहोमस्तावान् स्वर्णगोभूतिलदाने इत्ये
तावतीयं तिथिहोमकशांतिः वाराहपुराणे तु शुभाशुभमासाद्यका अशुभं चेद्दजं स्त्रीणां प्रथमर्तौ हि दृश्यते
विधानं तत्र कर्तव्यमरिष्टघ्नं विशेषतः १ पंचमे दिवसे स्नाता द्वाभ्यामप्यत्र मंगलैः उत्सैश्च वारिभिः श्वे
ष्ठैः पंचपल्लवसंयुतैः तिलतैलेन शुद्धेन शुभकल्केन वा पुनः आह्निकं च विधिं कृत्वा विधानं तु समारभेत् २
शुभाचारसमायुक्ता श्रद्धया परया पुनः स्थंडिले च ततः कृत्वा स्वशाखोक्ताग्निं द्विजोत्तमैः ४ अग्निप्रतिष्ठापू
र्वं च हवनं तत्र कारयेत् अष्टोत्तरसहस्रं च जुहुयात्तिलसर्पिषा ५ प्रधानं पायसं प्रोक्तं सघृतं च सशर्क
रं शाकल्येनेति मंत्रेण मूर्द्धानं चेति वा पुनः ६ सूर्यसूक्तं जपेद्विद्वान् विष्णुसूक्तं च वा पुनः सूर्यपूजां ततः

प न्द

कुर्यात्करवीरैः सुरक्तकैः ७ धूपार्थं गुग्गुलं दद्याद्दीपं दद्यात्प्रयत्नतः वन्हे हुतं रजोविद्धा स्थापयेत्कदली

उ॰ शुभां ८ हेम्नः पंचपलाद्यां वा पलस्यापि सुलक्षणां पलार्द्धेन तदर्द्धेन तदर्द्धार्द्धेन वा पुनः ९ सुस्तंभां च

४ चपत्राढ्यां कदलीं सुविराजितां राष्ट्रीकृतप्रतिष्ठां च तंडुलानां नृपोत्तम १० तंडुलानोपरीमाप्रमाढका

नां च तत्त्रयं दद्यात्तां विप्रवर्याय सवस्त्रां च सदक्षिणां ११ अलंकृताय विदुषे श्रोत्रियाय कुटुंबिने सुपत्रे

५ सुभगे देवी रंभे भास्करवल्लभे रक्ष मां रजसो दोषाद्दुष्टस्पर्शविगर्हितात् १२ दानेनानेन देवेशः सवि

ता विश्वतोमुखः प्रीतो भवतु मे सद्यो दोषं हरतु दुष्करं १३ आचार्य त्वं महाभाग महादोषविनाशन दानस्या

स्य प्रभावेन रजोदोषात्प्रपाहि मां १४ ततोभिषेचनं कार्यं दंपत्योश्च विशेषतः वेदविद्भ्यो यथा देयं यथाश

क्त्या च तर्पणं १५ यस्मिन्वासरसिते दृष्टं रजो दुष्टं भयावहं तद्वासरो यत्नतस्त्याज्यं ततः शांतिकरं भवेदिति १६ ४

द्धो

अत्राप्यग्निप्रतिष्ठाग्रह पूजानेनरेकरवीरैः सूर्यपूजानेनतरं प्रजापतिं इन्द्रं अग्निं सोमं एतानाज्येन नवग्र
हान् पायसेनसूर्यं भौमंवपायसेनशेषेणाग्निं स्विष्टकृते अग्निंवायुमित्यादि प्राकृतं पायसंप्राशयित्वाऽज्यभाग
गान्तेनवग्रहान् यथाशक्ति हुत्वा आकृस्नेनेति सूर्यमष्टोत्तरशतंमूर्द्धानंदिवइत्यनेनव स्विष्टकृदादिप्राकृतंउ
कमेवैकदलीदानं ततोदंपत्योरभिषेकः वेदवि[illegible]दक्षिणादानं इत्येतावत्येववराहपुराणोक्ता शान्तिः
अन्यापिशौनकोक्ता सार्वेवानांतु नारीणांशान्तिंवक्ष्यामिशौनकः द्रोणप्रमाणधान्येनव्रीहिराशित्रयंभवेत् १
कुंभत्रयंन्यसेद्राशौतेतुवस्त्रादिवेष्टितं सूक्तेनाथनवर्चेनप्रस्रवआपइत्यर्धेत्यादिसातु आश्वलायननामेवप्रा
यान्येनभवतिपाजुषेस्त्वक्षशान्तित्रयेन्यतमोविधायगर्भाधानेकार्यं तद्यथा कृत्तदिनाद्षोडशरात्रिषुआध
वतुर्दिनामावास्याष्टमीपौर्णिमाचतुर्दशीसंधिसंक्रान्तिव्यतिपातवैधृतिपरिघपूर्वाह्णेभद्राश्राद्धनत्सूर्वेदि

धा ग्नै व
नमघामूलरेवत्यश्विनीभरणपश्लेषाश्रवणायनिष्ठानियनजन्मतारारहितासुवेन्दुतारानुकूलाह्नसमासुरा
ॐ त्रिषुकार्यं विषमेराशौनवांशेवगुरुचंद्रार्कलग्नेषुलिप्तेषुवकेंद्रत्रिकोणेषु शुभेषुत्रिषडायेषुपापेषुल
५ ग्नेविनाविषमस्थानैर्ग्रहैरेवकार्यं तत्रकर्त्तोपत्न्यासहकृतमंगलस्नानः तस्मिन्नुदके आदित्येगर्भेपयमासम
5 ङ्गिःवीयमानः १ इत्यादिनमवेद्वतते स्वलंकृतःकृतनित्यक्रियः शुचौदेशेशुचावसम्प्राणायामत्रयांतेदेशका
लसंकीर्त्तनांतेव अस्याःममभार्यायाःप्रतिगर्भसंस्कारातिशयद्वाराअस्याजनिष्यमाणसर्वगर्भाणांवीजग
र्भसमुद्भवैनोनिवर्हणद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंगर्भाधानाख्यंकर्माहं करिष्ये तदंगतयास्वस्तिवाचनं
मातृकापूजनंवसोर्द्धारापूजनंआयुष्यमंत्रजपंनांदीश्राद्धंचकरिष्ये तत्रादौनिर्विघ्नतासिध्यर्थंगणेशपूजनमं
हंकरिष्ये इतिसंकल्प्य तानिकृत्वादंपती स्निग्धमधुराहारावलंकृतौदक्षिणनासावहेवायौपूर्वाह्णलग्ने ५

शय्यामधिरोहतः तत्रपतिः तस्याउभावूरूप्रसार्यदक्षिणेनपाणिनाप्रजास्थानेतत्स्त्रीमभिमृश्य पूषाभगं॰
सवितामेददातुरुद्रःकल्पयतुललामगुं विष्णुर्योनिंकल्पयतुत्वष्टारूपाणिपिंशतु आसिंचतुप्रजापतिर्धाता
गर्भंदधातुते गर्भंधेहिसिनीवालीगर्भंधेहिपृथुष्टुके गर्भंते अश्विनौदेवावाधत्तांपुष्करस्रजौ इतिजपेत् ते
जोवैश्वानरोदधातु इतिवब्रह्मागर्भंदधातुतेइतिब्रह्मातुमंत्रेण धर्माविरुद्धंतुवनदर्शनाभिघातपुरःसरेस्मान
दंदक्षिणकर्णस्पर्शयज्ञोपवीतःप्राङ्मुखोमंथेत स्रावणंकुर्यात् शौचस्नानाचमनानिकृत्वा अथास्याः दक्षि
णां॰ समधिहृदयं यत्तेसुशीमइत्यस्यप्रजापतिरृषिः जगतीछंदः हृदयंदेवता हृदयालंभनेविनियोगः
यत्तेसुशीमेहृदयेदिविचंद्रमसिश्रितं वेदाहंतन्मांतद्विद्यात्पश्येमशरदः शतंजीवेमशरदः शतं॰ शृणुया
मशरदः शतं इतिमंत्रेणालभते ततः गर्भाधानांगतयाविहितान्दशब्राह्मणानहंभोजयिष्ये इतिसंकल्प

रो

नान्नभोजयेत् आह्लादितप्रथमर्त्तौगर्भाधानेहृदयालंभनेतुप्रस्तुतगमने आगर्भधारणे गर्भाधानाकरणेप्राय·
ओं. श्चित्ते गर्भाधानस्याकरणात्तुसंजातानडुह्यति अकृतागांद्विजेदत्वाकुर्यात्पुंसवनेपतिः इतिगर्भाधाने अ
९ थपुंसवने तच्चगर्भचलनात्पुरामासेद्वितीयेतृतीयेवाशुक्लपक्षेरिक्ताऽमापौर्णिमावर्जिततिथौरविभौम
6 गुरुवारेमृगपुनर्वसुपुष्यहस्तमूलश्रवणनक्षत्रेमिथुनातिरिक्तविषमेलग्नेशेवक्रूरग्रहरहितकेंद्रत्रिको
णेशुभग्रहेभार्यामुपवासंकारयित्वास्नावाहतेवाससीपरिधाप्यस्वयंचकृतनित्यक्रियआचम्यदेशकाला
कीर्तनांते अस्यांममभार्यायामुत्पत्स्यमानगर्भस्यबैजिकगार्भिकदोषपरिहारपुरुषत्वानोदयप्रतिरोधिप
रिहारद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंदेवसंस्कारद्रूपंपुंसवनाख्यंकर्माहंकरिष्ये तदंगतयास्वस्तिवाचनंमातृका
पूजनंवसोर्धारापूजनं आयुष्यमंत्रजपंनांदीश्राद्धंचाहंकरिष्ये तत्रादौनिर्विघ्नतायांसिध्यर्थंगणपतिपू

या

जनमहंकरिष्ये तानिकृत्वा तृतीयेमासेपुंसवनं न्यग्रोधस्यावरोहानांशुङ्गानामेवपेषणम् विकृत्या
भिमंत्रणं एतान्वैकल्पिकपदार्थानहंकरिष्ये हिरण्यगर्भः अद्भ्यः संभृतः इत्यनयोः क्रमेणप्रजापत्य
नरनारायणौऋषी त्रिष्टुप्छंदः प्रजापतिपुरुषौदेवते आसेकेविनियोगः सुपर्णोसीतिप्रजापतिऋषि
र्जगती छन्दः गरुत्मान्देवता अभिमंत्रणे इत्यार्षादिस्मृत्वा वटस्यावरोहान् अपोमार्गांकुरान् शुं
गानकृध्वीकृत्य निशायामुदपेषंपिष्ट्वा उदकं यथाभवतितथापिष्ट्वासूक्ष्मवस्त्रेणपीडितंभार्यायादक्षि
णस्यांनासिकायांपतिः हिरण्यगर्भस्त्विषाविधेम १ अद्भ्यः संभृतःपृ॰ जानमग्रे २ इतिमंत्राभ्यामासि
ंचति सयदिकामयेतवीर्यवान्स्यादयंगर्भस्तदातस्यांअंकेउदपूर्णंशरावंनिधायगर्भे सुपर्णोसि॰ स्वःय
त १ अनेनाभिमंत्रयते ततः पुंसवनांगतयाविहितान् दशसंख्याकान्ब्राह्मणान्भोजयिष्ये इतितान्भो
न्

जयेत् एतदेव पुराणगर्भचलनादकृतेयदि सीमंतोन्नयनात्प्रागेतस्मानादिष्टविनैवकरणं इदंसीमंतोन्नयनेचग
ॐ र्भसंस्कारस्तेनप्रतिगर्भकर्तव्यमितिविस्तककौ स्त्रीसंस्कारएवैतेनेनप्रतिगर्भंनाहत्तिरितिहाएतदेवलौ पुंसव
७ नेतद्दष्टार्थत्वान्नप्रतिगर्भमितिभाष्यकारः इतिपुंसवनं अथसीमंतोन्नयनम् तच्चषष्ठेवाष्टमेमासिपुंसवने
महनैवहिः शालायांपत्न्यासहकृतमंगलस्नानःपरिहितनाहतवस्त्रः स्वलंकृतः स्वासनेउपविश्यपावमप्राणा
नायम्यदेशकालौसंकीर्त्यास्याःममभार्यायाः गर्भावयवाभिवृध्यर्थंसीमंतोन्नयनेकर्तुंतदंगतयाविहितं
स्वस्तिवाचनमविघ्नपूजनंमंडपदेवतापूजनंमातृकापूजनंवसोर्द्धारापूजनंश्राधुष्यमंत्रजपंनांदीश्राद्धंवाहं
करिष्ये तत्रादौनिर्विघ्नतासिद्ध्यर्थंगणेशपूजनमहंकरिष्ये इतिसंकल्प्यकृत्वाहस्तमात्रेकुंडेस्थंडिले
वा कुशैः परिसमुह्य गोमयेनोपलिप्य स्फ्येनोल्लिख्यानामिकांगुष्ठाभ्यामुद्धृत्याद्भिरभ्युक्ष्येतिपंचभूसंस्का

रानकृत्वा स्त्रीसंस्कारपदे आवसथ्याग्निं गर्भसंस्कारपदे लौकिकाग्निं संस्थाप्य अग्नेः पश्चादुपविष्टः सपत्नीकः
आचम्य अस्याः मम भार्यायाः तनुरुधिरप्रियालक्ष्मीभूतराक्षसीगर्भबीजगर्भसमुद्भवैनोनिवर्हणाजनकातिश
यद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं स्त्रीसंस्काररूपं सीमंतोन्नयनाख्यं कर्माहं करिष्ये तत्र पूर्वेण ब्रह्मणो गमने अपरे
ण पात्रासादने द्वे पवित्रे ताम्रमयी आज्यस्थाली ताम्रमयी चरुस्थाली पालाशपः समिधः प्रोचावाघारौ स
मिद्धतमे आज्यभागौ पूर्णपात्रं दक्षिणा प्रतिमहाव्याहृतिभिर्विनयनं नियुक्तगाथ्यागाने राजान्वैकल्पिकः
पदार्थानहं करिष्ये अर्थर्षादिस्मृ भूर्भुवः स्वरिति महाव्याहृतीनां प्रजापतिरृषिः क्रमेण गायत्र्युष्णिगनुष्टुप्छंदां
सि अग्निर्वायुः सूर्यो देवता गार्हपत्याहवनीयाधाने विनियोगः त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने अयाश्चाग्ने येते शतमि
तिमंत्राणां वामदेव ऋषिः त्रिष्टुप्छंदः अग्नीवरुणौ देवते प्रथमयोः सौत्रामणपवमध्ये विनियोगः त्वती

यस्याग्निर्देवतावरुणः सविताविष्णुर्विश्वेदेवामरुतः स्वर्कादेवताः अनादिष्टहोमेविनियोगः उ‌उ
उं॰ त्तममित्यस्यशुनःशेपऋषिः त्रिष्टुप्छंदः वरुणोदेवतापाशोन्मोकेविनिः भूर्भुवः स्वरितिव्याहृतीनांप्रजा॰
८ क्रमेणगायः अग्निर्वा॰ अत्रविनयनेविनियोगः अयमूर्जेत्यस्य प्रजापतिऋषिः बृहतीछं॰ फलिनीदेवतावे॰
8 एणीवेधनेविनियोगः सोमपवेत्यस्यप्रजा॰ गायत्री॰ सोमोदे गाथागाने॰ अथदेवताभिध्यानम् तत्रप्रजापतिं
इन्द्रं अग्निं सोमं यताग्राज्येन प्रजापतिंवरुणं शेषेणाग्निंस्विष्टकृतं अग्निं वायुं सूर्यं अग्नीवरुणौ
अग्नीवरुणौ अग्निंवरुणं सवितारं विष्णुंविश्वान्देवान्मरुतः स्वर्कान्वरुणं प्रजापतिं एताः पुनराज्येने
नादेवता अंगप्रधानार्थाः अस्मिन्कर्मण्यहंपद्ये अग्नेरुदकप्राङ्मुखंब्रह्माणं अस्मिंकर्मणित्वंब्रह्माभवेतिब्रह्मव
रणं भवामीतिप्रतिवचनं पूर्वेणाग्नेरागत्यदक्षिणतः अग्न्यभिमुखोपवेशनं अग्नेर्वायव्ये उत्तरतश्चकुशास्थापनं ८

स्वमु

चमसं दक्षिणेन वामे निधायोदकेनापूर्य वायव्ये निधायालभ्योत्तरतः स्थापने प्रागाद्यग्नेः परिस्तरणे उत्तरतः
पश्चिमतो वा पात्रासादने पवित्रच्छेदनानि त्रीणि साग्रे पवित्रे द्वे प्रोक्षणीपा[illegible]त्रं ताम्रमयमाज्यस्थाली चरु-
स्थालीव सेमार्गकुशास्त्रयः उपयमनकुशाश्च तिस्रः पालाश्यः समिधः स्रुवः आज्यं त्रिः प्रक्षालितास्तण्डु-
लाः तथा तिलाः मुद्गाश्च पूर्णपात्रं चेति यथोपकल्पनीयानि मृडपीठं पुष्पमौडुम्बरफलपुष्पौडुम्बरीसमि-
त् त्रीणि दर्भपिञ्जूलानि श्रोणीशा[illegible]लली बैल्व[illegible]स्रुवो वा शंकुः शरेषीको वा शंकुः स्पर्शश्चात्रे वीणागा-
थिनौ चेति ततः प्रादेशमात्रयोः प्रागग्रयोर्द्वयोरुदगग्रं कुशत्रयं निधाय हिमूले द्वे प्रदक्षिणं वेष्टयित्वा सर्वान्द
क्षिणेऽष्ठतावामो गुल्लिभिश्छित्वा दक्षिणस्या नासुदकनिरसने प्रणीतोत्तरतः प्रोक्षणीं निधाय तत्र प्रणीतजले
त्रिर्निक्षिप्य पवित्राभ्यामुत्पवने तत्र निधाय प्रोक्षणीं दक्षिणेन वामे कृत्वा [illegible] दक्षिणेनोद्गिंगने

प्रणीता पात्र
मिति रहितं

पवित्रे=
प्रोक्षण्यो=

प्रणीताजलेन

प्रणीतेन प्रोक्षणपा[illegible]प्रोक्षणं ततस्तज्जलेनाज्यस्थाल्याः प्रोक्षणं चरुस्थाल्याः प्रो० संमार्गकुशानां प्रो० उप
ॐ यमनकुशानां प्रोक्षणं समिधां प्रो० स्रुवस्य प्रोक्षणं आज्यस्य प्रो० तंडुलानां प्रो० तिलानां प्रो० मुद्गानां प्रोक्ष० प्रणी
९ पात्रस्य प्रो० प्रणीताग्न्योर्मध्ये प्रोक्षणीं निधाय आज्यस्थाल्यां स्वात्माभिमुखमाज्यनिर्वापः चरुस्थाल्यां पवित्रे निधा
य प्रणीते जले त्रिर्निक्षिप्य मुद्गप्रक्षेपः ब्रह्मणो दक्षिणतः आज्याधिश्रयणं यजमानेनोत्तरतश्चर्वधिश्रयणं च
1 युगपत् उल्मुकेनैशानीतः उभयोः पर्यग्निकरणं उदकोपस्पर्शनं अर्द्धश्रिते चरौ तंडुलतिलप्रक्षेपो युगपत् श्रि
ते चरौ दक्षिणेनाधोमुखं स्रुवं प्रतप्योदकस्पर्शनं वामेऽग्रान विलं संमार्गकुशानामग्रैर्मूलादग्रांतं मूलैरध
स्ताद्ग्रान्मूलांतं संमृज्य संमार्गान् त्रिरस्य प्रणीतेनाभ्युक्ष्य पुनः प्रतप्योदकस्पर्शनं स्वदक्षिणे निधानं आज्य
मुद्गास्य चरोः पूर्वेणानीयाग्नेरुदक्स्थाप्य चरुमुद्गासाज्यस्य पश्चादानीयाज्योत्तरतो निधायाग्नेः पश्चादाज्यं निधा ९

प्रणीतजलेना

यत उत्तरतस्स्रुक्निधानं पवित्राभ्यामाज्यमुत्पूयावेक्ष्यापद्रव्यं निरस्य प्रोक्षणीरुत्पूय पवित्रे तत्र निधायोपयमनकुशा
नादाय सव्येहस्ताद्दक्षिणेनाग्नौ प्रागग्रान्निक्षिप्य समिधोऽभ्याधाय दक्षिणेन सपवित्राशेषप्रोक्षणी जलेनेशानीत
स्त्वग्नेः पर्युक्षणं इतरथावृत्तिः प्रणीतास्तु पवित्रनिधानं सोपयमनकुशं सव्यहस्ते हृदये निधाय शेषं स्रुवमादायाहुतेन
स्रुवेणाज्यं जुहुयात् त्यागोऽन्तेप्रक्षेपः तत्राग्नेरुत्तरभागे ऋजुं दीर्घं प्रावेशन तन्मनसैव ब्रह्मणाऽन्वारब्धः ओं प्रजापतये
स्वाहा इदं प्रजापतये न मम पात्रान्तरे संस्रवप्रक्षेपः तद्दक्षिणभागे तथैव ओं अग्नये० इदमग्नये न ओं इन्द्राय स्वाहा
इदमिन्द्राय न मम एतावाघारौ समिद्धतमे आज्यभागौ तौ च ओं सोमाय स्वाहा इदं सोमाय न मम ततः स्रुक्समिद्धा
र्यस्रुवेणावदाय अनन्वारब्धः ओं प्रजापतये० इदं प्रजा० पुनरन्वारब्धः वरोरुनगृहीत ओं अग्नये स्विष्टकृते स्वा
हा इदमग्नये स्विष्टकृते अथाज्येन ओं भूः स्वाहा इदमग्नये० ओं भुवः स्वाहा इदं वायवे ओं स्वः स्वाहा इदं सूर्या

ओं अग्नये स्वाहा इदमग्नये न मम २३

ओंत्वन्नोऽग्नेब्बरुणाप्रमुमुग्ध्यस्मत्स्वाहा इदमग्नीवरुणाभ्यांनमम ओंसत्वन्नोग्नेवमोभवो ऽपिस्वाहा इ
ओं दमग्नीवरुणाभ्यांन० ओंअयाश्चाग्नेस्यनभिशस्तिपाश्चसत्यमित्वमयाअसि अयानोयज्ञंवहास्ययानोधेहिभे
९ षजं० स्वाहा इदमग्नये० ओंयेतेशतंवरुणयेसहस्रंयज्ञियाःपाशाविततामहान्तः तेभिर्नोअद्यसवितोतवि
10 ष्णुर्विश्वेमुंचंतुमरुतःस्वर्काःस्वाहा इदंवरुणायसवित्रेविष्णवेविश्वेभ्योदेवेभ्योमरुद्भ्यःस्वर्केभ्यश्चनमम उदुत्त
२ मंवरुणपाशं०अदितयेस्यामस्वाहा इदंवरुणायादित्यायादितयेनमम ओंप्रजापतये० इदंप्रजापतये० ततः
संस्रवप्राशने पवित्राभ्यांमार्जने पवित्रप्रतिपत्तिः ब्रह्मणेपात्रदाने ब्रह्मन् अस्मसीमंतकर्मणोगतया
विहितमिदंपूर्णपात्रंतुभ्यमहंसंप्रददे ब्रह्माद्यौस्त्वाददातुपृथिवीत्वाप्रतिगृह्णातु इतिप्रतिगृह्णीयात्
प्रणीताविमोकः ततःपश्चादग्नेर्दर्भपीठेउपविष्टयोर्भार्यापत्योःपत्युः उपकल्पितमुद्गमेनसटालग्रसेनौ ९

पूर्णा=३

दुंबरेणत्रिभिश्चदर्भपिंजूलैस्त्रेण्याशलल्यावीरतरशंकुनापूर्णचात्रेणवेत्येतैः फलीकृतैः सीमंतमूर्द्ध्वं ओंभूर्वि
नयामि ओंभुवर्विनयामि ओंस्वर्विनयामि इतिप्रतिमंत्रंविनयति ततोवेण्या अयमूर्जावतोवृक्षऊर्जीवफ
लिनीभव इतिबध्नाति ततोवीणागाथिनौ सोमेवराजानंसंगायेतामितिप्रेषयति तौच सोमएवनोराजे
मानुषीः प्रजाः अविमुक्तचक्रआसीरंस्तीरेतुभ्यमसौ इतिगायतः असौस्थानेसमीपवर्तिन्याः नद्याः हे
गंगेयमुने इत्यादिनामग्रहणम् गर्भिणीवयान्नदीमुपास्तिताभवतितस्यानामगृह्णाति गंगेत्यादिप्रथमांते
ततः सीमंतोन्नयनांगतयाविहितमेकस्मैब्राह्मणायभोजनंप्रदास्ये ततः स्तत्रैकादशसंख्याकेभ्योब्राह्मणे
भ्योभोजनंसंप्रदास्ये इतिवसंकल्प्यैकादशब्राह्मणान्भोजयेत् ततः पतिपुत्रवतीभिर्वृद्धाभिर्यथाकुला
चारेमंगलंकुर्यात् इदंस्वकालेनकृतंचेत्प्रसवपर्यंतंकार्यम् तत्रापिनकृतंचेत्पुत्रंतस्याः अंकेदत्वाकर्मैवं त

डक्के कारिकायां सीमंतोन्नयनेऽप्यत्यकालेन साकं कथंचन कार्यं माप्रसवादेतदिति शौनकोऽब्रवीत्स्फुटं इति सत्य
ॐ व्रतश्च स्त्रीयस्य कृतसीमंता प्रसूयेत कथंचन पुत्रं गृहीत्वा विधिवत्तु तस्य संस्कारमर्हति इति अथ गर्भिणीध
११ र्माः कारिकायाम् अंगारभस्मास्थिकपालतुल्यशूर्पादिकेष्वपि विशेन्न नारी सोलूखलाद्युदृषदादिके वाथवेत्र
ध्ये षार्येन तत्रोपविशेत् नो मार्जनीगोमयपिंडकादौ कुर्यात् नवारिण्येव मज्जनं सा अंगारभस्मानन वैर्लिखेत्
द्भाकं लिंबपुंभगमथोन कुर्यात् नो मुक्तकेशी विवशाथवा सा मुक्तेन संध्यावसरेण शेते स्वप्यान्न याम्यां व न
रुणार्द्रपादानायः शिरोदिग्गमनाशुचिः स्यात् नामंगलं वाक्यमुदीरयेत्सा न्वालयेद्दंतलेन यायात् तिष्ठे
न्न वल्मीकमथोन हिंस्याद्द्रक्तान्विता भर्तृहितेरता स्यात् तिष्ठेत्सतु पादिगुणोप्युक्ता पुत्रं प्रसूयो गुणशीलयुक्तं दु
पायेदितेः कश्यपमग्राह धर्मं मात्स्येपि जातः स्वरगर्भिणीनाम् तथा कश्यपः गर्भिणीकुंजरस्वादिशैलहर्म्या ११

दिरोहणेव्यायामेशीघ्रगमनेशकटारोहणंत्यजेत् शोकंरक्तादिमोक्षंवसाध्वसंकुक्कुटासने व्यवसायंदिवास्वा
पंरात्रौजागरणंत्यजेत् इति अथगर्भिणीपतिधर्माः याज्ञवल्क्यः दौहृदस्याप्रदानेनगर्भोदोषमवाप्नुयात् वै
रूप्यंमरणंवापितस्मात्कार्यंस्त्रियः प्रियं आश्वलायनः वपनंमैथुनंतीर्थंवर्जयेद्गर्भिणीपतिः श्राद्धंचस
प्तमान्मासादूर्ध्वंनान्यत्रवेदवित् इति अन्यत्रापि उदन्वतोंभसिस्नानंनखकेशादिकर्तनं अंतर्वत्न्याः पतिःकु
र्वन्नप्रजाजायतेध्रुवं इति इतिसमस्तंपाख्याननरहरिमहविरचितेसंस्कारनृसिंहेसीमंतोन्नयनंसमाप्तं अथजा
तकर्मवक्ष्येतत्रादौसूत्रकारोक्तंसोष्यंतिकर्मवक्षणंप्रवक्षपतनंवोच्यते सोष्यंतीप्रसवस्नलवतींपतिः अ
द्भिः एजतुदशमास्यइत्यस्यप्रजापतिरृषिः महापङ्क्तिश्छंदः गर्भोदेवताअभ्युक्षणेविनियोगः एजतुदश
मास्योगर्भोजरायुणासह यथायंवा० एजति एवायंदशमास्योअस्रःसहाइत्यभ्युक्षति अथावरावपतने
स्य

अंतर्वत्नीगर्भिणी

ॐ॰ अवरो जरायुविशेषः तस्यावपतनं पतनहेतुमंत्रं जपति अवैतु पृश्नीत्यस्य प्रजा॰ बृहती॰ अग्निर्दे॰
१२ अवपतने वि॰ अवैतु पृश्नि शेवलं शुने जरायु अत्तवे नैव मा॰॰ सेन पीवरीन कस्मिंश्चनायतनमव जरायु
पद्यतां इति जपति अथ जातकर्म जातस्य कुमारस्याछिन्नायां नाड्यां पिता पुत्रस्य मुखं निरीक्ष्य नद्यादौ सचै
12 लं स्नात्वा असंभवे दिवाहृताभिः शीताभिरद्भिः सुवर्णयुताभिः सचैलं स्नात्वा आचम्य प्राणानायम्य देशकालौ
संकीर्त्य ममास्य कुमारस्य जातकर्म कर्तुं तदंगतया विहितं स्वस्ति पुण्याहवाचनं मातृकापूजनं वसोर्धारापूजनं
आयुष्यमंत्रजपं आमद्रव्येण नांदीश्राद्धं चाहं करिष्ये तत्रादौ निर्विघ्नतासिद्ध्यर्थं गणपतिपूजनमहं करिष्ये इति
संकल्प्य कृत्वा पुनर्ममास्य कुमारस्य गर्भांबुपानजनितसकलदोषनिवर्हणायुर्मेधाभिवृद्धिबीजगर्भसमु
द्भवैनोनिवर्हणद्वारा जातकर्म करिष्ये तत्र घृतप्राशनं दक्षिणकर्णसमीपे जपः वात्सप्रेणाभिमर्शः स्वयमनु १२

न्

प्राशने यत्नाबैकल्पिकपदार्थानहेकरिष्ये ततः भूस्त्वयीत्यादीनांप्रजापतिः गायत्र्युष्णिगनुष्टुप्छंदांसिअग्निवा
युसूर्यादेवताः प्राशनेविनियोगः अग्निरायुष्मानित्यादीनांसर्वेषांप्रजापति० गायत्री० लिंगोक्तादेवताआयुष्यक
रणेवि० आयुष्यमित्यस्यनारायणः उष्णिक्छंदः शिवोदेवताआयुष्यकरणेविनियोगः दिवस्परीत्याद्येकादशा
नांवात्सप्रीभालंदन० त्रिष्टुप्छंदः अग्निर्दे० अभिमर्शनेवि० वेदनइत्यस्यप्रजापति अनुष्टुप्छंदः भूमिर्दे० भू
म्यभिमंत्रणेवि० अश्माभवेत्यस्यप्रजा० अनुष्टुप्छंदः लिंगोक्तादे० अभिमर्शनेविनि० इडामित्यस्यप्रजा०
अनुष्टुप्छंदः इडादेव० मात्रभिमंत्रणेवि० इमहे० स्तनमित्यस्यप्रजा० त्रिष्टुप्छंदः अग्निर्देवतास्तनदानेवि०
यस्तेस्तनइत्यस्यदीर्घतमाः त्रिष्टुप्छंदः वाग्देवतास्तनदानेवि आपोदेवेषित्यस्यप्रजापति ऋ० अनुष्टुप्
छंदः वाग्देवतास्तनदानेवि आपोदेवेषित्यस्यप्रजा० आपो० जलपात्रधारणेविनियोगः षंडामर्का इतिह

ॐ॰ योः प्रजा प्रनु॰ लिंगोक्ता॰ आवपने १ इत्यार्षादि स्मृत्वा ततस्तैजसपात्रे घृतमादाय अनामिकया सुवर्णा
न्तर्हितया ॐ भूस्त्वयि दधामि ॐ भुवस्त्वयि द॰ ॐ स्वस्त्वयि द॰ ॐ भूर्भुवः स्वः सर्वं त्वयि दधामि इति कुमारं सकृत्प्रा
१२ शयति एतस्य मेधाजननमिति नामधेयम् इदं नालछेदनात्प्राक् न कृतं चेत् कालांतरेन भवत्येव तस्मा
13 त्कुमारे जाते घृतं वैवाग्रे प्रतिलेह्य तिस्तनेवानुपधापयेत् इति श्रुतेः अथायुष्यकरणं कुमारस्य नाभ्यां दक्षि
णे वा कर्णे कर्णसमीपे इत्यर्थः अग्निरायुष्मान्त्स वनस्पतिभिरायुष्मांस्तेन त्वायुषायुष्मंतं करोमि सोम॰
आयुष्मान्त्स ओषधीभिरायुष्मांस्तेन त्वायुषायुष्मंतं करोमि ब्रह्मायुष्मत्तद्ब्राह्मणैरायुष्मत्तेन त्वायुष्मंतं क
रोमि देवा आयुष्मंतस्तेऽमृतेनायुष्मंतस्तेन त्वायु॰ ऋषय आयुष्मंतस्ते व्रतैरायुष्मंतस्तेन त्वायु॰ पितर आ
युष्मंतस्ते स्वधाभिरायुष्मंतस्तेन त्वायु॰ यज्ञ आयुष्मान्त्स दक्षिणाभिरायुष्मांस्तेन त्वायुषा॰ समुद्र आ १२

धामि भि=२ युषा=२

पुष्मांत्समवेतीभिरायुः० इमंछौमंत्रान् जपतित्रिवारम् ततः आयुषंजमद ग्नेस्त्र्यायुषं इतिवत्रिर्जपति इ
त्येतदायुष्यकरणं सपितायदिकामयेत सर्वमायुरियादिति तर्हिवात्सप्रेणैनमभि मृशेत् यथादिवस्प
रि १ विद्याने २ समुद्रेत्वा ३ अक्रंददग्निः ४ श्रीणामुदारोधः ५ विश्वस्यकेतु ६ उशिक्पावकोऽअ ७ द
ष्णानोहक्म० ८ यस्तेऽअद्य ९ आतेभजसौ १० त्वामग्ने० ११ इत्येकादशभिः कुमारमभिमृशेत् सर्वेशरीरे
इदमभिमर्शनंकाम्यं अथप्रागादिप्रतिदिशं नैर्ऋत्यांवैतिपंचब्राह्मणान् कुमाराभिमुखानवस्थाप्य
तान् इममनुप्राणित इतिपिताब्रूयात् पूर्वदिक्ब्राह्मणः प्राण इतिब्रूयात् दक्षिणतः व्यान इति अपरः अ
पान इति उत्तरः उदान इति नैर्ऋत्यांस्थितः उपरिष्टादवेक्षमाणः पंचमः समान इतिब्रूयात् अविद्यमानेषु
स्वयमेवतांतांदिशमनुपरिक्राम् ममनुप्राणितेति प्रेषवर्जमनुप्राणनंकुर्यात् सकुमारोयस्मिन्देशेजा
नि

नोभवतितद्देशो वेदतेभूमिहृदयंदिविचंद्रमसिश्रितं वेदाहंतन्मान्नद्विद्यात्पश्येमशरदः शतꣳ शृणुयाम
ॐ शरदःशतं इत्यभिमंत्रयते अथैनंकुमारं अश्माभवपरशुर्भवहिरण्यमस्तृतंभव आत्मावैपुत्रनामासि
१४ संजीवशरदःशतंइत्यभिमृशति मूर्धीति कारिका हृदीतिजपरामः समंततः शरीरे इतिहरिहरः पु
15 कंचैतत् इदंजातकर्मदैवान्मानुषाद्वाप्रतिबंधादतीतकालंचेत् तदाप्युष्यानुश्माभवेतिमंत्रांतंभवत्येव
वात्स्यायनेतदेतमित्यपरे पुकंतुआयुष्याद्येतदंते तस्मात्कुमारंजातमित्यादिशाकलिखितश्रुतिवलात्
अथास्यमातरंप्राङ्मुखीप्रांजलिरभिमृत्वः इडासिमैत्रावरुणीवीरेवीरमजीजनथाः सातेवीरवतीभव
यास्मान्वीरवतोकरदित्यभिमंत्रयते मंत्रश्रावणेनसंस्कारोभवति अथास्मै अस्याः दक्षिणꣳ स्तनंपिता
स्वयंप्रदायकुमाराय इमꣳ स्तनꣳमध्ये उतांजुषस्वमधु दनमाविशस्व १ इतिप्रयच्छतिततः वामंस्तनं १४

स रिका

प्रज्वाल्य आदौ पस्तेनेः पश्चात् इमं मर्ध० स्तनमित्येताभ्यामिति हरिहरकाकाररगंगाधराः जयरामस्तु इमं मर्ध० स्तन १

से यस्तनः शशयो यान्वेकः २ इत्येताभ्यां मन्त्राभ्यां प्रयच्छति युक्तं चैतत् इदं कालान्तरेन भवति ततः अन्नदद्यात्स

वर्णं वा भूमिं गोत्वरगेनतया छत्रं छागं वस्त्रमाल्यं शयनं वासनं गृहे यान्यं गुडतिलान्सर्पिर्व्रत्यद्धान्सिद्धेहे वस्त्र

आयान्ति पितरो देवा जाते पुत्रे गृहे प्रति २ तस्मात्सुगण्पतमे श्राद्धं भारते वादिपर्वणि ततः अष्टांगुलं परित्यज्य

या अ

नालं छिद्याद्वरादिना अथ सूतिकायाः शिरः प्रदेशे उदकपात्रं यस्लाद्भूमौ उदपात्रं आपो देवेषु जाग्रथ यथा दे

१५ वेषु जाग्रथ एवमस्यां सूतिकायां सपुत्रिकायां जाग्रथ इति निदधाति तत्रैव दशाहं तिष्ठति ततः सूतके आ

उत्थानात् उत्थानपर्यन्तं सन्धिवेलयोरुभयोः सन्ध्ययोरुभयोर्द्वे नित्यहोमादनन्तरं उत्थानादनुहे कार्यं सर्षप

योः स्थापनादिके इति कारिका द्वारदेशे परिसमूहनादि पंचभूसंस्कारान् कृत्वा सूतिकाग्निमुपसमाधाय फ

ॐ

१५

लीकरणेस्तण्डुलकणैर्मिश्रान् सर्षपान् तस्मिन्नग्नौ आवपति आवपनीयदेशमात्रेति कर्तव्यता यथा शण्डामर्को
उपवीरः शौण्डिकेय ऽ उलूखलः मलिम्लुचो द्रोणासश्च्यवनो नश्यतादितः स्वाहा इदमग्नये न मम आलिखन्ननि
मिषः किंवदन्त ऽ उपश्रुतिर्हर्यक्षः कुम्भीशत्रुः पात्रपाणिर्नृमणिर्हन्त्रीमुखः सर्षपारुणश्च्यवनो नश्यतादितः
स्वाहा इदमग्नये न मम एवं प्रत्यहं दशमदिनमभिव्याप्य संध्याद्वये ग्निस्थापनाद्येतदन्तं कर्तव्यं इदमपि कालान्त
रेण भवत्येव नियतकालत्वात् तथा च वह्वृचसम्मतिः अन्नप्राशनवात्सप्राभिमर्शनानुमन्त्रणे कालान्तरेपि
कुर्वीत आप्नुष्यकरणं तथेति ततः कृते तज्जातकर्माङ्गतया विहितदशनो ब्राह्मणानां भोजनमाशीर्वादान्ते
सम्प्रदास्ये इति संकल्प्याशीर्वादान्ते देयं जन्मलग्ने ऽरिष्टकारकग्रहसत्वे तद्दानमपि नालच्छेदनात् प्रागेव दत्ताना
लच्छेदने कार्यं इदं जातकर्म जन्माशौचेपि कार्यं पितरसन्निधाने ऽन्येन सन्निहितकुलवृद्धेन कार्यं अतीत १५

कालंवेत् अश्विनीरोहिणीमृगपुनर्वसुपुष्योत्तरात्रयहस्तचित्रास्वात्यनुराधाश्रवणधनिष्ठाशततारारेवती
पुष्पमेवारेतिथौवकार्यं यदिकुमारश्चहडयदवेत्तदापितावालेजालेनोत्तरीयेणवाप्रच्छाद्यांकः अथायज
पति क्रूर्करः इत्यादित्रयाणांप्रजा॰ अनुष्टुप्॰ शुनको॰ जपेविनियोगः क्रूर्कुरः सुक्रूर्कुरः क्रूर्कुरोवाल
बंधनः चेचेच्छुनकसृजनमस्तेअस्तुसीसरोलपेतापव्हरतत्सत्यं यत्तेदेवावरमदद्ः सत्वंकुमारमेववावृ
णीथाः चेचेच्छुनकः पव्हर तत्सत्यं यत्तेसरमामातासीसरः पितालोहितश्यामशवलौभ्रातरौ चेचेच्छुनक॰
पव्हर॰ २ इतिअथकुमारंननामयतिनरुदतिनहृष्यतिनग्लायतियत्रवयंवदामोयत्रवाभिमृशामसि इति
अभिमृषतिसर्वशरीरे अत्रसाग्निकस्त्रियायिस्तूतिकयालौकिकाग्निपक्वमेव पर्वण्यपिभोक्तव्यं स्तूति
सर्वेषांपक्वादिकर्मतल्लौकिकेनले पर्वण्यपिवततत्पक्वमश्नीयान्नैवदोषभाकृत् इति इतिजातकर्म अथ
धिपाका

ॐ षष्ठेदिवसेषष्ठ्यादिपूजादौपित्रादेस्नानकालिकीशुद्धिर्यासेनोक्ता सूतिकावासनिलयाजन्मदानामदेवताः स्ना-
१९ संयागनिमित्तंतत्रशुद्धिर्जन्मनिकीर्त्तिता प्रथमेदिवसेषष्ठेदशमेचैवसर्वदा त्रिष्वेतेषुनकुर्वीतसूतकंपुत्रज-
16 न्मनिइति कारिकायांत महाद्ब्राविधानत्वात्पंचमेदशमेहनि पूज्यस्तत्रगणाध्यक्षोगंधपुष्पैर्जातहारिणी-
त्युक्त्वासूतिकावासनिलयाप्युक्तं अतःपंचमेदिवसेगणाध्यक्षजातहारिणीजन्मदाख्यदेवतानांपूजनेष-
ष्ठेतुषष्ठीपूजनंकार्यं तत्रपंचमेदिनेपूर्वरात्रौपित्रादिर्द्विराचम्यत्रिः प्राणानायम्यदेशकालौसंकीर्त्य अ-
स्याशिशोरायुरारोग्याभिवृद्धिसकलानिष्टनिवृत्तिद्वारापरमेश्वरप्रीत्यर्थंगणाध्यक्षजातहारिणीजन्मदाख्य-
देवतानांयथाशक्तिमिलितोपचारैःपूजनमहंकरिष्ये इतिसंकल्प्य क्रमेणवेदनादिनाकुड्यलिखितप्र-
तिमासुपीठादावक्षतपुंजेषुवागणाध्यक्षंजातहारिणींजन्मदांच ॐगणाध्यक्षायनमः ॐजातहारिण्यै० १९

ॐ जन्मदायै॰ इति नाममन्त्रेण पृथक्पृथक् षोडशोपचारैः पूजयेत् ततः जननीं जन्मसौख्यानां वर्द्धनीं धनसंपदां
साधनीं सर्वसिद्धीनां जन्मदेवां नतावयम्॥१॥ इति जन्मदां नत्वा षष्ठ्यादिवालिख्य देयः सूतिकागृहे परितः शस्त्रदीप
मुसलोदकविभूतिसर्षपयुते विधेयं एकस्मिन् वर्द्धे राका अनुमती सिनीवाली कुहू इति चतस्रः कन्याएवमी
वान्तर्द्वीवसंपूज्य बहिर्गतद्वारस्योभयपार्श्वयोः द्वे द्वे मातृके विलिख्य क्रमेण ॐ धिषणायै॰ ॐ हद्धिमात्रे॰ ॐ गौ
यै ॐ पूतना ४ इति नाममन्त्रेण संपूज्य धिषणा हद्धिमाता वनया गौरी च पूतना आयुर्दा आभवंत्वेताश्च यजन्म
दिने मम इति प्रार्थयेत् ब्राह्मणांश्चगेयताह्वलदक्षिणाभिः पूजयेत् शस्त्रहस्तैः पुरुषैर्मंगलगीतगायद्भिः स्त्री
भिश्च जागरणं कर्तव्यं अतः प्रभृति प्रत्यहमेता देवताः पूजनीयाः दशम्यां रात्रौ विसर्जयेत् षष्ठ्यां रात्रौ तु द्विराचम्य
त्रिः प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य ममास्य कुमारस्यायुरारोग्याभिवृद्धि सर्वानिष्टनिवृत्तिद्वारा परमेश्वरप्रीत्या

र्थं षष्ठीदेव्याः पूजनमहं करिष्ये इति संकल्प्य ॐ षष्ठीदेव्यै नमः इति नाममंत्रेण संपूज्य पीठादावदत्तपुंजेवा त
डों. ततः प्रार्थना गौरीपुत्रो यथा स्कंदः शिशुत्वे रक्षितः पुरा तथा ममाप्ययं बालः षष्ठिके रक्ष्यतां नमः षष्ठिदेवि न
१८ मस्तुभ्यं सूतिकागृहशालिनी पूजिता परया भक्त्या दीर्घमायुः प्रयच्छ मे इति प्रार्थयेत् इति षष्ठीपूजनं अथ नाम
17 करणम् तच्च दशरात्रे व्युष्टे नामकरणमिति गोभिलसूत्रात् अहन्येकादशे नामेति याज्ञवल्क्यस्मृतेः दशम्याम
स्यां ब्राह्मणान् भोजयित्वा पिता नाम करोतीति गृह्यसूत्रात् एकादशेऽह्नि ब्राह्मणेन कर्मैवं तत्र भद्रावैधृत्यमा
वास्यादिकालाशुद्धौ द्वादशे षोडशे पूर्णे मासे शतरात्रे वर्षे कार्यं तत्रादित्यस्वांशे वा ने कुर्यात् तत्र नियतका
ले गुरुभृग्वोरस्ताधिमासादिदोषो नास्ति अतीतकाले सोऽप्येवं अतीतकाले चेत् अश्विनीरोहिणीमृगपु
नर्वसुपुष्योत्तरात्रयहस्तत्रयानुराधाश्रवणत्रयरेवतीषु शुभवारे रिक्ताष्टमीवर्जिततिथौ कार्यं तत्र पूर्वाह्णे हि पि १८

यु

त्रादिः कृताह्निकः प्राणानायम्य देशकाल संकीर्त्तनांते अस्य कुमारस्य वैजिकगार्भिकैनोनिवर्हणद्वारभिह
द्धिव्यवहारसिद्धिद्वारा परमेश्वरप्रीत्यर्थं नामकरणमहं करिष्ये तदंगतया विहितं स्वस्तिवाचनं मातृकापूजनं वसोः
र्धारापूजनं आयुष्यमंत्रजपं नांदीश्राद्धं चाहं करिष्ये इति संकल्प्य तानि कृत्वा तदंगतया विहितं ब्राह्मणायामभो
जनेन संप्रदास्ये इति संकल्प्यानुच्छिष्टपाकेन त्रीनधिकान्वा ब्राह्मणान्भोजयित्वा ततः प्रशस्तपात्रे तंडुलोपरि
श्रीदौ लक्ष्मीनृसिंहभक्त इत्यादि स्वकुलदेवतानाम लेख्यं ततो मार्गशीर्षादेः सौरमानेनाच्युतश्चक्री वैकुं
ठोथ जनार्दनः उपेंद्रो यज्ञपुरुषो वासुदेवस्तथा हरिः योगीशः पुंडरीकाक्षो मासनामान्यनुक्रमात् इति क्र
मादागतं मासनामचक्र इत्यादि लेख्यं ततो वकहडचक्रानुसारेण जन्मनक्षत्रपादप्रयुक्तां दरं जन्मना
म भैरव इत्यादि लेख्यं ततः कादिपंचवर्गाणां घोषसंज्ञक तृतीयचतुर्थपंचमाक्षरहकाराणि त्रे तस्य संज्ञा

ध

घ=२
घ=२

कयवरस्याद्युत्पन्नममयंप्रमो[त]क्षवेदीवीना दत्तंपितामहादिनामकस्यापस्यातेषदारंवत्तरत्नरवाशर्मेब्राह्मणस्यसवेवा
ॐ वकशर्हान्ते ब्राह्मणस्य यथाहरदत्तशर्मा हरशर्मा हरिशर्मा इत्यादि क्षत्रियस्यतु वर्मेयथा हरदत्तवर्मा
१८ हरवर्मा हरदत्तसिंहहरसिंह इत्यादि वैश्यस्यतु हरिगुप्त इत्यादि शूद्रस्यतु हरिदास इत्यादिलेखनंनामदेवताभ्य १
18 इतिसंस्कृत्य ततोमातुरुत्संगस्थशिशोर्दक्षिणेकर्णेकुलनाम्नालक्ष्मीनृसिंहभक्तोसीत्यादिकथनीयं मा
सनाम्नाच कयर इत्यादिनानक्षत्रनाम्नाभैरवोसीत्यादिव्यावहारिकनाम्नाहरदत्तशर्मासीत्यादिनामवत्तष्ट
यंकथनीयंविप्रैर्मनोजूतिरितिमंत्रांतेनामसुप्रतिष्ठितमस्तु इतिवक्तव्यम् ततउत्थितोबद्धांजलिः कर्ताकु
लनाम्नालक्ष्मीनृसिंहभक्तनामायंभवतोभिवादयते इतिवदेत् तेच आयुष्मान्भवतुलक्ष्मीनृसिंहभक्त २
इतिवदेयुः एवमेवकर्त्तामासनाम्नाचकयरनामायंभवतोभिवादयते इतिवदेत् तेच आयुष्मान्भवतुचक्र १८

परशर्मा २ इतिवदेयुः ततः कर्त्तानाक्षत्रनाम्नाभैरवशर्मायंभवतोभिवादयते इतिवदेत् तेचआयुष्मान्
भवतुभैरवशर्मा २ इतिवदेयुःपुनः कर्त्ताव्यावहारिकनाम्नाहरदत्तशर्मायंभवतोभिवादयते इतिवदेन तेच
आयुष्मान्भवतुहरदत्तशर्मा २ इतिवदेयुः इतियस्ययथागतेनामचतुष्टयमभिवादनप्रत्यभिवादनेषुस्वं
न ततः कर्त्ताविप्रान्‌ताकृतेनत्वामकरणांगतयाविहितदशमेव्याकब्राह्मणेभ्योभोजनंसंप्रदास्ये इतिसंक
नु
ल्प्यब्राह्मणान्दशभोजयेत्विप्रांसंपूज्यतान्मूलदक्षिणाभिस्तेभ्यआशिषोगृह्णीयात् कन्यायास्तु अयुजा
दरमाकारांतेनतद्धितप्रत्ययांतकार्यं मासनामरवंपं कृष्णानेनाच्युतावक्रिणीवैकुंठाजनार्दनाउपेंद्रीयज्ञपुरु
षावासुदेवीहरियोगेशीपुंडरीकाक्षाइति इतिसंस्कारनृसिंहेनामकरणप्रयोगः अथपालकारोहः स्वना
मकरणदिनेतद्दिक्रमसहर्त्तेवा कुलदेवतांसंपूज्यालंकृतेशिशुंहरिद्रादिवर्त्तितेपालकेपतिपुत्रवत्यंस्त्रियोयोग
नी
बे नाग

डों॰
१९
19

शायिनं स्मरेत्योगीनवाद्यैः प्राकृशिरसं दक्षिणशिरसं वा न्यसेच्छुः अन्यदपि यथाचारं कार्यं इति पालकारो
हः अथडन्नप्राशने तत्रैक त्रिंशे शुभे दिने तत्रासे भवेत्प्राशनोन्नेकाले कुलदेवतां संपूज्य मातान्या वा स्वभगा
शोत्वमध्यस्य डग्यपेराद्दूरहितदिस्तुवे शिशुं पायसयेत् इति डन्नप्राशने अथ निष्क्रमणं तत्र जन्मतश्चतुर्थे मा
सि शुक्लपक्षे रिक्तापर्वषष्ठ्यष्टमीद्वादशीवर्जिततिथौ शुभवासरे अश्विनीमृगपुनर्वसुपुष्यहस्तानुराधाश्र
जि मिष्ठी श्रवणधनिष्ठारेवतीषु कुंभमीनवर्जितलग्ने शुभांशे पापग्रहवर्जितकेंद्रत्रिकोणाष्टमद्वादशस्थाने
शुभग्रहे केंद्रत्रिकोणे कार्यं तत्र पत्नीकुमारसहितः कृतमंगलस्नानः आचम्य प्राणायामत्रयं देशका
संकीर्त्य लौ कीर्तनोतनेअस्य कुमारस्य निष्क्रमणमहं करिष्ये तदंगतया विहितं स्वस्तिवाचनं मातृकापूजनं वसोर्धा
रापूजनं आभ्युदयमंत्रजपं नांदीश्राद्धं च करिष्ये तानि कृत्वा कुलग्ने वेदवाद्यघोषपुरःसरं मात्रा सह दृष्टा हृद्धः १९

हिरानीय तत्त्वदन्तविम्बस्यदध्यङ्ङाथर्वणे० पुरउस्निक् सूर्योदेवतासूर्यावेदनेणवि॰ तत्त्वदन्तर्देवहि० शतान्तर
तिमन्त्रेणस्वयंपठितेनसूर्यदर्शयेत् ततः आगत्यचन्द्रार्कयोर्दिगीश्गानोदिशोवरुणस्यच निक्षेपार्थमहंद॰
क्षितेत्वारदन्तेत्वसर्वतः १ अप्रमत्तेप्रमत्तेवादिवारात्रमप्यपिवारदन्तत्वस्ततत्तेसर्वेदेवाइन्द्रपुरोगमाः २ इति
विम्बनितस्यसर्वाङ्गेषुलापयेत् अस्मिन्नेवदिनेरात्रौचन्द्रंवप्रदर्शयेत् हुतेनैतन्निष्क्रमणेगतयाविहितेदश
ब्राह्मणेभ्योभोजनेसंप्रदास्ये इतिसंकल्प्यनान्भोजयेत् इतिसमर्थ्युपाख्यानरहस्यमहविरचितेसंस्कारन्त॰
सिंहेनिष्क्रमणेसमाप्ते अथप्रोष्यगृहागमनविधिः तत्रप्रसंगात्साग्निकस्यप्रवाससमयेउपस्थानं प्रवत्स्य
न्यजमानः पेवभूतसंस्कारान्कृत्वाहवनीयदक्षिणाग्नीविहृत्य नर्यैत्यादित्रयाणांयजुषांआदित्यस्यार्षम्
क्रमेणगार्हपत्याहवनीयदक्षिणाग्नयोदेवताउपस्थानेविनियोगः गार्हपत्ये नर्यप्रजाम्मेयाहि इत्य

पतिष्ठते अथाहवनीयमशांऽस्यपसन्त्वमेयाहि इत्युपतिष्ठते अथदक्षिणाग्निं अथयर्योपितन्मेयाहि इत्युप
उं॰ तिष्ठते सभ्यायनमः इतिसभ्यं आवसथ्यायनमः इत्यावसथ्यंचोपतिष्ठते ततोवाग्यमेनगृहसीमांतंग्राम
२० सीमांतेवागतावाग्विसर्गः यथाकालंयजमानेनैगोपस्थानजपादिकार्यं प्रोष्यैत्यग्रामसीमांगृहसीमांवार
ग्य भ्यसमित् पाणिर्वाग्यमेनकेचिद्वैदिकमप्यनुपेत्यगृहमागत्यस्नातावभ्योपस्थानार्थेपेवमग्र संस्कारस्थर्वे
२० कमग्निंविहृत्य आगन्मेत्यादित्रयाणामादित्यार्षं आद्यानस्योरनुष्टुप्मध्यमस्यपंक्तिस्सारिणीहहनी
क्रमेणाहवनीयगार्हे पत्यान्वाहार्यपचना देवताः उपस्थानेविनि० आदौ आहवनीये आगन्मविश्ववेद
स० आयक्षस्व इत्युपस्थायोपविश्यपत्नसीसमिधमादायपरिसमूहनं तूष्णीं दः प्रक्षेपः अथगार्हपत्ये
अयमग्निर्गृहपति आयक्षस्व इत्युपस्थायोपविश्यसमिधमाधायतूष्णीं दः प्रक्षेपः अथदक्षिणाग्निम् २॰

वास्तुदेवताकाः

अथ मग्निः पुरीष्योः आयवस्व स्वरश्चपस्थायोपविश्य समिधमाधायान्त्वणादेः प्रक्षेपः ततः सम्प्थापनमः आवस
थ्यायनमः इति तयोरुपस्थानं अथवागमने आगमनेवत्सलीमेवोपस्थानं अथ गृहमेत्य पुत्रादीन् गृहामावि
भीतेत्यादिति सूक्तेणं शंयुर्बार्हस्पत्य ऋषिः आद्यात्रिष्टुप्विराट्रूपा द्वितीयानुष्टुप् तृतीया महापंक्तिस्त्र्यवसाना
तिस्रोपि वास्तवः गृहामेत्यादि गृहेषु नः इत्यंतस्य गृहोपस्थाने क्षेमाय व इत्यादेः प्रवेशनेव विनियोगः गृहामा
बिभीत मोदमानः १ येषामध्येति जानतः २ उपहूता इह० गृहेषुनः इत्युपतिष्ठते अथ क्षेमाय वः शंयोः
शंयोः २ प्रविशति पुत्रं दृष्ट्वा जपति अंगादंगादित्यस्य प्रजापतिऋषिः अनुष्टुप्छंदः आद्युर्दे० जपेविनि० अं
गादंगात्संभवसि हृदयादधिजायसे आत्मा वै पुत्रनामासि संजीव शरदः शतम् इति अथास्य मूर्धानं प्रजा
पतिष्ट्वेति द्वयोः परमेष्ठि ऋ उँऽस्निक प्रजापतिर्दे० अवघ्राणे वि० प्रजापते ष्ट्वा हिंकारेणावजिघ्रामि सहस्रा

षिः

ॐ पुषाहरदत्तशर्मन् जीवशरदः शतं इतिअवजिघ्रतिमंत्रेणसकृत्द्विस्तूष्णीं ततः गवांनाहिंकारेणावजिघ्रामिसह
स्रापुषाहरदत्तशर्मन् जीवशरदः शतं इतिमंत्रेणसकृत् द्विस्तूष्णीं मूर्द्धानमवजिघ्रति अथदक्षिणेस्यका
२१ र्णेजपति अस्मेप्रयंधीद्धश्रेष्ठानीत्यनयोः प्रजापतिऋषिः त्रिष्टुप्छंदः इंद्रोदेवतादक्षिणसव्यकर्णयोर्जपेवि०
अस्मेप्रयंधिमघवन्नृजीषिन्निंद्ररायोविश्ववारस्यभूरेः अस्मेशतंश० शरदोजीवसेधाः अस्मेवीरांछश्वत इंद्र
शिप्रिन् अथसव्यकर्णेजपति इन्द्रश्रेष्ठानिद्रविणानिधेहि चित्तिंदक्षस्यसुभगत्वमस्मे पोषंर० रयीणाम
रिष्टिं तनूनां स्वात्मानं वाचः स्वदिनत्वमह्नाम् इति स्यपत्यस्य मूर्द्धानमेवावजिघ्रतितूष्णीं इतिसमर्थगु
पाख्यानरहरीभट्टविरचितेसंस्कारेनृसिंहेप्रोषितागते अथोपवेशने तत्रैवमेमासिशुभवारेअश्विनीरोहि
णीमृगपुष्योत्तरात्रयपूर्वेष्ठानत्रेषुकार्यं तत्रभार्याशिशुसहितकृतमंगलस्नानावमप्राणायामत्रयोते २१

स्त्रीअपत्यंयस्यास:

अस्यकुमारस्योपवेशनमहंकरिष्ये तदंगतयाविहितंगणेशपूजनपूर्वकंस्वस्तिवाचनंवाराहपृथ्वीपूजनंवा
हंकरिष्ये तत्कृत्वा वराहायनमः पृथिव्यैनमः इतिनाममंत्रेणसंपूज्य भूभागमुपलिप्यमंगलगीतवाद्यै
रलंकृतंशिशुमुपवेशयेत् तत्रमंत्राः रक्षैनंवसुधेदेवि सर्वदासर्वगेशुभे आयुःप्रमाणंनिखिलंनिक्षिपस्व
हरिप्रिये १ अचिरादायुषस्त्वस्ययेकेचित्परिपंथिनः जीवितारोग्यवित्तेषुनिर्दहस्वाचिरेण तान् २ धारिणि रा
शेषभूतानांमातस्त्वमधिकाह्यसि कुमारंपाहिमातस्त्वंब्रह्मातदनुमन्यतामिति ३ ततस्तंनीराज्यब्राह्मणान्
संपूज्यतैर्दत्ताशिषोगृह्णीयात् इत्युपवेशने अथान्नप्राशने जन्मतःषष्ठेष्टमेवा मासिपुत्रस्यकन्यायास्तुपं
चमेसप्तमेवाप्रतिपत्षष्ठीअष्टमीरिक्ताद्वादशीवर्जिततिथौशुभयगुरुभृगुवारे अश्विनीरोहिणीमृगपुनर्वसुपु
ष्योत्तरात्रयहस्तत्रयानुराधाश्रवणत्रयरेवतीनक्षत्रेग्रहमात्रवर्जिते अष्टमद्वादशस्थानेपापग्रहवर्जितशुभे ह ग्र

उं·
२२

शुक्लकेन्द्रत्रिकोणे मेषवृश्चिकमीनवर्जितलग्ने कार्यं उक्तकाले गुर्वास्तादिदोषो नास्ति भार्याशिशु सहितः श्रु
कृतमंगलस्नानाचमनप्राणायामत्रयदेशकालकीर्तनांते ममास्य कुमारस्यान्नप्राशनसंस्कारं कर्तुं तदंगे
तया विहितं स्वस्तिवाचनपूर्वकमातृकापूजनं वसोर्धारापूजनं आभ्यु· नांदीश्राद्धं चाहं करिष्ये इति संक
ल्प्य कृत्वा च स्थंडिले पंचभूसंस्कारान् कृत्वा लौकिकाग्नेः स्थापनं पुनराचमनप्राणायामदेशकालकी
र्तनांते ममास्य कुमारस्य मातृगर्भमलप्राशनशुद्धि वैजिकगार्भिकैनो निबर्हणब्रह्मवर्चसादिसिद्धिद्वा
रा परमेश्वरप्रीत्यर्थमन्नप्राशनमहं करिष्ये इति संकल्प्यः तत्र पूर्वं० अपरेण· द्वयवि· तावन्मयीआज्य·
तावन्मयीवरुणस्या पालाश्यः स· प्रोक्षावा· समिद्ध० आज्यभागौ पूर्णपात्रं दक्षिणा हुंतेति प्राशनेप
तन्त्वैकल्पिकपदार्थानहं करिष्ये अथ्याषादि देवीवाचमित्यस्य भार्गवऋषिः त्रिष्टुप्· देवीवाग्देवता २२
र्थ्यो

आज्यहोमेवि वाजोनोऽद्यप्रेत्यस्य देवा ऋषयः त्रिष्टुप् अन्नं दैवतं आज्यहोमेवि॰ भूर्भुवः स्वरिति महाव्याहृतीनां पूर्वव
त् अथ देवतामिर्याने अत्र प्रजापतिं इन्द्रं अग्निं सोमं देवीं वाचं देवीं वाचं वाजं एता आज्येन प्राणं अपानं चक्षुः श्रो
त्रं एता २१ अरुणा पोषेणाग्निं ८० स्विष्टकृते अग्निं वायुं सूर्यं अग्नीवरुणौ २ अग्निं वरुणं सवितारं विश्वे
विश्वान्देवान् मरुतः स्वर्कान् वरुणं प्रजापतिं एताः पुनराज्येनेता देवताऽ अङ्गप्रधानार्थं अस्मिन्कर्मण्यहं
यक्ष्ये ततो ब्रह्मोपवेशनादि पूर्णपात्रासादनान्ते मधुरादि सर्वान् रसान् सर्वमन्नं मधुच्छन्नं सर्वेणैव शास्त्राणि शा
स्त्राणि लेखनीं वस्त्रं रजतं स्वर्णं भांडानि चोपकल्पनीयानि ततः पवित्रकरणाद्याज्यभागान्ते आज्येनानन्वारब्धः
देवीं वाचमजनयन्त देवास्तां विश्वरूपाः पशवो वदन्ति सा नो मन्द्रेषमूर्जं दुहाना धेनुर्वागस्मानुपसुष्टुतैतु स्वाहा
इदं देव्यै वाचे न मम पुनः देवीं वाच सुष्टुतैतु स्वाहा वाजो नोऽद्य॰ येयजे स्वाहा इदं देव्यै वाचे वाजाय च न म

म ततश्च समभिघार्यस्रुवेणैव ॐप्राणेनान्नमशीयस्वाहा इदंप्राणायनमम ॐ(अ)पानेनगंधानशीयस्वाहा इदे
ॐ मपानायनमम ॐचक्षुषारूपाण्यशीयस्वाहा इदंचक्षुषेनमम ॐश्रोत्रेणयशोशीयस्वाहा इदंश्रोत्रायन
२२ मम चरोहुतशेषाद्दधिश्रहुतशेषं ॐअग्नयेस्विष्टकृतेस्वाहा इदमग्नयेस्विष्टकृतेनमम ततोन्वारब्धः भूरादि
२३ प्राजापत्यान्तानवाहुतयः संस्रवप्राशनादिप्रणीताविमोकान्तंकृत्वा सुवर्णादिपात्रेसर्वान्रसान्सर्वमन्नमेक
त्रैवैकीकृत्यहस्तगृहीतसुवर्णेनदेवताग्रेमातृहस्तेसंगस्यशिशोर्मुखेहुत इतिमंत्रेणप्राशयेत् कुमार्यास्तूष्णीमेव
ततउपकल्पितवस्त्रमध्येशिशुमुपवेश्यतन्मध्येयदेवादौगृह्णातितेनतस्यजीविकापरिज्ञानीया इत्यन्नप्रा
शने अथचूडाकरणं तत्रप्रथमेद्वितीयेतृतीयेपंचमेवावर्षेउपनीत्यासहगुरुभृगुवारनक्षत्रेगतयोश्चैत्रवर्जित॰
माघादिपंचमासेपर्वरिक्ताषष्ठीप्रतिपद्वर्जिततिथौशुक्लसोमबुधगुरुभृगुवारेश्विनीपुनर्वसुपुष्यह २२

त्तचित्रास्वातीज्येष्ठाश्रवणायनिष्ठाशततारकारेवतीनक्ष त्रेषुगुर्णपरे हृतसप्तमस्थानेग्रहमात्रवर्जिताष्टमस्था
नेचंद्रपापविनिर्मुक्ते लग्नेशुभांशेमेध्यारहितपूर्वाह्णेमध्यंदिनेवा मातांकुमारमादायस्नाताव्याहतेवाससीप
रिधायबहिःशालायांअंकेआदायपत्युर्दक्षिणतः पश्चादग्नेःउपविशति पिताआचम्यप्राणानायम्य ॐल
क्ष्मीनारायणाभ्यांनमः श्रीउमामहेश्वराभ्यांनमः शचीपुरंदरा मातापितृ इष्टदेवताभ्यो कुलदेवता
भ्योनः सर्वेभ्योदेवेभ्यो सर्वेभ्योब्राह्मणेभ्यो० सुमुखश्चेत्यादिदेशकालसंकीर्तनांते अस्यडगोकुमार
स्यः अथवाचूडाकरणे कर्मांगतदेवपुण्याहवाचनममविघ्नप्रजननेमेंडयदेवताप्रजनंमातृकाप्रजनंवसोर्द्धारा
पूजनंवसोर्द्धाराप्रजनंआयुष्यमंत्रजपंनांदीश्राद्धंचाहंकरिष्ये तत्रादौनिर्विघ्नतासिद्ध्यर्थंगणपतिडगोपू
जनमहंकरिष्ये इतिसंकल्प्यतानिकृत्वा अनुज्ञीकृपाकेनत्रीन्ब्राह्मणान्चूडाकरणपूर्वांगतया॰

विहितत्वेनाहं भोजयिष्ये इति संकल्प्य तान् भोजयित्वा परिसमूहनाद्यग्निस्थापने पुनर्देशकालकीर्त्तनोत्ते
ॐ अस्य कुमारस्य बीजगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणेन बलायुर्वर्चोभिवृद्धिद्वारा परमेश्वरप्रीतये चौलाख्यं कर्म करि
२८ ष्ये इति संकल्पः तत्र पूर्वेण ब्रह्मणो गमने अपरेण पात्रासादने द्वे पवित्रे ताऽप्रमथ्याज्यस्थाली पाला
प्रयः समिधः स्रुवो वाघारौ संमिहितमेवाज्यभागौ पूर्णपात्रं दक्षिणा शृतपिंडः सकेशगोमयपिंडः
सोदकोत्तेनिधाने एतान्वैकल्पिक पदार्थानहं करिष्ये इति वैकल्पिकान् स्मृत्वा ॐ भूर्भुवः स्वरिति
महाव्याहृतीनां प्रजापतिरृषिः क्रमेण गायत्र्युष्णिगनुष्टुप् छंदांसि अग्निर्वायुः सूर्यो देवता तत्रो अग्नेस
त्वन्नो अग्ने स याश्चाग्ने येते शतमिति मंत्राणां वामदेव ऋषिः त्रिष्टुप् छंदः अग्नीवरुणौ देवते प्रथमयोः द्वि
तीयस्याग्निर्देवता चतुर्थस्य वरुणः सविता विष्णुर्विश्वेदेवा मरुतः स्वर्का देवताः उदुत्तममिति शुनः शे २८

जलसेचने

पऋषिः त्रिष्टुप्छंदः वरुणोदेवतासर्वेषांचूडाकरणेगहोमेविनियोगः उस्नेनवायउदकस्यपरमेष्ठीऋषिः
प्रतिष्ठाछंदः अदितिर्देवता नीरासेकेविनियोगः सवित्रेत्यस्यप्रजापतिऋषिः गायत्रीछंदः आपोदेवता
छेदनेविनियोगः ओषधेत्यस्यप्रजापतिऋषिः यजुः तरुणेदेवते अंतर्धानेविनियोगः शिवोनामेत्यः
स्यप्रजापतिऋषिः यजुःक्षुरोदेवता क्षुरग्रहणेविनियोगः निवर्तयामीत्यस्यप्रजापतिऋषिः यजुः
लिंगोक्तादेवता क्षुरगोदानसेकलिप्रकरणेविनियोगः येनावपदित्यस्याश्वालेवायनऋषिः पंक्तिछंद
सवितादेवता सकेशतरुणाछेदनेवि॰ आयुषमित्यस्य नारायणऋषिः उष्णिक्छं॰ अग्निर्देव॰ सकेश
तरुणछेदनेविनियोगः येनभूरिश्चरेत्यस्यवामदेवऋषिः यजुःक्षुरोदेवताछेदनेविनियोगः प
त्क्षुरेत्यस्यवामदेवऋषिः यजुःक्षुरोदेवताशिरंप्रदक्षिणेविनियोगः अक्षण्वन्नित्यस्यवामदे

वऋषिः यजुःस्त्वरीदेवताद्रगादानेविनियोगः इन्यथ्यांदिस्त्वरता अत्रप्रजापतिं इन्द्रं अग्निं सोमं अग्निं
उं. वायुं सूर्यं अग्नावरुणौ २ अग्निंवरुणंसवितारं विष्णुविश्वांदेवान्मरुतःस्वर्क्कान् वरुणं प्रजापतिः अग्निं
२५ स्विष्टकृतेरातादेवताआज्येनास्मिन्चूडाकर्मणिएपहेयदो पूर्ववत्ब्रह्मवरणादिवर्हिविनापात्रासादने तत्रा
25 ज्यपूर्णपात्रानंतरं उपकल्पनीयानि शीतोदकंघृतपिंडं त्रेणीशललीं सप्तविंशतिकुशतरुणानि ताः
म्रपरिष्कृतआयसःक्षुरः आनडुहगोमयपिंडः नापितः वरश्च एतान्युपकल्प्य पवित्रेकृत्वाप्रोक्षणी :
संस्कृत्यार्थवत्प्रोक्ष्येतिवचनात्प्रोक्षाज्यनिर्वापादिपवित्रप्रतिपत्त्यंतेप्राकृतवत् तदंतोब्रह्मन्चूडाकरणं
गतपाविहितमिदंपूर्णपात्रंप्रतिष्ठस्वेतो प्रतिष्ठह्णामीतिब्रह्मा द्यौस्त्वाददातुपृथिवीत्वाप्रतिगृह्णातु
इतिजपतिव प्रणीजाविमोकः ततउष्णोदक मादाय उष्णेनवायउदकेनह्यदितेकेशान्वप इतिमंत्रेण २५

ऐतास्सम्प्रासंवति अथात्तृतपिंडं प्राश्यतित्तर्ष्णी ततउदकमादाय सवित्राप्रसूतादैव्याः आपउंदंत
तेतन्वंदीर्घायुतायवर्चसे इतिदक्षिणे गोदानमुंदति तूर्ष्णीत्रेण्याशलल्यावितीय त्रीणिकुशतरुणानि
ओषधेत्रायस्व इतिग्रंतर्दधाति तानिवामेनधास्यति शिरोग्राण्यूर्ध्वमूलानि ओषधेत्रायस्वैन्येतावदे
वमंत्रः ततःलोहक्षुरे शिवोनामासिस्वधितिस्तेपितानमस्ते अस्तुमामाहिंसीः इतिआदाय नि
धा वर्तयाम्यायुषेन्नाद्यायप्रजननायरायस्पोषायसुप्रजास्त्वायसुवीर्याय इतिदक्षिणगोदानेसंलग्नी
करोति ततः येनावपत्सविताक्षुरेणसोमस्यराज्ञोवरुणस्यविद्वान् तेनब्रह्माणोवपतेदमस्यायुष्यं
जरदष्टिर्यथासत् इतिसकेशानिप्रछिद्यानडुहेगोमयपिंडेप्रास्यत्यनरतोध्रियमाणे। एवमेवोंदनविन
यनकुशतरुणग्रंतर्धानक्षुरसंलग्नीकरणछेदनगोमयपिंडनिधानानि छिरपरेत्ती कर्त्तव्यं अथ
हंसी

पश्चाद्गोदाने सवित्रेत्युदने तत्सीत्रेणापाशल्ल्याविनीय शेषयेः इतिकुशतरुणत्रयेणान्तर्धायाने तत्सीव्व मीति
ॐ रादाने मंत्रेणगृहीतत्वात् एकद्रव्येकर्माहत्तौसकृन्मंत्रवचनमितिश्रौतसूत्रात् निवर्तया[illegible]गोदानव्व
२८ रसंलग्नीकरणे ततः त्र्यायुषंजमदग्नेः कश्यपस्यत्र्यायुषं यद्देवेषुत्र्यायुषंतन्नोऽस्तुत्र्यायुषं इतिप्रक्षि
प्यानडुहेगोमयपिंडेप्रास्यति अत्राप्येवमेवद्विरपरेतत्सी अथोत्तरतः गोदाने सवित्रेत्युदने तत्सीत्रेणापा
26 शल्ल्याविनीय शोषयेतिकुशतरुणत्रयेणान्तर्द्धाने तत्सीव्वरादाने निवर्तयामीतिगोदानसंलग्नीकर
णे ततः येनभूरिश्चरादिवंज्योक्चपश्चाद्धिसूर्यं तेनतेवपामिब्रह्मणाजीवातवेजीवनायसुश्लोक्याय
स्वस्तये इतिसकेशानिप्रक्षिप्यानडुहेगोमयपिंडेप्रास्यति अत्राप्येवमेवद्विरपरेतत्सी ततःपत्क्षुरेणम
ज्जयतासुपेशसावप्तावावपतिकेशान्नूछिंधि शिरोमास्यायुःप्रमोषीः इतिमंत्रेणक्षुरेणाशिरः प्रदा २९

दक्षिणेपरिहरति सकृन्मंत्रेणद्विस्तूष्णीं ततस्ताभिरद्भिः शिरः समुद्य अदितएवंपरिवप इतिमंत्रेणनाः
पितायद्वारेप्रयच्छति सवप्रास्त्रुवस्यादस्त्रुवस्यवायथामंगलंकेशशेषंकरोति तथाचकारिका वसिष्ठाद
दक्षिणेभागेउभयत्रात्रिकपृष्ठयो शिखांकुर्वंत्यंगिरसः शिखाभिःपंचभिर्युता १ परितःकेशपंक्त्यावामे
डाश्वभृगवोमताःकुर्वंत्यन्येशिखामात्रंमंगलार्थमिहक्कचिदिति ततःवस्त्रादिनाअनुगुप्तमेतत्ः सके
शंगोमयपिंडेउदकांतेनिधाय उपकल्पितेवरेआचार्यायप्र[illegible]त आचार्यश्चूडाकरणेगतयाविहितोयंव
रः प्रतिगृह्यतामिति अतएवास्मिन्कर्मणि वरदानार्थंकर्तुरन्यआचार्योप्ययेदितः स्त्रीणामपिजात
कर्मादिचूडाकरणांतास्तूष्णींसंस्काराःकार्याः होमस्तुसमंत्रः जातकर्मादिकांस्त्रीणांचूडाकर्मांतिका :
क्रियाः तूष्णींहोमःसमंत्रःस्यादितिगोभिलभाषितमितिरेणुः ब्राह्मणेभ्योभक्ष्यसंदक्षिणेकृतकर्म

भावेकः

साद्गुण्यार्थं संप्रददे संकल्प्य दत्वा आशिषो गृहीत्वा कृतस्य चूडाकरणकर्मणोऽङ्गतया विहितान् दश ब्राह्म
ॐ. णान् भोजयिष्ये इति संकल्प्य भोजयेत् यस्य स्मृत्येति विष्णुं नत्वा कर्म संपूर्णतां वाचयित्वा मातॄः विसर्जयेत्
२८ मे उपदेवताश्च। इति चूडाकरणं अथ कर्णवेधः सवत्ततीये पंचमे वर्षे गुरुभृगुवारे नक्षत्रे गते चैत्रकार्त्तिकपौ
षफाल्गुनमासे पर्वरिक्तैकादश्यष्टमीव्यतिरिक्ततिथौ सोमबुधगुरुवारे दिवैव अश्विनीमृगपुनर्वसुपुष्य
27 उत्तराफाल्गुनीहस्तचित्राऽनुराधोत्तराषाढाश्रवणधनिष्ठोत्तराभाद्रपदारेवतीनक्षत्रेषु शुभग्रहलग्ने शे
कुमारे संस्नाप्य आचम्य प्राणानायम्य देशकालकीर्त्तनान्ते अस्य कुमारस्य आभरणधारणसिद्धिद्वारा परमे
श्वरप्रीतये कर्णवेधमहं करिष्ये तदंगत्वेन गणेशपूजनं पुण्याहवाचनं विष्णुशिवब्रह्मेंद्रसूर्यदिगीश
नासत्यसरस्वतीकुलदेवतागोब्राह्मणपूजनमहं करिष्ये इति संकल्प्य तत्कृत्वा संपूज्य प्राङ्मुखं कुमा २८

विसृज्य

रम्रुपवेश्यभद्रंकर्णेभिरित्यस्यप्रजापति ऋषिः त्रिष्टुप्लिंगोक्तादेवताकर्णाभिमंत्रणेविनियोगः भद्रंक

र्णेभिरितिमंत्रेणदक्षिणकर्णमभिमंत्रयते वक्ष्यंतीवेदेति प्रजापतिऋ० त्रिष्टुछं० लिंगोक्तादे० कर्णा

भिमंत्रणेवि वक्ष्यंतीवेदा० पारयंतीइतिसव्यमभिमंत्रयते कुमारस्यमधुरंदत्वाथभिक्षान् कुमारस्य

दक्षिणमादौकुमार्याःवामे ततःकर्णवेधंमात्रपैकब्राह्मणंभोजयिष्ये इतिसंकल्प्यभोजयेत् इतिक

र्णवेधः अथाक्षरारंभः सवपंचमेवर्षेगुरुभृगुवारास्तरहितेकुंभार्कवर्जितोत्तरायणेअनध्यायरिक्ताष०

ष्टीवर्जिततिथौभौमशनिहीनवारेभरणीत्रयोत्तरात्रयविशाखाज्येष्ठामघावर्ज्यनक्षत्रेपापग्रहरहितल

ग्नेपंचमस्थानेग्रहमात्रवर्जिताष्टमस्थानेशुभांशे अथपिताआचम्यप्राणानायम्यदेशकालसंकीर्तनां

ते अस्यकुमारस्यवाङ्मुख[illegible]ग्रहणधारणद्वारापरमेश्वरप्रीत्यर्थं अक्षरविधारंभमहंकरिष्ये इतिसंकल्प्य

स्य=१

तत्कृत्वा ॐ हरयेनमः लक्ष्म्यैनमः सरस्वत्यैनमः विद्यायैनमः इतिसंपूज्यब्राह्मणांश्चसंपूज्यतैर्दत्ता शि
ॐ षंकुमारंशिक्षयेत्तस्यतदास्वीकारः अथातिक्रान्तसंस्कारविधिः संस्कारात्प्रतिपद्येरन्स्वकालाच्चेत्कथंच
१८ न हुत्वानादिष्टंकुर्यात् येतूपनयनादयः तथाभगवांश्च आरभ्याथानमाश्रीवात्कालेतीतेतुकर्म्म
णांव्याहृत्याज्येनसंस्कृत्यहुत्वाकर्मयथाविधि कार्यमितिशेषः सपदवात्रप्रायश्चित्तमाह एतेष्वेकैकलो
पेयिपादकृच्छ्रंसमाचरेत् चौलादर्वाक्प्रकुर्वीतप्रायश्चित्तादनन्तरमिति अत्रचौलादर्वाक् एतेष्वेकै
कलोपेयिपादकृच्छ्रंसमाचरेत् चौलादर्वाक्प्रकुर्वीतप्रायश्चित्तादनन्तरमिति अत्रचौ दित्यन्वयः
चौलेत्वर्धकृच्छ्रं इदं अबुद्धिपूर्वकरणे बुद्धिपूर्वेतुसर्वत्रकृच्छ्रं अत्रापिअतिक्रान्तेगर्भाधाना
दितत् प्रसवपर्यन्तेकार्यं जातकर्मादिउपनयनात्प्राक्कार्यं एवंपूर्वसंस्कारस्यातीतोत्तरसंस्का १८

मु-२

रणेयमोपनयनसंस्कारात्माक गौणकालः तत्र प्रायश्चित्तं कृत्वा कृते प्रायश्चित्तमकृत्वा वा गौणका॰
लेसमाचरेदिति वचनात् एवमत्रातीतसंस्कारविषये उपनयनात्पूर्वं सचक्रः कृतमंगलस्नानो धौत
वस्त्रपरीधानः आचम्य प्राणायामत्रयं कृत्वा देशकालकीर्तनांते अस्य कुमारस्य गर्भाधानादि चौ
लांतानां संस्काराणां कालातिपत्तिदोषपरिहारेणाधिकारसिद्धिद्वारा परमेश्वरप्रीतये प्रायश्चि
त्तं प्रति संस्कारं पादकृच्छ्रं चौले अर्धकृच्छ्रं अमुकप्रत्याम्नायेनाहमाचरिष्ये इति संकल्प्य यथासं
कल्पं प्रत्याम्नायेन कर्तव्यं कृच्छ्रप्रत्याम्नायपक्षे गोदानं तन्मूल्यं द्वादशब्राह्मणभोजनमयुतं वा दशस
हस्रगायत्रीजपो [illegible] गायत्र्या वा तिलैर्होमसहस्रम् एवं प्रायश्चित्तं कृत्वा पुनर्देशकालकीर्तनांते॰
अस्य कुमारस्य गर्भाधानादि चौलांतसंस्काराणां कालातिपत्तिदोषपरिहारेणाधिकारसिद्धिद्वारा

ॐ परमेश्वरप्रीतयेप्रायश्चित्तहोममहंकरिष्ये इतिसंकल्प्य। निरुप्याज्यमधिश्रित्यस्रुवंसंमृज्योद्वास्यो
२९ त्पूयावेक्ष्यगृहीत्वातिलाभिघारमाधाय भूः स्वाहा इदमग्नये भुवः स्वाहा इदंवायवे स्वः स्वाहा इदं
सूर्याय। भूर्भुवःस्वः स्वाहा इदंप्रजापतयेन त्वन्नोअग्नेवरुणस्य॰ प्रं स्वाहा सत्वन्नोअग्नेवमो॰
29 पि स्वाहा अयाश्चाग्नेस्यनभिशस्तिपाश्चसत्यमित्वमयाअसि अयानोयज्ञंवहास्ययानोधे॰
हि भेषजं॰ स्वाहा येतेशतंवरु॰ स्वाहा उदुत्तमंव॰ येस्याम स्वाहा इतिहुत्वापूर्ववत्त्यागः
इत्यनादिष्टहोमंकृत्वायथोक्तक्रमेणैवसंस्काराः कार्याः केचित् प्रस्तुतकर्मार्थसंस्कृता
ते ज्येनपर्युक्षणांतंअनादिष्टंकृत्वाप्रस्तुतंकर्मकुर्वंतितदयुक्तं अत्रमातृकापूजनेनांदीश्राद्धे
वैकमेवनपृथक्पृथक् गणशः क्रियमाणानांमातृणांपूजनेसकृत् सकृदेवभवेच्छ्राद्धेहोम

ग्र=२

मेत्रांषृथक्पृथगितिवचनात् इतिश्रुतिक्रांतसंस्कारविधिः १ ग्रामः अथोपनयने नवगर्भपंचमारभ्य

नवमपर्यंतंकार्यं तथाचोक्तंमनुः ब्रह्मवर्चसकामस्यकार्यंविप्रस्यपंचमे विस्तुः षष्ठेधनकामस्य

विद्याकामस्यसप्तमे अष्टमेसर्वकामस्यनवमेकांतिमिछतः संग्रहेपि सप्तमेवाष्टमेवर्षेनवमेदः

शमेतथा एकादशेद्वादशेवाप्युपनेयाद्विजातयः अत्रैकादशेक्षत्रियस्य द्वादशेवैश्यस्येतिविवेकः

अतएवअष्टवर्षंब्राह्मणमुपनयेद्गर्भाष्टमेवैकादशवर्षं८ राजन्यंद्वादशवर्षंवैश्यमितिकातीये

अष्टवर्षाणिअतीतानियस्येतिव्याख्यातवान् अथर्वणसूत्रेगर्भपंचमेद्ब्राह्मणमुपनयेत् षष्ठेष्ट

मेपंचमेवाअत्रगर्भाष्टमेष्विितिवहुवचनेनगर्भषष्ठगर्भसप्तमयोरपिसंग्रहार्थं एवंक्षत्रियवैश्ययोरपिरा

होवलार्थिनः षडितिवाक्यवशात्षष्ठादिवर्षेकार्यं नवचनत्वाष्टमद्वादशस्यगौणेनकार्यं अथ

गर्भाष्टमेवा

ॐ
३० मतृतीयषष्ठदशमराशिस्थगुरौ संपूज्यकार्यं ज्येष्ठापत्यस्यज्येष्ठजन्ममासौ विनामाघादिपंचमासेषुप
र्वरिक्ताप्रतिपत्सप्तमी त्रयोदशीरहितासुतिथिषु भौमशनिरहितवारेषु भरणीकृत्तिकाविशाखा
मघाज्येष्ठाशततारकावर्जितनक्षत्रेषु व्यतिपातवैधृतिपरिघपूर्वार्द्धविष्टिसंक्रांतिसंध्यागर्जादिरहि
तेशुभकाले चंद्रपापरहितेलग्ने पापरहितेपंचमस्थाने चंद्रशुक्रलग्नेशरहितषष्ठस्थाने ग्रहमा
त्रवर्जिताष्टमस्थाने स्वोच्चस्थशुभक्रांतलग्नेपापरहितशुभांशेत्रिधाविभक्त दिवसद्वितीयांशेपू
र्वाह्णेवाकार्यं अथप्रयोगः तत्रोपनयनमुहूर्तात्पूर्वदिने सुस्नातःप्रक्षालितपाणिपादःपरि
हितधौतांबरोवटुनासहशुचौउपविश्यपावमाना प्राणायामत्रयंकृत्वा देशकालकीर्तनांतेअस्य
कुमारस्योपनयनकर्त्तृकर्मणाधिकारसिद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीतयेकृच्छ्रत्रयंप्रायश्चित्तंगोनिष्क्र ३०

यद्वा राश्रमकप्रत्याम्नाये चौलोपनयनवेदारंभसमावर्तनानां नाहमावरिष्ये इति संकल्प्य यथोक्त
प्रत्याम्नायेनकार्यं एवं वटुरपि आचम्य प्राणायामत्रयं कृत्वा देशकालकीर्तनांते उपनेयनाधिकारसि
द्धिद्वारा परमेश्वरप्रीतये कृच्छ्रत्रयं प्रायश्चित्तं श्रमकप्रत्याम्नाये नाहमाचरिष्ये इति संकल्पं कृत्वा य
थोक्तप्रत्याम्नायेनकार्यं आचार्यस्तु प्राणायामदेशकालकीर्तनांते गायत्र्युपदेशाधिकारार्थं अ
मुतगायत्रीजपमहं करिष्ये इति संकल्प्याप्युतजपं कुर्यात् ततः श्रीलक्ष्मीनारायणाभ्यां नम इ
त्यादि पुनर्देशकालकीर्तनांते अस्य कुमारस्य श्वः उपनयनं कर्तुं तदंगतया विहितं स्वस्तिवाच
नपूर्वकमविघ्नपूजनं मंडपदेवतापूजनं मातृकापूजनं वसोर्धारापूजनं ... पुण्यमंत्रजपं नांदी
श्राद्धं ग्रहयज्ञं चाहं करिष्ये उपनयने वटोर्वेदिका" प्राक्प्रत्यग्मार्गं पदषट्कयुक्ता देवयमानि

प्राची प्रतीच्योः पद षट्क युक्ता

= दैवज्ञेन निर्मिता = वेदीरूपने नानाचयः चे इति शेषः
उच्चाङ्गुलैर्विंशतिरेकयुक्ता त्रिमेखला सा व्रतबन्धकाले। एवं विधाज्योतिषरत्नानिर्मितौ चयोः शतायुर्भवतीह वेदी॥२

यदानिर्णये यथोक्तं गुरोर्ज्योतिषरत्ने वेदिकाबटोः शतायुर्मेनयोर्वदंति पूर्वमकृतचूडस्य तु अस्य कुमारस्य चू-
उ॰ डोपनयने कर्तुं तंत्रेण गतया विहितेत्यादि संकल्प्य तत्कार्यं उपनयनदिने कृतनित्यक्रियः कृतमंगल-
३१ स्नानकुमारपत्नीसहितो मंडपे प्रविश्य अथवा आचार्यस्यपदैः षड्भिस्तु भिरथवासभैः विस्तृताबतुरस्रा
31 च वटोर्वेदिं कारयेन्नता देशकालौ संकीर्त्य अस्य कुमारस्योपनयने कर्तुं तत्पूर्वांगभूतं वपनं करिष्ये
संकल्प्य तत्कारयेत् पुनः स्नातं बटुमुपवेश्य देशकालौ संकीर्त्य अस्य कुमारस्योपनयने कर्तुं तत्पूर्वांगत-
याविहितं ब्राह्मणत्रयं भोजयिष्ये इति संकल्प्य नवकृतान्नेन सद्यस्तान् भोजयेत् ततो मौंजी मुंडितशिरसं
बटुं भोजयेत् ततो वहिः शालायां पंचभूसंस्कारपूर्वकं लौकिकाग्निस्थापनं आचम्य प्राणायामत्रयं कृ-
त्वा देशकालकीर्तनांते अस्य कुमारस्य ब्राह्मण्याभिव्यक्तिद्विजत्वसिद्ध्यर्थं वेदाध्ययनाधिकारार्थं चोपनय ३१

प=२

म

नैहककरिष्ये इतिसंकल्प्य अनुकादयैःउपनयने इयंडरुक्त मितिमेखलाबंधः पालाशोदंडः केशसंमि
तः ऊर्ध्वदंडस्यग्रहणं पूर्वेणब्रह्मणोगमनेअपरेणपात्रासादने द्वेपवित्रे ताम्रमयाज्यस्थाली पाला॰
शपः समिधः ग्रावावाघारौ समिहृत्यमेआज्यभागौपूर्णपात्रेदक्षिणा अहैग्नेनतआसीनायगायत्रीप्र॰
दाने अग्नयेसमिधमिति समिदाधाने प्रथमाभिव्यामानः अन्याअपरिमितावाग्मौने एतान्वैकल्पि
कपदार्थानहंकरिष्येयेनेंद्रायेतिमंत्रस्यअंगिराऋषिःबृहतीछंदः बृहस्पतिर्देवतावस्त्रपरिधाने॰
विनियोगः १ इयंडरुक्तमित्यस्यवामदेवऋषिः त्रिष्टुप्छंदः मेखलादेवतामेखलाबंधनेवि २ यज्ञो
पवीतमित्यस्यपरमेष्ठीऋषिस्त्रिष्टुप्छंदः लिंगोक्तादेवताश्रौतस्मार्तकर्मानुष्ठानफलसिध्यर्थे
उपवीतधारणेवि ३ मित्रस्यचक्षुरित्यस्यपरमेष्ठीऋषिः त्रिष्टु॰ लिंगोक्तादे॰ धारणेयोन्नरीयया

रणेवि ४ योभेदंडइत्यस्यप्रजा॰ यजुर्दंडोदेवतादंडग्रहणेवि ५ आपोहिष्ठेतितिसृणांसिंधुद्वीपऋ॰ गाय
ॐ॰ त्रीछं॰ आपोदेवताअंजलिपूरणेवि ६ तत्रबद्धरित्यस्यदध्यङ्ङाथर्वणऋ॰ पुरउष्णिकछंदः सूर्योदेवसूर्या
३२ वेक्षणेविनि॰ ७ ममव्रतेइत्यस्यप्रजापतिऋ॰ त्रि॰ बृहस्पतिर्देहृदयालंभनेविनि॰ इंद्रस्येत्यस्य
प्रजा॰ यजु॰ लिंगोक्तादेवताजपेविनियोगः ९ प्रजापतयेत्यादीनांप्रजाप॰ यजुः लिंगोक्तादे॰
वक्षणेविनियोगः १० ॐभूर्भुवस्वरितिमहाव्याहृतीनांप्रजा॰ क्रमेणगायत्र्युष्णिगनुष्टुप्छंदा
सि अग्निर्वायुः सूर्योदेवता तन्नोअग्नेसतन्नोअग्नेअयाश्चाग्ने येतेशतमितिमंत्राणांवामदेवऋ॰ त्रि॰
अग्नीवरुणौदेवतेप्रथमयोस्तृतीयस्याग्निर्देवतावतुर्थस्यवरुणःसविताविष्णु विश्वेदेवामरुतः स्व
र्कोदेवता॰ उदुत्तममितिशुनःशेपऋ॰ त्रिष्टु॰ वरुणोदे॰ सर्वेषांउपनयनांगहोमेविनियोगः तत्सवितु ३२

उदु

देवीं च सरस्वतीं स्वविद्यासूत्रकारांश्च स्वविद्यांते दक्षिणाभिमुखं छात्राणां कर्तव्येवात्र पूजनं प्राङ्मुखो गुरुरासीनो
वडणाभिमुखं शिष्ये अध्यापयेत्प्रथमे द्विजाशीर्भिः संपूजितो ततः प्रभृत्यनध्यायान्वर्जनीयान्विसर्जयेत्
अथ प्रयोगः शुभे दिने शुभे लग्ने गणपत्यादीन्संपूज्य हरिं ध्यात्वा वासुदेहरयेनम इति पाद्यादिना प्रपूजयेत्
एवं लक्ष्मीसरस्वतीं संपूज्य स्वस्वाभिमतविद्यासूत्रकारान् स्वाभिमतविद्यां च पूजयेत् यथा पाणिनिं व्या-
करणे सर्ववर्माणं कालापे मारदीसिक्ता लागापनकात्यायनादि स्वस्वकल्पसूत्रकारं वा कल्पे यास्क-
निरुक्ते पिंगलं छन्दः सूर्यं ज्योतिषे ऋग्वेदं यजुर्वेदं सामवेदं अथर्ववेदान् व्यासं पुराणे गौतमं न्याये कणा-
दं वैशेषिके कपिलं सांख्ये पातंजलिं पातंजले जैमिनिं मीमांसायां व्यासं वेदांते मनुं धर्मशास्त्रे गोभिलं
पारस्करादीन् स्वस्वशाखासूत्रकारान् गृह्ये अग्निवेशं आयुर्वेदे भरद्वाजं धनुर्वेदे भरतं गान्धर्ववेदे विश्वकर्मा-
णं स्थापत्ये बृहस्पतिं अर्थशास्त्रे च अग्निं संस्थाप्य ब्रह्मोपवेशनाद्याज्यभागान्तं कृत्वा ॐ हरये नमः स्वाहा इत्या

दिष्टृते ऽङ्गताम ह्याव्याहृत्यादि स्विष्टकृदन्ते जुहुयात्। ततस्तन्त्रे समाप्य ब्राह्मणेभ्यो दक्षिणां दत्वाते: कृताशिष्टेनालङ्कृ
ॐ प्रत्यगुत्पन्नः स्वस्तिवाचनपूर्वकं मध्यापयेत् इति विद्यारंभ कठिनीदानविधिः समाप्तः अथो······पते गर्भाष्ट
३३ मेऽब्दे वा देकार्ये मनुः ब्रह्मवर्चसकामस्य कार्यं विप्रस्य पंचमे विशः षष्ठे तु धनकामस्य विद्याकामस्य स
प्तमे अष्टमे सर्वकामस्य नवमे कान्तिमिच्छतः तथा संग्रहे सप्तमे चाष्टमे वर्षे नवमे दशमे तथा एकादशे
द्वादशे वा तमुपनेयाद्द्विजोत्तमः ब्रह्मवर्चसमायुष्यं तेजो त्राणं तथेन्द्रियं प्रशस्तं कामयमानादीं प्राप्नुवंति
यथाक्रमं सूर्य्यवर्णास्तन्त्रे अथ ब्रह्मवादिकल्पे गर्भपंचमेष्टे ब्राह्मणमुपनयीत गर्भाष्टमे वा गर्भषष्टि
मे वा गर्भषष्टिमे राजन्यं गर्भे द्वादशे वा गर्भे द्वादशे वैश्यं षोडशी वा विंशतिश्चेदन्यतीता विद्धकाला भवंति ब्रा
ह्मणक्षत्रियविशां विद्धकालो भवंति ब्राह्मणक्षत्रियविशां विद्धकालो व्याख्यातः वाराहतन्त्रे विशेषः ग
र्भषष्टिमेषु ब्राह्मणमुपनयेत् षष्ठेऽष्टमे पंचमे वा ततो गर्भैकादशे स्तु क्षत्रियं गर्भे द्वादशे तु वैश्यमिति ३३

रित्यस्यविश्वामित्रऋषिः गायत्रीछंदः सवितादेवतागायत्र्यनुवाचनेविनियोगः १ अग्नेसुश्रवइत्यादी
नांब्रह्माऋ० अग्निर्देवतासमिंधनेविनियोगः अग्नयेसमिधमित्यस्यप्रजा० आकृतिश्छंदःसवितादेव०
समिदाधानेवि० तनूपाअग्नइत्यादीनांहृहद्देवाऋषयः यजुर्दे० षिअग्निर्देवतामुखविमर्शनेविनि० ४
अंगानिचमइत्यादीनांप्रजा० उष्णि० लिंगो० भस्मनातिलकधारणेविनि० ५ त्र्यायुषमित्यस्यनाराय
णऋषिः उष्णि० लिङ्गोक्तादेवताभस्मनातिलककरणेविनियोगः इत्यार्षादिस्मृता अत्रप्रजापतिं
इंद्रं अग्निं सोमं अग्निवायुं सूर्यं अग्नीवरुणौ २ अग्निंवरुणं सवितारंविष्णुं विश्वान्देवान्मरुतःस्वर्का
न् वरुणंप्रजापतिं अग्निंस्विष्टकृतं एतादेवता अंगप्रयानार्थां आज्येनास्मिन्नुपनयनाख्येकर्म
ण्यहंयक्ष्ये ततःसुमंगलद्रव्यैः स्नातंपुष्पसुवर्णाद्यैरलंकृतंपर्युक्षमग्निपुरःसमलंकृतंकुमारंसाल

तफलहस्तं सर्वौकस्पृभमस्पृहतैं आचार्यपुरुषाः आचार्यसमीपआन[illegible]मलंकृतकुयेति आचार्यस्तुपश्चाद्
उं० ग्नेः स्वदक्षिणभागे उदङ्मुखमवस्थाप्य तं ब्रह्मचर्यमागामिति [illegible] इति वाचयति कुमारः ब्रह्मचर्यमागां
३२ इति वदति आचार्यः अथैनं वासः येनेंद्राय बृहस्पतिर्वासः पर्यदधादमृतं तेन त्वा परिदधाम्यायुषे
दीर्घायुत्वाय बलाय वर्चसे इति मंत्रेण परिधापयति माणवको द्विराचामति ततः आचार्यो मुंजम
यीं त्रिवृत्तां यथाप्रवरसंख्यग्रंथियुतां रशनां कटिदेशे इयं दुरुक्तं परिबाधमाना वर्णं पवित्रं पुनती म
आगात् प्राणापानाभ्यां बलमादधाना स्वसा देवी सुभगा मेखलेयं इति मंत्रेण बध्नीते केचित्तु
मेसंत्रे मंत्रलिंगान्माणवकं पाठयंति अथैतस्यादौ गोत्रः ब्र[illegible]ह्मचर्यसकामोहं यज्ञोपवीतधारणस
मये इमानि यज्ञोपवीतानि सदक्षिणकानि ब्राह्मणेभ्यो दास्ये ततः आचार्येण गायत्र्यादशसंख्यया ३२

33

भिर्मंत्रितामिरद्भिरभ्युक्षितं यज्ञोपवीतं दत्ते माणवकः यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं प्रजापतेर्यत्सहजं पुर
स्तात् आयुष्यमग्र्यं प्रतिमुंच शुभ्रं यज्ञोपवीतं बलमस्तु तेजः इति मंत्रेण धारयति द्विराचामति ततः
ऐणेयं कृष्णाजिनं आचार्यस्तस्मै प्रयच्छति माणवकः मित्रस्य चक्षुर्धरुणं बलीयस्तेजो यशस्वि स्थ
विरं० समिद्धं अनाहनस्यं वसनं जरिष्णुः परीदं वाज्यजिनं दधेहं इति मंत्रेण धारयति इति उत्तरीयं
द्विराचामति आचार्यस्तस्मै दंडं प्रयच्छति माणवकः यो मे दंडः परापतद्वैहायसोधि भूम्यां तमहं
पुनरादद आयुषे ब्रह्मणे ब्रह्मवर्चसाय इति मंत्रेण प्रतिगृह्णाति आचार्यः सांजलिस्थाभिरद्भिः
आपोहिष्ठा० चक्षसे १ यो वः शिवतमो० मातरः २ तस्मा अरंग० च नः २ इति त्रिभिर्मंत्रैर्मा
णवकांजलिं पूरयति सवनस्मीमूर्द्धमान्क्षिपति आचार्यः सूर्यमुदीक्षस्व इति प्रेषयति मा

ॐ. ३४

णावकः तद्वद्वर्द्देवहितः प्राताद्भूरिति मंत्रेणसूर्यमुदीक्षते अथाचार्यः ममव्रतेतेहृदयंदधामिममचित्त
मनुचित्तंतेऽस्तु ममवाचमेकमनाजुषस्वबृहस्पतिष्ट्वानियुनक्तुमह्यं इतिमंत्रेण दक्षिणंहस्तं समपि
हृदयमालभते अथास्यदक्षिणांसं हस्तंगृहीत्वाहकोनामासि माणवकः अमुकशर्माहंभो ३ इतिअथै
नमाह कस्यब्रह्मचार्यसिइति माणवकः भवतः अथाचार्यः इन्द्रस्यब्रह्मचार्यस्यग्निराचार्यस्तवाहमा
चार्यस्तव अमुकशर्मणः इति अमुकशर्मन्नितिवापठति अथाचार्यः अथैनंभूतेभ्यः परिददाति
प्रजापतयेत्वापरिददामिदेवायत्वासवित्रेपरिददाम्यद्भ्यस्त्वौषधीभ्यः परिददामिद्यावापृथिवीभ्यांत्वापरि
ददामिविश्वेभ्यस्त्वाभूतेभ्यः परिददामिसर्वेभ्यस्त्वाभूतेभ्यः परिददाम्यरिष्ट्यै इतिमंत्रेण अथमाणवकः
प्रदक्षिणमग्निंपरीत्योपविशत्याचार्योत्तरतः अत्रपूर्वोक्तदेवताभिध्याने ततोब्रह्मचर्यादिवचनंविनाप्राह ३५

प्रदक्षिणीकृत्य

र=१

नवत् प्राशनांते पवित्राभ्यांमार्जनं पवित्रप्रतिपत्तिः ब्रह्मन्नुपनयनांगतयाविहितमिदंपूर्णपात्रंतभ्य
महंसंप्रददे ब्रह्माप्रतिगृह्णामीत्येतिजपति प्रणीताविमोकः आचार्यः अथेनर्ट० सर्ट० शान्तिब्रह्मचा
र्यसि माणवक अधानि पुनराचार्यः अपोश्नानइति कुमारः अश्नानि आचा० कर्मकुरुइति माण
वकः करवाणि आचा० मादिवास्वप्स्याः इतिकुमा० नस्वपानि आचा० वाचंयच्छ इतिकु० यच्छानि
आ० समिधमाधेहि इति कुमादधानि आचार्यः अपोश्नानइतिकुमारः अश्नानि आचार्यः अथास्मै
सावित्रीमन्वाहोत्तरतोऽग्नेः प्रत्यङ्मुखायोपविष्टायपादोपग्रहणपूर्वकंउपसन्नायसमीक्षमाणाय आचा
र्येणसमीक्षिताय संवत्सरेषण्मास्येचतुर्विंर्ट० शत्यहेद्वादशाहेषडहेत्र्यहेवा इतिसावि त्रीप्रदानका
लविकल्पः सद्यस्त्वेवगायत्रींब्राह्मणायानुब्रूयात् इतरयोस्त्रिष्टुभाकिल्पाः त्रिष्टुभर्ट० राजन्यस्यदेवस
कै=१ दे=२

गों. २८

वितः प्रस्रवइति जगतीवैश्छन्दस विश्वा॰ पाणिप्रतिमुंचनेकविदिति सर्वेषांवागायत्री ॐकारव्याहृतिपूर्व
कंप्रथमंपदं पादंततोर्द्धर्चशः अर्द्धर्चमर्द्धर्चे [illegible] सर्वांच सर्वांचतृतीयेन सहानुवर्त्तयन्नुवचनाब्रूया
त् अत्राग्नौसमिदाधानं ब्रह्मचारिणः तत्रप्रथमंपाणिनाग्निंपरिसमूहतिपाणिनादक्षिणेनाग्निंपरिस
मूहतिपाणिनादक्षिणेनभुक्तपतिवत्समाणैस्त्रिभिर्मन्त्रैः काष्ठप्रक्षेपणेतिकारिकाकारः अग्नेसुश्र
वः सुश्रवसम्माकुरु १ यथात्वमग्नेसुश्रवंसुश्रवाऽ असिएवंमां॰ सुश्रवः सौश्रवसंकुरु २ यथात्वम
ग्नेदेवानांयज्ञस्यनिधिपाअसिएवमहंमनुष्याणांवेदस्यनिधिपोभूयासं ३ इति वामदेवमतेन द्विती
यमंत्रस्यमध्येअस्यांतहृयेपिप्रक्षेपइतिएवंभिर्मन्त्रैः एवकाष्ठप्रक्षेपः ततःप्रदक्षिणमग्निंपर्युक्ष्याः
स्यायसमिधमादाय अग्नयेसमिधमाहार्षंबृहतेजातवेदसे यथात्वमग्नेसमिधासमिध्यसेऽ एवमह २८

मायुषामेययावर्च्चसाप्रजायायस्त्वमिर्व्वर्च्चस्वर्च्चसेनसमिंयेजीवपुत्रोममाचार्योमेयाव्रहमसान्यनिर २१
करिस्तुर्यशस्वीतेजस्वी ब्रह्मवर्च्चस्यन्नादोभूयासम् स्वाहा इत्याघारावादयातिएवंद्वितीयांतथातृतीयां
अनेनैनैवमंत्रेण ततःउपविश्यपूर्ववत् अग्नेस्त्ववइत्यादिभिर्मंत्रैः काष्ठप्रक्षेपेणपरिसमूहनेपू
र्युक्षणेच ततःस्त्ते स्त्रीपाणीप्रतप्यवक्ष्यमाणैरभिःसमभिर्मंत्रवाक्यैर्मुखंविमृष्टे तनूपाः अग्नेसि
तन्वंमेपाहि आयुर्दाअग्नेस्यायुर्मेदेहि वर्च्चोदाअग्नेसिवर्च्चोमेदेहि अग्नेयन्मेतन्वाऊनंतन्मआपृणा ४
मेयोमेदेवःसविताआदधातु मेयांदेवीसरस्वतीआदधातु मेयामश्विनौदेवावाधत्तांपुष्करस्रजौ ७
इति अंगान्यालभ्यजपति आदौसर्वांगान्यालभ्यपश्चात् अंगानिवमः आप्यायंतांमुखमालभ्य वा
कूवमः आप्यायतां नासापुटेआलभ्य प्राणश्चमः आप्यायतां चक्षुषीआलभ्य चक्षुश्चमः

आप्यायतां दक्षिणंश्रोत्रमालभ्य श्रोत्रंचमऽआप्यायतां वामंश्रोत्रमालभ्य श्रोत्रंचम आप्यायतां पक्षेगवले
उ॰ चमऽआप्यायतां इतिपाठमात्रंततोभस्मना त्र्यायुषंजमदग्नेः इतिललाटे तिलकंकुर्यात् कश्यपस्यत्र्या
३८ युषं इतिग्रीवायां यद्देवेषुत्र्यायुषं इतिदक्षिणांसे तन्नोअस्तुत्र्यायुषं इतिहृदि अथाभिवादनं उप
37 मन्युगोत्रः उपमन्युवासिष्ठ भरद्वसैन्द्रप्रमदेति त्रिप्रवरः अभिवादयेहरिदत्तशर्माहंभोवैश्वा
नरयवेंउपमन्युवासिष्ठाभर॰ हंभोवरुण एवं आचार्याभिवादने वोमानाभ्यांदक्षिणवामहस्ता
भ्यांदक्षिणवामपादौस्पृष्ट्वाशिरः पादयोर्निधाय उपमन्युगोत्रः उपमन्युवासिष्ठाभरद्वसैन्द्रप्रमदेति
त्रिप्रवरः अभिवादयेहरदत्तशर्माहंभो २ आचार्यएवं गुर्वादीनप्यभिवाद्याद्याभिवादयेत् गुर्वा
दिस्तु आयुष्मान्भवसौम्य हरदत्तशर्मा इतिप्रत्यभिवादयेत् अत्रावसरे भिक्षाचर्यं भिक्षाहतिस्म ३८

स्याश्चरणमनुष्ठाने यथादंडं प्रतिगृह्य सावित्र्यादित्यमुपस्थायाग्निं प्रदक्षिणीकृत्य प्रथमे मातरं ॐ भव
ति भिक्षां देहि इति भिक्षेत् तया दत्तायां भिक्षायां ॐ स्वस्ति इति ब्रूयात् पुरुषं तु ॐ भवन् भिक्षां देहि
इति ब्रह्मचारी क्षत्रियश्चेत् भिक्षां भवति देहि इति वैश्यश्चेत् भिक्षां देहि भवति इति आचार्याय भै
घ क्षं निवेदत्वा तेन भैक्षेत्तु कां स्वीकरोति ऋतुकालान् शतसंख्याकान्वा दशसंख्याकान्ब्राह्मणान्भोज न
यिष्ये भूयसी संकल्पः अहि६॰ सन् स्वयं प्रक्षीणोऽरण्यात्समिधमाहृत्य तस्मिन्नग्नौ सायं संध्योत्त
रे पूर्ववत् परिसमूहनपूर्वकमाधाय आयुषानेकरोति ततः आचार्यो नियमान् श्रावयेत् ब्रह्म
चारी अनुतिष्ठेत् अधःशायी स्यात् अक्षारालवणपूर्णदंडधारणं सायंप्रातरग्निचरणं गुरुशुश्रूषा
स्वाध्यायविरोधेन सायंप्रातर्भिक्षाचर्या मधुमांसं वर्जयेत् मज्जने उपर्यासने स्त्रीगमने तन्मध्ये

अवस्थानमित्यर्थः अनृतं अदत्तादानं चौर्यमित्यर्थः आवेदसमाप्तेर्ब्रह्मचर्यं चरेत् शौचाचारांश्च शिक्षयेत् सायं संध्यां च प्रातः
ॐ. आचमनप्राणायामदेशकालकीर्तनानंते परमेश्वरप्रीतये समिदाधानं करिष्ये इति संकल्प्य ततः परिसमूह
३८ नादि आयुष्ये ते कर्तव्ये ततः अपोशानपूर्वकं प्राङ्मुखो भुंक्ते ग्रासानश्नन् आचार्येणाहूतः उत्थाय प्रति
शृणुयात् आसीनश्चेत्तिष्ठन् तिष्ठंश्चेदभिक्रामन् अभिक्रामंश्चेदभिधावन् इति श्रीसमस्तपाखण्डहारी
महविरचिते संस्कारनृसिंहे उपनयनं समाप्तम् १८ अथ वेदारंभः सचद्विस्वभावलग्ने स्थिरलग्ने तत्र वर्जि
ते उपनयनोक्तमुहूर्ते आचार्यः कृतनित्यक्रियपंचमहायज्ञः कृतनित्यक्रियेण बटुना सह आचमनप्रा
णायामत्रय देशकालकीर्तनानंते ब्रह्मयज्ञादि श्रौतायानद्वारा परमेश्वरप्रीतये अस्य ब्रह्मचारिणो वे
दारंभनिमित्तं स्वस्तिवाचनं मातृकापूजनं आयुष्यमंत्रजपं नान्दीश्राद्धं चाहं करिष्ये तत्रादौ निर्विघ्नता ३८

वारि

सिध्यर्थं गणेशपूजनमहं करिष्ये इति संकल्प्य तत्कृतापंचभूसंस्कारपूर्वकं लौकिकाग्निस्थापनं पुनर्दे
शकालौ स्मृत्वाग्नेर्स्य ब्रह्मणो गमनमित्यादि वेदारंभमहं करिष्ये अथ वैकल्पिकानि चतुर्णां वेदानामा
रंभः पूर्वेण ब्रह्मणो गमनमित्यादि पूर्णपात्रं दक्षिणेत्यंतं प्राकृतं मेखलादीनां उद्धृतममित्यंतानां ऋष्या
दिस्मरणेन अत्र प्रजापतिं इन्द्रं अग्निं सोमं अंतरिक्षं वायुं ब्रह्माणं छंदांसि पृथिवीं अग्निं ब्रह्माणं
छंदांसि दिवं सूर्यं ब्रह्माणं छंदांसि दिशः चंद्रमसं ब्रह्माणं छंदांसि प्रजापतिं देवान् ऋषी
न् श्रद्धां मेधां सदसस्पतिं अनुमतिं अग्निं वायुं सूर्यं अग्नीवरुणौ अग्निं वरुणं सवितारं विष्णुं विश्वान्
देवान् मरुतः स्वर्कान् वरुणं प्रजापतिं अग्निं स्विष्टकृतं च तादेवता अंगप्रधानार्थाः आज्येनास्मिन् वेदा
रंभाख्ये कर्मण्ययक्ष्ये यक्ष्ये ब्रह्मवरणादि बर्हिता आज्यभागांते प्राकृतवत् २७ अंतरिक्षाय स्वाहा इद

ॐ. ३९

मेतरि॰नमम वायवे॰ ब्रह्मणे॰ छंदोभ्यः॰ पृथिव्यै॰ अग्नये॰ ब्रह्मणे॰ छंदोभ्यः॰ दिवे॰ सूर्याय॰
ब्रह्मणे॰ छंदोभ्यः॰ दिग्भ्यः॰ चंद्रमसे॰ ब्रह्मणे॰ छंदोभ्यः॰ प्रजापतये॰ देवेभ्यः ऋषिभ्यः श्रद्धा
यै॰ मेधायै॰ सदसस्पतये॰ अनुमतये स्वा॰ ततोभूरादिविहृतकर्दताः प्रकृतिवत् संस्रव प्राशनं
पवित्राभ्यांमार्जनं पवित्रप्रतिपत्तिः ब्रह्मन् वेदारंभोगतया विहितमिदं पूर्णपात्रं तुभ्यमहं संप्रद
दे सवर्यौस्मादददात्विष्ट॰ तु प्रणीताविमोकः ततोगणेशंसरस्वतीलक्ष्मीनारायणंविष्णुंचसंपूज्या
चार्यः प्रागग्रदर्भेपर्यासनोपविष्टः आवभ्यप्राणायामंत्रयांतेशीर्षं एया डियाणीदर्भैः संमा
र्ज्यप्रत्यङ्मुखोपोपविष्टोसमीक्ष्य माणपोर्धुजानुदयास्थितसंपतद्दस्तहृदयाय ॐ कारव्याहृति
सावित्रिब्रह्मसव्रम वार्यप्रणवपूर्वकं वेदादिमारभेतब्रह्मवार्यपीन्यांतेवव्रह्मसव्रंप्रणवंवो ३९
य

चारयेत् आदावंते च तयोः पादोपसंग्रहणं कुर्यात् एवं प्रतिदिने स्वशाखामधीत्याग्न्येयं पठेत् आचार्यः अ
स ब्रह्मचारिणः व्रतादेशकर्मणः सांगतासिद्ध्यर्थे सरस्तुकान् दशसंख्याकान् ब्राह्मणान् भूयसीं सं
कल्पः मुंडीजटीवाशिखाजटीवासन् इति वेदारंभः ब्रह्मचारिव्रतलोपप्रायश्चित्तानि कामतो रेतः
स्कंदने नैऋतिगर्दभः स्वप्ने रेतःस्कंदनेन स्नात्वार्कमर्चयित्वाग्निप्रतिष्ठापनादिस्विष्टकृदंते कामावकीर्णो
स्मि कामाय स्वाहा इदं कामाय न मम कामाभिद्रुग्धोस्म्यभिद्रुग्धोस्मि कामकामाय स्वाहा इदं का०
इत्याहुतिद्वयं हुत्वा अथोपतिष्ठते सं मा सिंचंतु मरुतः समिंद्रः सं बृहस्पतिः सं मायमग्निः सिं
चतु प्रजया च धनेन चेति त्रिर्जपेत् उपवीतादिनाशे मनोज्योतिरित्याहुतिः संध्याग्निकार्यलोपे अ
ष्टसहस्रगायत्रीजपः गोमणिवस्त्रप्रतिग्रहे चाभिक्षागुरुशुश्रूषालोपे अष्टशतं जपेत् मधुमां

र रि

समर्त्तणेः ईहकृद्धं दंडोपवीतमेखलालोपे व्याहृतिभिराज्यहोमः इति अथ केशान्तः षोडशवर्षे स
ॐ. म्दशाचौलोक्तकाले कृतनित्यक्रियश्चाचार्यः कृतनित्यक्रियेणवटुना सहोपविश्याचम्य देशका
४० लौ स्मृत्वा अस्य ब्रह्मचारिणः केशान्तकर्म कर्तुं तदंगत्वेन पुण्याहवाचनपूर्वकम विघ्नपूजनेमंडपस्थापनं
मातृकापूजनं वसोर्द्धारां आयुष्यमंत्रजपं नांदीश्राद्धं चाहं करिष्ये तत्कृत्वाग्निं संस्थाप्य पुनः अस्य
कुमारस्य केशान्तमहं करिष्ये इति संकल्प्य चौलवद्विकल्प्यस्मरणेनेत्रिरात्रं ब्रह्मचर्यं चौलवद्देव
पात्रासादनोपकल्पनीयानि वरस्थाने गोः चौलवत्प्रणीताविमोकान्ते उष्णेन वायउदकेनेह्यदिते
केशान्नूप्त्वा श्रुवपश्चात्सहः त्रिःक्षुरेण संमुखे शिरः परिहरति यत्क्षुरेण मं॰ प्रमोषीः मुखं इति वि
शेषः अन्यत्सर्वं चौलवत् इति केशान्तकर्म इदमेव गोदानमिति अथ ब्रह्मचारिव्रतलोपनिमि ४०

नेकृच्छ्रत्रयेकृत्वाप्रायश्चित्तहोमंकरिष्ये इतिसंकल्प्यानादिष्टहोमंकुर्यात् ततःसमावर्त्तनंकार्यं अथस
मावर्त्तनं तत्रवेदं समाप्यस्नायात् ब्रह्मचर्यंवाग्रवीत्तयावाउपनयनोक्तकाले गुरवेदक्षिणांदत्वागुरुं सं
नत्वास्नास्ये इति पृष्ट्वास्नाहि इत्यनुज्ञायगुरुः कृतनित्यक्रियायेवमहायतः कृतनित्यक्रियेणब्रह्मचा
रिणासहाचम्यप्राणानायम्य देशकालकीर्त्तनांते अस्यब्रह्मचारिणः समावर्त्तनंकर्त्तुंतदंगस्वस्तिवाच
नपूर्वकमातृकापूज० वसो० आयुष्यमंत्रजपंनांदीश्राद्धंचाहंकरिष्ये ततादौनिर्विघ्नतासिध्यर्थं ग
णेशपूजनमहंकरिष्ये इतिसंकल्प्य तत्कृत्वावस्त्रेणकटादिनावापरिश्रितेपरितोवेष्टितेस्थलेकुशो
पर्याचार्यः प्राङ्मुखउदङ्मुखब्रह्मचारिणासंहोपविश्यपंचभूसंस्कारपूर्वकंलौकिकाग्निंप्रतिष्ठाप्य
पुनर्देशकालौसंकीर्त्यअस्यब्रह्मचारिणः गृहस्थाश्रमप्राप्तिद्वारापरमेश्वरप्रीतयेसमावर्त्तना०

त्वं कर्म करिष्ये ब्रह्मचारी तु अहं स्नास्ये इति संकल्प्य पूर्वेण ब्रह्मणो गमनं अपरेण पात्रासादनं द्वे पवित्रे
ॐ ताम्रमयं आज्यस्थाली पालाशपः समिधः प्रोवावाघारौ समिद्धतमे आज्यभागौ पूर्णपात्रं दक्षिणा गुरु
४२ र्वोनुज्ञया समावर्तने दधिप्राशने अग्नौत्रेयौ तेन वस्त्रं एतान्वैकल्पिकपदार्थानहं करिष्ये ॐ भूर्भुवः
स्वरित्यादि उदुत्तममित्येतानां ऋष्यादि उपनयवत् स्नानस्नानांगहोमे विनियोगः अथ ब्रह्मचारिणो
मंत्राणामृष्यादि अग्ने सुश्रव इत्यादीनां आयुष्यांतमुपनयनवत् अथ ये अप्स्वंतरित्यस्य प्रजापति° यजुः
आपो देवता उदकग्रहणे वि° १ तेन मामित्यस्य प्रजर्यजुः आपो देवता अभिषेचने वि° २ येन श्रि
यमित्यस्य प्रजा° यजुः आपो देवता अभिषेके [illegible] ३ आपो हि ष्ठेति तिसृणां सिंधुद्वीप ऋषिः गायत्री
छंदः आपो देवता अभिषेके ४ उदुत्तममित्यस्य शुनःशेप ऋ° त्रिष्टुप् छं° वरुणो° मेखलोन्मोके° ५ ४१

द्य ष्म व

उद्भ्राजभृष्मैरित्यस्यप्रजा० अनिष्टाक्कवीछंदः आदित्योदे० उपस्थानेवि० ६ अन्नाद्यायेत्यस्य अथर्वणऋषिः
अनुष्टुप्छंदः सोमोदेव० दंतधावनेवि० ७ प्राणापानावित्यस्यप्रजा० यजुः प्राणापानौदेवतेवंदनोपग्र
हणेवि० ८ पितरः शुंधध्वमित्यस्यप्रजापतिः यजुः अग्निसरस्वतीन्द्रादेवताः पाण्यवनेजनस्यदक्षिणानि
षेकेवि० ९ स्ववन्तामहमित्यस्यप्रजा० यजुः आशीर्देवताजपेवि० १० परिधास्यइत्यस्यआलंबायनऋषिः
पंक्तिश्छंदः० वासोदेवतावस्त्रपरिधा० ११ यज्ञोपवीतमित्यस्यपरमेष्ठी० त्रिष्टुप्लिंगोक्तादे० उपवीत
धारणे० १२ यशसामेत्यस्यअथर्वणऋषिः पंक्तिः० लिंगोक्तादेवताउत्तरीयपरिधारणे १३ याआहरदि
त्यस्यभरद्वाजऋषिः अनु० सुमनसोदेवतापुष्पग्रहणेविनियोगः १४ यद्यशाइत्यस्यभरद्वाजऋषिः
अनुष्टु० सुमन० पुष्पधारणेवि० १५ युवासुवासाइत्यस्यविश्वामित्रऋषिः त्रिष्टु० युवोदे० परिवपने

दिवं सूर्यं ब्रह्माणं छंदांसि

वि० १६ अलंकरणमित्यस्य भरद्वाज ऋ० उष्णिक् ० अलंकरणं देवतं अलंकरणधारणे वि० १७ हृत्रस्येत्य
डों० स्य प्रजाप० गाय० अंजनं देवतं चक्षुरंजने वि० १८ बृहस्पतेश्छदिरित्यस्य गोतम ऋ० निचृद्गायत्री छं० छ
४२ त्रं देवतं छत्रग्रहणे विनियोगः १९ प्रतिष्ठे स्थ इत्यस्य विश्वामित्र ऋ० विराट् छं० लिंगोक्ता० उपान
त्प्रतिमोके वि० विश्वाभ्य इत्यस्य याज्ञवल्क्य ऋषिः त्रिष्टु० दंडो देवता दंडधारणे वि० २१ अथ देवताभि
ध्यानं अत्र प्रजापतिं इन्द्रं अग्निं सोमं अंतरिक्षं वायुं ब्रह्माणं छंदांसि पृथिवीं अग्निं ब्राह्मणं छं
४० दांसि दिशः चंद्रमसं ब्राह्मणं छंदांसि प्रजापतिं देवान् ऋषीन् अहं मेधां सदसस्पतिं अनुमतिं अग्निं
वायुं सूर्यं अग्नीवरुणौ २ अग्निं वरुणं सवितारं विष्णुं विश्वान् देवान् मरुतः स्वर्कान् वरुणं प्रजापतिं अ
ग्निं स्विष्टकृतं एता देवता अंगप्रधानार्थाः आज्येनास्मिन् समावर्तनाख्यकर्मण्यहं यक्ष्ये ब्रह्मवरणं ४२

दिपूर्णपात्रं तेउपकल्पनीयानि समिधनकाष्ठानि षड्दशवा समिधस्तिस्रः पर्युक्षणार्थउदकं हरि
तांकुशाः शुष्ठाउदकुंभाः वासोन्यत् दधि नापितः स्नानार्थमुदकं औडुंवरंद्वादशांगुलंदंतकाष्ठं उ
द्वर्तनद्रव्यं वेदनं ग्रहतेवाससीयज्ञोपवीते पुष्पाणि उत्सीषं कर्णवेष्टकौ अंजनंदर्पणं नूतनेछ
त्रं वेणवोदंडः एतान्युपकल्प्य पवित्रकरणादि पवित्रप्रतिपत्त्यंतेवेदारंभवत् ब्रह्मन्समावर्त्तेना
गतयाविहितेरुदं पूर्णपात्रंतम्पमहेसंप्रददे सवर्धोत्वा० प्रणीताविमोकः इदमात्तप्रज्ञाश्राद्धमे
नावदावार्यकर्तृकमितिकेचित् गोभिलमतेत्तसर्वंब्रह्मचारीकर्तृकमेवतथैवकारिकाकारसंमतः
परार्थैरंगीकृतं अतःपरंब्रह्मचारीअस्मिन्नेवाग्नौ पूर्ववत् अग्नेसुश्रवइत्यादिआयुषांतेकृत्वा परि
श्रितस्योत्तरतउदकपूर्णेनष्टौकुंभानदकूसेस्याप्तियाय तत्रपूर्वतः प्रागग्रेषुहरितेषुकुशेषुअ

स्नातेषु उदङ्मुखः स्थित्वा ब्रह्मचारी गंगायरमने त्व उदङ्मुखस्तिष्ठन् एकस्मात्कुंभादंजलिना येप्स्वंतरप्स्व
ॐ· यः प्रविष्टो गोह्य उपगोह्यो मयूखो मनोहास्खलो विरुजस्तनूदूषुरिंद्रियहा तान्विजहामि योरोचनस्तमिहगृ
४३ इति ह्णामि स्वप्नेष्टहीनताप्रसूर्वोम्प्नतानेनांजलिस्थोदकेन तेनमामभिषिंचामि श्रियेयशसे ब्रह्मणे ब्रह्मवर्चसाय
येतियेन श्रियमकृणुतां येनावमृशतां ८० सुरां येनाक्षावभ्यषिंचतां यद्वां तदश्विना यशः इत्यभिषिंचति ततो
43 येप्स्वंतरितितृतीयकुंभादंजलिनोदकमादाय [illegible] ष्वंद्वितीयोदकुंभादंजलिनोदकमा
दाय आपोहिष्ठा वचसे इत्यभिषिंचते ततो येप्स्वंतरिति तृतीयकुंभादंजलिनोदकमादाय योवः शिव
मातरः इत्यभिषिंचते ततश्चतुर्थकुम्भादंजलिनाजलमादाय तस्माअरंगंयथ्यानः इत्यभिषिंचति
तूष्णीमितरैस्त्रिभिः इतिकारिकारगंगायरादयः तत्रापिप्रथमकुंभाजलग्रहणं येप्स्वंतरितिमंत्रेण ६३

भ्यः
इतरेभ्यः समंतस्मीमिनितदाशयः तेषुमंत्रानुपदेशात् अन्येतुसर्वेभ्योमंत्रेणजलग्रहणं तेनमाममभि·
षिंचमीतिप्रथमोभिषेकमंत्रः येनश्रियमकृणुतामितिद्वितीयः आपोहिष्ठेतितृ· योवःइतिचतुर्थः त
स्माअरंगइतिपंचमः इतरे[illegible]मितस्मीमिति ततोमेखलां उडुतमंवरुणपाशमस्मदितिशिरोमार्गेणो
न्मुच्य दंडाजिनेतस्यक्तंतस्मै वासोन्यत्परिधायाचम्य आदित्यमुपस्थायउद्यन्भ्राजभृष्णुरिंद्रोमरुद्भिरस्थात्प्रात
र्यावभिरस्थाद्दशसनिरसिदशसनिंमाकुर्वाविदन्मागमयोद्यन्भ्राजभृष्णुरिंद्रोमरुद्भिरस्थात्दिवायावभिरस्थात्श
तसनिरसिशतसनिंमाकुर्वाविदन्मागमयोद्यन्भ्राजभृष्णुरिंद्रोमरुद्भिरस्थात्सायंयावभिरस्थात्सहस्रसनि
रसिसहस्रसनिंमाकुर्वाविदन्मागमयइत्युपतिष्ठतेदधिप्राशयेत्तुजटालोमनखानिसंहृत्य प्रीतोद
केनस्नात्वा औदुंबरेणदंतान् अन्नाद्यायव्यूहध्वं० सोमोराजायमागमत् समेमुखंप्रमार्क्ष्यते

निसरिद शास

देव० ४ भाग=३

ॐ. शमावभर्गेनच धावेत् तत्काहंमे क्षाप्रक्षाल्य प्राग्वोदग्वा क्षिपेत् मंगलोद्वर्तनेन पुनः स्नातो ऽस्मोदकेन
४४ अनुलेपनेपाणिभ्यां प्राणापानौमेतर्पयचक्षुर्मेतर्पयश्रोत्रंमेतर्पय इतिनासिकयोर्मुखस्य चोपस्पृश्यागी
ते पाण्योरवनेजनं कृत्वातदुदकमञ्जलिना प्राङ्मुखः पितरः शुंधध्वं इतिदक्षिणदिशिनिषिंचेत् अप
५५ सव्येनेतिवासुदेवः अथउपस्पृश्य चंदनेनानुलिप्य तस्मी यक्षात्सुवर्चा ब्रह्मवर्चीभ्यो भूयासं सु
वर्चास्तुखेन स्वसूक्तण्ठीभ्यो भूयासं इतिजपेत् अहतवासः परिधास्ये यशोधास्ये दीर्घायुत्वायजरद
ष्टिरस्मि शतंचजीवामिशरदः पुरूचीरायस्पोषमभिसंव्ययिष्ये इतिपरिधायवासः प्रक्षालिते
पूर्वंयज्ञोपवीतंजलेनिक्षिप्यान्यत् यज्ञोपवीतमितिमंत्रेणधारयेत् आचम्यवामेनर्वहित्वा द्वितीयं
वा अथोत्तरीयं यशसामा द्यावापृथिवीयशसेन्द्राबृहस्पती यशोभगश्चमाविदद् यशोमाप्रतिपद्य ४४

द्या-१ धा द-१

ग्र=३

नां इति परिधिपत्ने द्वितीयाभावे पूर्वस्योत्तरवर्गेण यशसा मे ति उत्तरीयं कुर्यात् अथवा वस्त्रसिद्धांगुलेन
वोपवीतेनैव वामेन त्रेणोत्तरीयं कुर्यात् द्विराचम्य आचार्यं दत्तात्सुमनसः या आहरज्जमदग्निः श्रद्धायै कामा-
येंद्रियाय ता अहं प्रतिगृह्णामि यशसा च भगेन च इति प्रतिगृह्णाति अथ शिरसि [illegible]य शोभरस्मा मिंद्र
ग्र अकारविपुलं पृथु तेनसं[illegible]थिताः सुमनसः आवध्नामि यशोमपि इति वधीते उष्णीषेण शिरः युवा
सुवासाः परिवीत आगात् स उ श्रेयान्भवति जायमानः तं धीरासः कवयः उन्नयंति स्वाध्यो मनसा देव
यंतः इति विष्टयेत् ततः सौवर्णकुंडले दक्षिणे करणे अलंकरणमसि भूयो लंकरणं भूयात् इ
ति धारयति अनेनैव मंत्रेण वामकर्णे च ततो जनेन वृत्रस्यासि कनीनं देहि इत्यनेन दक्षिणं अ
क्षे अनेनैव वामे ततः आत्मानमादर्शे रोचिष्णुरसि इति प्रेक्षते ततः छत्रं बृहस्पतेश्छदिरसि

डों॰
८५
45

पाप्मनो मामंतर्द्धेहि तेजसो यशसो मामंतर्द्धेहि इति प्रतिगृह्णाति अथोपानहौ प्रतिष्ठेस्थो विश्वतो मा पातं
इति प्रतिमुंचते पादयोः ततो वैणवं दंडं विश्वाभ्यो मा नाष्ट्राभ्यस्परि पाहि सर्वतः इत्यादत्ते दंतप्र
क्षालनादीनि नित्यमपि मंत्रेण भवंति वासश्छत्रोपानहं च्चास्य वैणमेवमंत्राः ततः गुरुस्तं स्नातकं
चतुरंगादितल्पउपवेश्यवेदनपुष्पवस्त्रादिना पूजयेत् स च तस्मिन् दिने गुरुसन्निधौ वसेत् अथ व्रात
दत्तनया गच्छेत् इति समावर्त्तनं अथास्य स्नातस्य यमाः नृत्यगीतवादित्राणि न कुर्यात् अन्यैः क्रि
यमाणानि न गच्छेत् कामं गायति मनेव गीते देमेन क्षे ग्रामांतरं न गच्छेत् ष्ठोढं न नग्नवध्या वेत्॰ धा
स्नानं विष्वमलं घनं स्त्रीकैवदनं संध्योपरक्तवारिस्थादित्यदर्शनानि न कुर्यात् न भिंदेत् वर्षति स
ति अयं मे वज्रः पाप्मानमपहनत् इति मंत्रेण व्रजेत् अप्राहतएव अ स्वात्मानं नावेक्षेत कालेप्यजात ८५

म प्र

लोमश्री विशेषेणपुरुषाकृतिं स्त्रियं षण्ढंवनोपहसेत् नचगाह्वेत् गर्भिणीं विजन्येति ब्रूयात् नकुलेतु
सकुलमिति भगालमिति कपाले रितीहृयतुः माणियंतुंगाथयेतीपरस्यैनाचक्षीत सस्यवत्यां भूमौ
तृणघनेतर्हितायांवमूत्रपुरीषेनकुर्यात् नथोत्सर्पास्त्रिहंश्चनकुर्यात् स्वयंप्रशीर्णेनकाष्ठेनगुदं
९८ प्रमृजीत नीलादिरक्तेनाच्छादयीत [illegible]व्रतस्यात्वथान्तवानूरक्षेत् सर्वेषांमित्रमिवभवेत् एते
यमाः यावज्जीवं प्रथमत्रिरात्रनियमाः अमोक्षाधारिस्यात्कृष्णमृन्मयपायीस्यात् अवीरायांस्त्रियाअन्नं
घा नाद्यात् नापितादेरपिशूद्रस्यान्नं श्राद्धसूतकान्नंमृतसूतकान्नं क्रीतलब्धवान्नंतैर्भुंज्यतेनत्राद्यात्
स्त्रीशूद्रश्वाव हंसशकुनि शुनोदर्शनेनकुर्यात् मूत्रपुरीषष्ठीवनंवातपेनकुर्यात् सत्योह्यात्मा
नेनांतर्दधीतछत्रादिना तमसेनोदककार्याणिकुर्वीत अवज्योत्स्नदीपादिनारात्रौभोजनंवाक्रियते सत्य

स्त्तमा=२

ॐ वदनमेववानियमेनकर्त्तव्यं नायस्तनाश्रमोसाशनादयः॥ दीक्षितोपिप्रवर्ग्येवांश्चेत् तर्हिआतपादीनिसूत्र
४९ श्रीषेष्टीवनेवातपेनकुर्यादित्यादीनिकुर्यात् इतित्रिरात्रयमोहेमस्य॥ अथविवाहेवक्तंतडप युक्तंकिंवि
डुच्यते अरोगिणींभ्रातृमतीमसमानार्षगोत्रजां असपिंडांवयामातुरसगोत्रांवयापितुरित्यादिकेः समा
46 नगोत्रालक्षणलक्षितैकगोत्रांसमानप्रवरांपेवानोत्रिषुसामान्यदविवाहस्त्रिषुद्वयोः भृग्वंगिरोगणेषु
वंशेषे कोपि विचार येत्रा वसूतेभृग्वंगिरोग[illegible]णादिषुक्तप्रवरसमानोद्वहेत् तथापितृमातृसपिंडांच यथावरकन्ययोर्मातृ
सपिंडांच यथावरकन्ययोर्मातृद्वारकसंबंधेसतिवरस्यकन्यायावामाताचेन्मूलपुरुषात्पंचमस्थाने
समागतातदातयोः सापिंड्यनिवृत्तिः पितृद्वारकसंबंधेसतिवरस्यकन्यायावापिताचेत्सप्तमस्थानेस
मागतस्तदापितृसापिंड्यनिवृत्तिः तदर्वाक्विवाहोनकार्यएव सापत्नमाताचेत्तयोस्तत्रर्यस्थानेस्ति ४९

था०अ त्=३

तद्वैसापिंड्ये पितृरवध्वो स्त्रियः पितृमातृसाम्येयथापितृव्यपत्नीभगिनीमातुःस्वसृदेहितरं भ्रात्रादिनो
पयच्छेत तथाहीनाधिकांगरहितांकुष्ठादिमहादोषवर्जितांपरिणयेत् तथैववरमप्येतैर्दोषैः रहितंतु पवे
तंपंडितेशास्त्रेयत्नोवं स्वस्वपरीक्षितेहएरयात् तत्रापिवर्णैकेवरस्यातमवर्णैवापरस्यरमदृष्टादिवर्जितं
राश्यैक्ये ताराशुद्धौ योनिग्रहमैत्र्यांसद्राशिकूटैएक नाडीहीनेमेलकेसति सिंहस्थगुरुभृगवस्तवाल्य ह
ध्दत्ताधिकक्षयमासवर्जितेमार्गशीर्षे माघादिचैत्रवर्जितपंचमासे आषाढस्यापिमिथुनार्केयुक्ताधत्रि
भागेशुक्लेद्वितीयादिवयवकस्यपदतदशम्यंतगताः शुभाः स्युः तासप्तमीरिक्तदर्शपाडुगीवनदेशीवा
पितिथिर्विवर्ज्येति वसिष्ठः मासांतेपंचदिवसान् त्यजेद्रिक्ताममाष्टमीविष्टिं चपरिघस्यार्द्धं व्यतीपाते
सर्वे ह्यतामितिनारदस्य शुक्लेत्वद्यादिषष्ठाष्टमीरिक्तावर्जितकृष्णदशमीपर्यंततिथ्यो ग्रनुकूले च

तथोष्टद्वादशावर्जिते गुरौ चंद्रसंक्रांतिव्यतीपातवैधृतिपरियार्द्धभद्रागंडांतमहापातरहिते दिवसे ग्रहणोत्पाता
ओं दिदोषविनिर्मुक्ते क्रूरभोगवेधरहिते उत्तरात्रयरोहिणीमृगमघाहस्तस्वात्यनुराधामूलरेवतीनक्षत्रे जन्म
४८ लग्नराशिअष्टमराशिविहीने चंद्रपापरहिते सस्वामिशुभग्रहनिरीक्षितलग्ने शोवशुभाधिकवर्गे चंद्रशुक्र
47 वर्जितषष्ठस्थाने क्रूरहीनसप्त ५८ मस्थाने शुभभौमवर्जिताष्टमस्थाने चंद्ररहिते द्वादशस्थाने तृतीय
शुक्रवर्जिते विषनाडीकुलिकार्द्धयामविहीने मुहूर्ते कर्तव्यतया विवाहं निश्चित्य तत्याक पूर्वांत्रयक
तिकाश्रवणाथ निष्ठासहितविवाहोक्तकाले कुमारीं वरं वहद्गुणयात् तथथा द्वौ वरौ तां षष्टौ वा प्रशस्तवे
षाल्लावतीभिः सुरूपीभिः शाकुनपूर्वकमंगलगीतवाद्यैः कन्यागृहमेत्य शुभे सवस्त्रपीठे प्राङ्मुखीं सालं
कारां सुवेषां कन्यामुपवेश्य पनद्वस्त्रे फलतांबूलादि दत्वा कन्यावामभागे तत्पित्रादिकमुप विश्य पन सुरन ४८

उदङ्मुखो वरपित्रादिरुभावपि श्रीगणपत्यादिस्मरणपूर्वकं देशकालौ संकीर्त्य एवंगुणविशिष्टे काले कन्या
वरणमहं करिष्ये इति संकल्प्य इति वरपित्रादिः कन्यादातान्तकरिष्यमाणमुख्यब्राह्मविवाहाङ्गभूतं
वाग्दानमहं करिष्ये इति संकल्प्य तत्र निर्विघ्नतादिसिध्यर्थं गणेशपूजनं कलशपूजनं च करिष्ये यथो क
क्तपूजनं कृत्वा ब्राह्मणांश्चगंधादनैः संपूज्य वरपित्रादिः अदकगोत्रायादकप्रवरायादकप्रपौत्रायादक
प्रवरायादकप्रपौत्रायादकपौत्रायादकपुत्रायादकनाम्ने वराय अदकगोत्रामदकनाम्ने वराय अदकगो-
त्रामदकप्रवरामदकप्रपौत्रीमदकपौत्रीमदकपौत्रीमदकपुत्रीमदकनाम्नीं कन्यां भार्यात्वाय वृणीमहे
इति ब्रूयात् दाता वृणीध्वं इति प्रतिवदेत् एवं पुनर्द्विः दाता पुनः प्रदास्यामि इति त्रिरुक्त्वैव वदेत ततो वरपि
त्रादिर्गंधपुष्पवस्त्रालंकारैः कन्यां पूजयेत् ततो दाता गंधाद्यैर्वरपित्रादिकं पूजयेत् एवं दातारं ततो दाता

ॐ ४८

हरिद्राखंडपंचवटद्रुमगीफलगंधाक्षतानि गृहीत्वा अमुकगोत्रायामुकप्रवरायामुकप्रपौत्रायामुकपौत्राया-
मुकपुत्रायामुकशर्मणे वराय अमुकगोत्राममुकप्रवराममुकप्रपौत्रीममुकपौत्रीममुकपुत्रीममुकनाम्नी-
मिमां कन्यां ज्योतिर्विदादिष्टे सुमुहूर्ते प्रदास्ये इति वाचा संप्रददे इत्युक्त्वा अव्यंगो ऽपतितो ऽक्लीबो दशदोषविव-
र्जिते इमां कन्यां प्रदास्यामि देवाग्निपितृसंनिधौ इत्युक्त्वा अर्घ्यं वरपित्रादिवस्त्रप्रांते तानि प्रदिपेत् सवमनोज्ञ-
तिरिति मंत्रेण वधूगंधाक्षतैः पूजयित्वा स्वयं च हरिद्राखंडपंचपूगाक्षतानि गृहीत्वा अमुकगोत्राया-
मुकप्रवरायामुकप्रपौत्रायामुकपुत्रायामुकनामकवरविषये भवंती निश्चिता भवेत् इति दातृवस्त्रप्रांते प्र-
दिपेत् सवमनोज्ञतिरिति वधूसंप्रज्ञ वाचा दत्ता मया कन्या पुत्रार्थे स्वीकृता त्वया कन्यावलोकन विधौ
निश्चितस्त्वं सुखीभव इति वदेत् वरपिता तत् वाचा दत्ता त्वया कन्या पुत्रार्थे स्वीकृता मया वरावलोकन ४८

विधेयो निश्चितस्त्वं सुखीभव इति तं प्रतिवदेत् अत्रादौ स्वीकारे अत्र रथीमित्यहः कार्यः ततः ब्राह्मणाः शिवाः
आपः सन्तु सौमनस्यमस्तु अक्षतं चारिष्टं चास्तु दीर्घमायुः शांतिः पुष्टिस्तुष्टिश्चास्तु यत्तदहः सततमस्तु
इति पठेयुः दाता पात्रस्थतंडुलेषु शचीं अदितिं सरस्वतीं ब्राह्मीं द्रौपदीं च इति मंत्रेणावाह्य संपूजयेत् तां कन्यां
देवेंद्राणि नमस्तुभ्यं देवेंद्रप्रियभामिनि विवाहे भाग्यमारोग्यं पुत्रलाभं च देहि मे १ यान्यं देहि यनं देहि
यशं देहि द्विभामिनि यशं देहि सुखं देहि सर्वकार्यकरी भव इति प्रार्थयेत् ततः पतिपुत्रवतीभिर्नीरा
गैनं कार्यं तांबूलदक्षिणाभिः संतोषिता विप्राः श्रीमन्तेलक्ष्मीश्चैताः स्याशिषः मनोजं तिरिमाधाश्च पठे
युः इति वाक्दानं तदनंतरं विवाहात्प्राक् दशमदिनमारभ्य नवमषष्टतृतीयदिवसवर्जिते विवाहो
क्तेनक्षत्रादौ गणपत्यादिपूजनपूर्वकं अस्याः कन्यायाः तैलहरिद्रारोपणमंडपवेदिनिर्माणमहं करि

ततः कर्तव्यमहं परचना विधानं

उ. ७९

छेद्व इति संकल्प्य कन्यापित्रादिना कार्यं अस्य वरस्य तैलहरिद्रारोपणादिक विधे इति वरपित्रादिना ततो व
शिष्टेनोक्ते षोडशारत्निकं कुर्यात् चतुर्द्वारोपशोभिते मंडपे तोरणैर्युक्ते तत्र वेदिं प्रकल्पयेत् अष्टहस्ते
तु रव्वये न्मंडपे वाह्नि षट्करं नारदः हस्तोच्छ्रितां चतुर्हस्तैश्चतुरस्रां समंततः स्तंभैश्चतुर्भिः सुश्लक्ष्णां वा
मभागे स्वसद्मनः १ समंडपां चतुर्दिक्षु सोपानैरतिशोभितां प्रागुदक्प्रवणां रंभास्तंभैर्हंसशुकादि
भिः २ विचित्रितां चित्रकुंभैर्विविधैस्तोरणांकुरैः भृंगारपुष्पनिकरैर्वर्णकैः समलंकृतां ३ विप्राशी
र्वचनैः पुण्यस्त्रीभिर्दीपैर्मनोरमां वादित्रनृत्यगीताद्यैर्हृदयानंदिनीं शुभां एवंविधामाहरन्ते सोन्निपु
नेसाग्निवेदिकां एवं यथाशक्ति शोभिते मंडपे वेदिकां वदयानंदिनीं शुभां एवंविधामाहरन्ते सोन्निपु
नेसाग्निवेदिकां एवं यथाशक्ति शोभिते मंडपे वेदिकां च विधाय कन्यापिता विवाहात्पूर्वदिने सपत्नीकी ५५

ताग्निवेदिकामिति कर्मधारयः अथवा साग्नी तिष्ठतः पृथक् पृथक् मिथुनविशेषणं बहुव्रीहि [illegible]

जलपात्रं

सलथौ विवाहि तः एवम्याशेह दिनपर्णः

कः कृतमंगलवेशभूषितः मंडपेशुभासनेप्राङ्मुखउपविश्यस्वदक्षिणेपत्नींतद्दक्षिणेकन्यांचोपवे
श्याचम्यप्राणायामत्रयांते ओं श्रीमन्महागणपतयेनमः श्रीलक्ष्मीनारायणाभ्यांनमइत्यादिदेश॰
कालकीर्तनांतेअस्याः ममकन्यायाःअमुकनाम्न्याःश्वःकरिष्यमाणविवाहांगभूतंस्वस्तिवाचनपूर्व
कमविघ्नपूजनंमंडपदेवतापू॰ मातृकापू॰ वसोर्द्धारापू॰ आयुष्यमंत्रजपंनांदीश्राद्धंचाहंकरिष्ये
इतिसंकल्प्यतानिक्रमेणकुर्यात् एवंवरपितापिगणपत्यादिस्मरणपूर्वकप्राणायामादिदेशकालकीर्तनो
तेअस्यममपुत्रस्यामुकशर्मणःश्वोविवाहंकरिष्ये तदंगभूतंस्वस्तिवाचनपूर्वकमित्यादिसंकल्प्यतानि
कुर्यात् ग्रामांतरेवधूश्चेत् तत्रगत्वैतत्कार्यंततोवरः कृतकौतुकमंगलवा[illegible]भूषणभूषितः यथावि
भवमश्वादियानेनशुनिवा[illegible]षैर्वधूगृहमागच्छेत् तत्रद्वारियथाचारंपतिपुत्रवतीभिर्वधूमाताव॰

घघो

यु=२

उं॰ नीराजनाक्षतारोपणादिभिः संस्कृतोऽतः प्रविश्य मण्डपासने सवस्त्रास्तीर्णे प्राङ्मुखमुपवेशयेत् कन्यापि-
५० तातस्तवतः न दक्षिणेन तस्य पत्नी चोपविशति अन्ये तत्सुहृदाः पंचविंशतिकुशमयो प्रादेशमात्रो त्रिवृत्तो ग्रंथिकृ
50 प्रविष्टरौ सस्त्रौ संवरणपत्रालनजलं विमलदूर्वाक्षतं [illegible] तमयपात्रे आचमनार्थं शीतलं जलं मधुपर्कं द-
धिमधुघृतमपिहितं कांस्ये कांस्येन वस्त्रद्वयं यज्ञोपवीतं चंदनं पुष्पाणि अलंकरणानि एतान्या-
हरेत् अथ कन्यापिता आचमनप्राणायाममंत्रदेशकालकीर्तनान्ते अस्याः अमुकनाम्न्याः कन्यायाः
अथ विवाहं करिष्ये तत्र गृहागताय स्नातकाय वराय कन्यादानांगभूतं मधुपर्कं करिष्ये इति संकल्पयेत्
तत्र वरेण यन्मधुन इति मधुपर्कप्राशने भक्षितशेषस्य प्रागसंचरे निनयने इति वैकल्पिकावधारा-
णं कर्तव्यं अथ पीदि वस्मर्तं वंवर्ष्मोऽस्मीति मंत्रस्याथर्व ऋ॰ अनु॰ विष्टरो दे॰ विष्टरोपवेशने विनियो ५०

म=३ स्य

गः विराजोदोहोसीत्यस्यप्रजा॰ यजुः आपोदे॰ पादप्रक्षालनेविनियोगः १ आपस्थइत्यस्यप्रजा॰ यजुः आपो
दे॰ अर्घग्रहणेविनियोगः ३ समुद्रंवइत्यस्यआथर्वणऋ॰ अनुष्टुप्छंदः॰ आपो॰ अभिमंत्रणेविनियोगः॰ ४
आमागन्नित्यस्यपरमे॰ बृहतीआपोदे॰ आचमनेवि ५ मित्रस्यत्वेत्यस्यबृहस्पति॰ यजु॰ मधुपर्कावेक्षणे॰
वि॰ ६ देवस्यत्वेत्यस्यप्रजा॰ गायत्री॰ सवितादे॰ मधुपर्कग्रहणेविनियोगः ७ नमःश्यावास्येत्य
स्यप्रजा॰ यजु॰ सविता॰ मधुपर्कलोडनेविनि ८ यन्मधुनइत्यस्यकुत्सऋषिः जगती॰ मधु
पर्कोदे॰ मधुपर्कप्राशनेवि॰ ९ परिधास्यइत्यस्यआलंबायन॰ पंक्तिः वासोदेवतावस्त्रपरिधानेवि
नि॰ १० यज्ञोपवीतमित्यस्यपरमेष्ठीऋ॰ त्रिष्टुः॰ लिंगोक्तादे॰ यज्ञोपवीतधारणेवि॰ ११ यशसा
मे॰ स्या सौपर्ण ऋ॰ पंक्ति॰ लिंगोक्तादे॰ उत्तरीयपरिधानेवि॰ १२ सवदात्रग्रहमित्यस्यप्रजा॰

यजु॰ आशीर्दे॰ जपेवि॰ १२ याग्रहरदित्यस्यभरद्वा॰ अनुष्टु॰ समनसोदे॰ पुष्पग्रहणेविनियो॰ १७
ॐ॰ ययशाइत्यस्यविश्वामित्र॰ त्रिष्टु॰ समनसोदे॰ पुष्पधारणेविनियो॰ १५ अलंकरणमित्यस्यभरद्वा
५८ ज॰ उष्णिक॰ अलंकरणंदेवतं अलंकरणधारणेविनि॰ १६ इत्याप्यादिस्नातनोवधापितात्रा
51 सनस्यपश्चादवस्थितंवरंप्रति साधुभवानास्तामर्चयिष्यामोभवंत इत्याह। वरः ॐअर्चयइतिप्रत्या
ह। ततोन्यःकश्चित् विष्टरोविष्टरोविष्टरः इतिप्राह कन्यापिताविष्टरः प्रतिगृह्यतामितिनिवेदिते वि
ष्टरेतत्स्नीवरः प्रतिगृह्यआसनेउदगग्रंनिधायवर्ष्मोस्मिसमानानामुद्यतामिवसूर्यः इमंतमभितिष्ठा
मियोमाकश्चाभिदासतिइत्येनमभ्युपविशति एवमन्यः पादार्थमुदकंपादार्थमुदर्थमुदकमितिप्राह
कन्यापित्राप्रतिगृह्यतामितिनिवेदितेवरः प्रतिगृह्यविराजोदोहोसिविराजोदोहमशीयमयिपाद्यायै ५८
कंपादा

विराजोदोहः इतिदक्षिणपादंप्रक्षाल्य अनेनैवमंत्रेणसव्यंप्रक्षालयतिब्राह्मणश्चेत्। क्षत्रियवैश्यपोत्त सव्यं
पादंप्रक्षाल्यदक्षिणंप्रक्षालयति: अथान्योविष्टरः इतित्रिःप्राहकन्यापित्राप्रतिगृह्यतां इतिनिवेदितेद्वि
तीयंविष्टरंवरःप्रतिगृह्य आसनायपश्चाडुदगग्रंभूमौनिधाय वर्ष्मोस्मीतिमंत्रेणतस्योपरिपादौनि
दध्यात्ति अन्यः अर्घोर्घोर्घः दात्राप्रतिगृह्यतां इतिनिवेदितमर्घंवरः आपस्थयुष्माभिः सर्वान्का
मानवाप्नवानि इतिप्रतिगृह्णातितंमूर्द्धाभिवंद्यप्रागुदग्वा निनयन्नभिमंत्रयते समुद्रंवःप्रहिणोमि
स्वांयोनिमभिगच्छत अरिष्टाअस्माकंवीरामापरासेचिमत्पयः इतिअन्यः आचमनीयमाचमनीय
माचमनीयं इतिप्राहदात्राप्रतिगृह्यतां इतिनिवेदितेवरः तूष्णींप्रतिगृह्य आमागन्यशसासंसृ
जवर्चसाआकुरुप्रियंप्रजानामधिपतिंपशूनामरिष्टिंतनूनां इत्याचामति अन्यः मधुपर्कोमधुप

ता॥त

र्को मधुपर्कः दात्राप्रतिगृह्यतामिति निवेदितं मधुपर्कं किंचिदुद्धृत्य दत्तं दातृहस्तस्थमेव रः मित्रस्य त्वा चक्षुषा·
ऊं· प्रतीक्षे इति प्रतीक्षते देवस्य त्वा सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां प्रतिगृह्णामि सव्ये पाणौ कृत्वा द
५२ क्षिणस्यानामिकया नमः श्यावास्यायान्नशने यत्त आविद्धं तत्ते निष्कृन्तामि इति प्रदक्षिणं प्रयौति त्रिरनामिका
ङ्गुष्ठाभ्यां त्रिर्निरुक्षयति प्रागुदग्वा एवमपरं वारद्वयं निरुक्षणेन प्रतिप्रयवणं मन्त्राभ्यासं पात्रं भूमौ निधाय
तस्य त्रिरनामिकाङ्गुष्ठाभ्यामेव यन्मधुनो मधव्यं परमं रूपमन्नाद्यं तेनाहं मधुनो मधव्येन परमेण रूपे·
णान्नाद्येन परमो मधव्योऽन्नादोऽसानीति मन्त्रावृत्त्या त्रिः प्राश्नाति शेषं प्रागसंचरे निनयेत् द्विराचम्य प्रा
णान्संमृशति जलेन संमृशति यथामन्त्रलिङ्गं वाङ्म आस्येऽस्त्विति मुखं नसोर्मे प्राणोऽस्त्विति नासिकाद्व
ये अक्ष्णोर्मे चक्षुरस्त्वित्यक्षिद्वयं कर्णयोर्मे श्रोत्रमस्त्विति दक्षिणकर्णं अनेनैव वामकर्णं बाह्वोर्मे ब ५२

लमस्त्व इति दक्षिणबाहुं अनेनैव वामं उर्वोर्मे ओजोऽस्तु इति दक्षिणे अनेनैव वामं अरिष्टानि मेंऽगानि तनू
स्तन्वा मे सह सन्तु इति सर्वांगानि संस्पृशेत् अत्राचान्तोदकायेति सूत्रात् पुनराचमनं केचिदिच्छन्ति ततः कन्यापि
त्रा दत्तं वासो वरः परिधास्ये यशो धास्ये दीर्घायुत्वाय जरदष्टिरस्मि शतं च जीवामि शरदः पुरूची रायस्पोषम
भिसंव्ययिष्ये इति परिधत्ते ततस्तद्दत्तं यज्ञोपवीतं यज्ञोपवीतं परमेप· मस्तु तेजः इति परिधत्ते ततस्त
द्दत्तमुत्तरीयं यशसा मा द्यावापृथिवी यशसेन्द्राबृहस्पती यशो भगश्च मा विदद् यशो मा प्रतिपद्यतां इति धा
रयति द्विराचामति च कन्यापित्रा दत्ते वेदने भालेनुलिप्य पश्चात् स्वर्चस्वहमक्षीभ्यां भूयासं ० स्वर्चा
स्त्वेन सुश्रुत्कर्णाभ्यां भूयासं इति जपति कन्यापित्रा निवेदितानि पुष्पाणि वरः याश्राहर जमदग्निः
श्रद्धायै कामायेन्द्रियाय ता अहं प्रतिगृह्णामि यशसा च भगेन च इति प्रतिगृह्णाति यद्यशोऽप्सरसामिं

इंग्रकारविप्रलेष्टष्युतेनसंस्थिताः स्नमनसग्रावग्रामियधेणमपि इतिवधीतेकन्यापित्रादत्तेंकुंडलाग्नले
ॐ करणेवरः ग्रलेकरणमसिभृयोलेकरणेभृयात् इतिधारयन्ति गतोवरोवेद्यांपरिसमूह नादिसंस्का
५२ रपूर्वकेलौकिकाग्नेःसंस्थापनावम्यप्राणे नायमपदेशकालकीर्तनोंतेग्रस्मिन्पुण्येहेधर्मार्थकामप्र
जासिध्यर्थेदारपरिग्रहणमहंकरिष्ये इतिसंकल्पलौकिकाग्नेः स्थापने गौरीपरिणयनेकुमार्याः वस्त्रय
रियानादिगृहमध्ये ग्रग्नेंतरतः कुंभष्टक तेजन्यादक्षिणपादेनपरिवर्तनं पूर्वेणब्रह्मणोगमनं ग्रपरेण
पात्रासादनेद्वयपवित्रे ताम्रमथ्याज्यस्थालीपालाश्यः समिधः प्रोक्षावाघारौविदिक्षुणावाज्यभागौवरोदक्षि
णा राष्ट्रभृद्धोमः जयाहोमः ग्रभ्यातानहोमः स्रुगाज्यपंचामिसाहुतंतेपरेमृत्यवइसाहुतिः वध्वाग्रानडु
हचर्मोपवेशनेप्राच्यां त्रिरात्रंब्रह्मचर्यंएतानान्वैकल्पिकपदार्थानहंकरिष्ये ग्रथार्घ्यादिजसंगकेतस्मप्रजापतिर्म ५२

जन्ति

षिः त्रिष्टुप्छन्दः वासोदेवताकेन्यावस्त्रपरिधानेविनियोगः २ याअकृंतन्नित्यस्य प्रजा० गायत्री० वा·
सोदे० उत्तरीयपरिधानेविनि० २ समेतविश्वेत्यस्य अथर्वणऋ० अनुष्टु० लिंगो० समंजनेवि ३ यदैषी
त्यस्य अथर्व· अनु· लिंगो· निष्क्रमणेवि० ४ अघोरचक्षुरित्यादिचतुर्णां प्रजा· आद्यंतयोस्त्रिष्टुप्मध्यमा-
योरनुष्टुप्० कुमारीदेवतापरस्परावेक्षणेवि० ५ भूर्भुवःस्वरितिमहाव्याहृतीनांप्रजा· क्रमेणगायत्र्यु
ष्णिगनुष्टुप्छंदांसिअग्निर्वायुःसूर्योदेवताहोमेवि० ६ तत्रोअग्नेयेसत्वन्नोअग्नेअयाश्चाग्नेयेतेशतमितिमंत्रा
णांवामदेवऋषि त्रिष्टु· अग्नी वरुणौदेवतेप्रथमयोस्तृतीयस्याग्निर्देवताचतुर्थस्यवरुणः सवितावि[illegible]
र्विश्वेदेवामरुतःस्वर्क्कादेवताः उदुत्तममित्यस्यशुनःशेपऋ त्रिष्टु· वरुणोदेवतासर्वेषांहोमेवि·
राष्ट्रभृद्द्वादशानांमंत्राणांप्रजा· सर्वाणियजू[illegible]षिदा लिंगोक्ता० होमेवि· जपात्रयोदशमंत्राणांप

तंस्तानां थं तंरां

सर्वासामयजुर्वेदि ऋ यजुः

रमेष्टि० अक्षाद्ध शेत्यस्यत्रिष्टु० लिंगोक्तादे० होमेवि० अभ्यातानांहोमेविं प्रातिमंत्राणांप्रजा० त्रिष्टु० लिंगो०
ॐ० होमेवि० परंमृत्योइतिमंत्रस्यसंकसुकऋ० त्रि० मृत्युर्देवताहोमेवि० अर्यमणमित्यादित्रयाणांकुमारी०
५९ मंत्राणां अथर्वणऋ० अनुष्टुप्० अग्निर्देवतालाजाहोमेवि० गृभ्णामितइत्यादिवत्तणांक्रमेणयाज्ञवल्क्य
भरद्वाजाथर्वणप्रजापतिऋषयः त्रिष्टुबनुष्टुप्त्रिगनुष्टुप्छंदांसिलिंगानिभगाथादेवताः पाणि
ग्रहणेविनि० आरोहेमेत्यस्यअथर्वणऋ० अनुष्टुप्छं० देवतादृषदारोहणेवि० सरस्वतिप्रेदमित्यस्यविश्वा
वसुऋ० अनु० सरस्वतीदेव० गाथागानेवि० तुभ्यमग्रइत्यस्याथर्वण० अनु० अग्निर्दे० परिक्रमणेवि०
आपः शिवाइत्यस्यप्रजा० यजुः लिंगो० मूर्द्धाभिषेकेवि० आपोहिष्ठेतितिसृणांसिंधुद्वीपऋ० गायत्री०
आपोदे० अभिषेचनेवि० दक्षिणावृत्स्यादथर्वणऋ० पुरउष्णिक सूर्योदे० सूर्यावेक्षणेवि० ममव्रतेइत्यस्य ५९

त

पु० ५९

खो

प्रजा॰ त्रिष्टु॰ प्रजापतिर्दे॰ हृदयालंभनेवि॰ स्तमंगलीरित्यस्यप्रजा॰ अनु॰ लिंगाभिमंत्रणेवि इहगावइत्य
स्यप्रजा॰ अनु॰ लिंगो॰ उपवेशनेवि॰ ध्रुवमसीत्यस्यप्रजायेक्ति॰ लिं॰ ध्रुवावेदाणेवि॰ इत्युं ध्यादिसरत्ना ततो
वरौदेवत्तेसंपूज्यतदत्तादत्तफलांजलिवादित्रस्तुतिमंत्रघोषैरंतः प्रविश्यशोभयत्रस्वलिकांकितोदकुद
शाध्यतपटाद्धहि भींगेप्रत्यङ्मु लक्ष्मीनारायणंचिंतयन्तिष्ठन् एवंकन्यापिसुस्नातापरिहिताहतव
स्त्रा॰ त्रवेष्टितोपलक्ष पटोपरिह रिद्रानिर्मितगौरीहरौसंपूज्यंद्राणींवादत्तपुंजेषुसंपूज्य देवींद्राणि
नमस्तुभ्यंदेवेंद्रप्रियभामिनी विवाहेभाग्यमारोग्यंपुत्रलाभंचदेहिमे पतिंदेहियशोदेहिपस्तुदेहिंद्र
भामिनीयशोदेहिसर्वदेहिसर्वकार्यकरीभवेति संप्रार्थ्यसादत्तफलहस्तापटांतभींगेप्राङ्मुखीति
ष्ठेदेवज्ञपठितमंगलपद्यपठनांतेतदेवलग्नंतेव ॐप्रतिष्ठस्तुकेतुपटेपमारितेन्यान्यमस्तकोपर्ये

ती घ भित्यं धा

य

जलिस्यात्ततः प्रदेमव्याः वरः अथैनेवासः जरोगाच्छपरियत्स्ववासो भवाकृष्टीनाममिशस्तिपावा शतं च जीवश
ॐ रदः स्ववर्चारयिंच पुत्रान नुसंव्ययस्वायुष्मतीदं परियत्स्ववासः इतिपरिधापयति अथोत्तरीयं याअकृन्तेन वयेया
५५ अतन्वत याश्चदेवीस्तन्तून भितोततंथ ताल्वादेवीर्जरसे संव्ययस्वायुष्मतीदं परियत्स्ववासः इतिपरिधापयति
कन्यापिता परस्परं समं जेथा इति प्रेषयति ततो वरेण समंजन्तु विश्वेदेवाः समापो हृदयानि नौ संमात
रिश्वा संधाता समुदेष्ट्रीदधातु नौ इति पठितेन वधूवरौ समेगच्छतः गत्वा च प्राङ्मुखो वरः प्रत्यङ्मुखी क
न्या चोपविशति अथ कन्यापिता नदक्षिणतः पत्न्या सहोदङ्मुख उपविष्टः शुचिराचांतः पवित्रपाणिः कृतप्रा
णायामत्रयः अद्येत्यादिदेशकालकीर्तनांते मम समस्तपितॄणां निरतिशयसानंदब्रह्मलोकावाप्त्यादिकं
न्यादानकल्पोक्तफलावाप्तये अनेन वरेण अस्यां कन्यायां उत्पादयिष्यमाणसंतत्या द्वादशावरान्द्वादशपरा ५५

स्वदक्षिणतः

स्वरूपांश्चपवित्रीकर्तुमात्मनश्चश्रीलक्ष्मीनारायणप्रीतयेब्राह्मविवाहविधिनाकन्यादानमहंकरिष्ये इति
सादाक्षतकुशजलेनसंकल्प्य वधूवरयुरतोनूतनकांस्यपात्रेनिधायवस्त्रेजलंसुपरिवर्तजलौशिवाआपः
संत्वितिजलंदत्वा सौमनस्यमस्त्वितिपुष्पाणि अक्षतंचारिष्टंचास्त्वितियवान् पश्चे[illegible]यश्चेत्तु यत्पा
पंतत्प्रतिहतमस्तु दीर्घमायुः शांतिः पुष्टिस्तुष्टिश्चास्तु इतिकुशाक्षतजलंदत्वाउपमन्युगोत्रस्यउपम
न्युवासिष्ठाभरद्वाजैंद्रप्रमदेति त्रिप्रवरस्यविश्वनाथशर्मणः प्रपौत्रायकोनेरशर्मणःपौत्रायनरहरि
शर्मणःपुत्रायउपमन्युगोत्रायउपमन्युवासिष्ठाभरद्वाजैंद्रप्रमदेतित्रिप्रवराययजुर्वेदांतर्गतवाजस
नेयिशाखाध्यायिनेहरदत्तशर्मणेब्राह्मणायवरायकन्यार्थिनेकाश्यपगोत्रस्यकाश्यपावत्सारनैध्रुवे
तिप्रवरस्यमुकुंदशर्मणः प्रपौत्रीश्यामशर्मणःपौत्रीगदाधरशर्मणः पुत्रीकाश्यपगोत्रांकाश्यपाव

त्सारंनेध्रुवेतित्रिप्रवरां वेणीनाम्नीं गौरीमिमां कन्यां यथाशक्त्यलंकृतां प्रजापतिदैवतां शतगुणीकृत
ॐ· ज्योतिष्टोमातिरात्रशतफलकामः दशसहस्रसूर्येवाजिसहस्रपात्रार्पणफलकामो वा भार्यात्वाय तुभ्यमह
५८ हं संप्रददे इत्युक्त्वा अविच्छिन्नभार्यायायातितजलधारया सकुशान्दत्ततलसीपत्रं कन्यादक्षिणहस्ते वरद
56 क्षिणहस्ते विश्वेश्वरं चिंतयन् विश्वेश्वरः प्रीयतामिति दद्यात् वरं स्वस्ति इति ब्रूयात् कन्यादत्तो संस्पृश
न द्यौस्त्वा ददातु पृथिवी त्वा प्रतिगृह्णातु इति मंत्रेण प्रतिगृह्णीयात् कन्यापिता यस्त्वया धर्मश्चरि
तव्यः सोनया सह धर्मे वार्थे च कामे च त्वयेयं नातिचरितव्या इति वरं ब्रूयात् वरः नातिचरामि इत्युक्त्वा
को दात् कस्मा ऽ अदात् का॰ कामैतत्ते इति कामस्तुतिं पठेत् एवमेव पुनर्वरद्वयगोत्रोच्चारणादिकामः
स्तुत्यंतं कर्तव्यमिति संप्रदायः ततः कन्यापिता कृतैतत्कन्यादानप्रतिष्ठासिध्यर्थं सुवर्णं गोमिथुनं वत ५८

ममहं संप्रददे इति दक्षिणां दत्वा न ममेति वदेत् तथा यथाविभवं महिष्यश्वदास्युपकरणं संकल्पपूर्वकं द
द्यात् तत्र यज्ञसाधनभूता या विश्वस्याघनाशिनी विश्वरूपधरो देवः प्रीयतामनया गवा इति गोदानमंत्र
ततः पुरोहितादिः हिरण्येन शुक्लसूत्रेण दुग्धाक्तेन दंपती कन्यादत्तो सह ईशानमारभ्य कंटदेशे कटिदेशे
वा त्रिवारं पंचवारं वा परित्वा गिर्वणो गिर इमा० जुष्टयः इति मंत्रेण वेष्टयेत अत्र वैदिकाः स्वयः काम
येत इत्यादि पठंति तदत्येतमनुविंतं तस्य हृदारण्यगतत्वेनारण्यायेत्वमानत्वात् गृहमंगलमध्ये रा
अधीयमानत्वात्
गादौ ब्रह्मसुवेः पठननिषेधात् श्रुतिवाक्यादिप्रमाणैरविनियुक्तत्वात् प्रयोगप्राप्त्यभावविधानाच्च अ
न्यदविरुद्धं हृद्यं समंतकर्तव्यं यथात्रमालिताः दंपत्योर्मंगलश्रमस्तु दंपत्योरविच्छिन्ना प्रीतिरस्तु इत्या
शीर्वचनेन शिरस्यक्षतनिक्षेपणपूर्वकं पुरस्थापितकांस्यपात्रे दक्षिणादानं ततः कंटस्थ सूत्रमधो नि
स्था

न

क्तास्यकुंकुमाक्तेतस्मिन्नुष्णीसूत्रं हरिद्रावेडंचवध्वावध्वामप्रकोष्ठेवरः पदावप्रदाता॰ यथासइति

ओं. मंत्रेणवध्नीयात् कटिदेशास्यसूत्रमूर्द्धंनिष्कास्यतथैववरदक्षिणप्रकोष्ठेवधूर्वध्नीयात् वरस्त्वप्रोतसू

५८ त्राकावमाणिसूत्रेवधूकंठेमांगल्यतंतुनानेमूनैजीवनहेतवे कंठेवध्नामिसुभगेसाजीवशरदःशतं

ध्ना इतिव[illegible]ति वधूवरौगौरीहरौइंद्राणींवनमस्कुर्वीत वधूस्तत्रलिखितास्वसडगेयनसेवनेकुर्यात् वरः वा॥

६७ शिवेपित्राप्रमामादत्पवामहस्तेनगृहीता यदेषिमनसादूरंदिशोनुपवमानोहिरण्यपर्णोवैकर्णः सत्वा

मन्मनसांकरोतुवेणीनाम्नीइतिवधूनामग्रहणांतमंत्रेणगृहान्निष्क्रामति ताभ्यांसहान्योद्विजःप्रश

स्तताम्रादिपल्लवदूर्वांकुरडदकुंभ[illegible]स्कंधेकृत्वानिष्क्रम्योत्तरतोग्रेवाग्यतः स्थितोभवतिस्त्रमिषेवन

पर्यंते ततः वेदीसमीपमागतौवधूवरौप्रतिकन्या[illegible]तापरस्परंसमीक्षेयातां इत्यध्ये[illegible]यतितौवरवः ५८

युतं पि ष=२

दितेः अवीरघ्न्युदरपतिघ्न्येधिशिवापशुभ्यःसुमनाःसुवर्चाः वीरसूर्देवकामास्योनाशन्नोभवद्विपदेशंच तुष्पदे १ सोमःप्रथमोविविदेगंधर्वोविविदउत्तरः तृतीयोअग्निष्टेपतिस्तुरीयस्तेमनुष्यजाः २ सोमो ददद्गंधर्वायगंधर्वोददद्ग्नये रयिंचपुत्रांश्चादादग्निर्मह्यमथोइमां ३ सानःपूषाशिवतमामैरयसा नःऊरूउशतीविहर यस्यामुशंतःप्रहराममेशेयंयस्यामुकामावहवोनिविष्ट्यै ४ इतिमंत्रैः समीक्ष तःपरस्परं ततोवरोदक्षिणपादेनवधूर्वामपादेनवेदीमारुह्य प्रदक्षिणमग्निंपर्याणीयवधूमादक्षि णेजंनीनामतृणपूलीदक्षिणपादेनपरिहर्त्यैकस्मिन्कुशास्तृतेआसनेउपविशतिवरस्तद्दक्षिण तोवधूः वरस्तुविवाहंगहोमंकरिष्ये तत्रप्रजापतिंइंद्रंअग्निंसोमं अग्निं वायुं सूर्यंअर्यमणंवरुणंअ र्यमणं अग्निं वरुणं वरुणं सवितारंविष्णुं विश्वान्देवान् मरुतःस्वर्कान्वरुणांश्चत्वारःसाहम्

आक्रम्य

ऋतधामानं अग्निं गंधर्वं ओषधीः अप्सरसः मुदः संहितं विश्वसामानं सूर्यं गंधर्वं मरीचीः अप्स
ॐ॰ रसः आयुवः सुषुम्णं सूर्यरश्मिं चंद्रमसं गंधर्वं नक्षत्राणि अप्सरसः भेकुरीः इषिरं विश्वव्यचं वातं
५८ गंधर्वं अपः अप्सरसः ऊर्जः भुज्युं सुपर्णं यज्ञं गंधर्वं दक्षिणाः अप्सरसः स्तावाः प्रजापतिं विश्व
58 कर्माणं मनः गंधर्वं ऋक्सामानि अप्सरसः एष्टीः चित्तं चित्तिं आकूतं आकूतिं विज्ञातं विज्ञातिं
मनः शक्करीः दर्शपौर्णमासे बृहतं रथंतरं प्रजापतिं अग्निं भूतानामधिपतिं इंद्रं ज्येष्ठानामधि
पतिं यमं पृथिव्या अधिपतिं वायुमंतरिक्षस्याधिपतिं सूर्यं दिवोधिपतिं चंद्रमसं नक्षत्राणामः
धिपतिं बृहस्पतिं ब्रह्मणोधिपतिं मित्रं सत्यानामधिपतिं वरुणमपामधिपतिं समुद्रं स्रोत्याम॰
नाधिपतिं अन्नं साम्राज्यानामधिपतिं सोमं ओषधीनामधिपतिं सवितारं प्रसवानामधिप ५८
म हि॰

[अ] [ए] [ए] [तीन्]

तिं रुद्रं पशूनामधिपतिं त्वष्टारं रूपाणामधिपतिं विष्णुं पर्वतानामधिपतिं मरुतो गणानामधिपतीं
पितॄन् पितामहान् परान् वरान् ततान् ततामहान् अग्निं अग्निं अग्निं वैवस्वतं मृत्युं [illegible] तादेवता आज्येन त्रिर्
ग्निं सकृत् मंगेलाजैः प्रजापतिं अग्निं स्विष्टकृतं आज्येन [illegible] तादेवताः अंगप्रधानार्थाः अस्मिन् विवाहहो
मेहं यक्ष्ये अस्मिन् विवाहहोमे ब्रह्मा भव इति ब्रह्मवरणादि प्रकृतवह्निरहितब्रह्मवरान्तपात्रासादनो
ते कुमारीभ्रातार्थे शमीपर्णमिश्रां लाजान् शूर्पे रोप्य नमानडुहे चर्म आचार्याय वरश्रेतान् उप
कल्प्य पवित्रकरणादि पर्युक्षणान्ते आज्येन ब्रह्मणान्वारब्धः ओं प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजापतये न
मम इन्द्राय स्वाहा इदमिन्द्राय न ॥ अग्नये स्वाहा इदमग्नये ॥ सोमाय० इदं सोमाय ॥ भूः स्वाहा इदमग्नये भुव ॥
स्वाः इदं वायवे । स्वः स्वाहा इदं सूर्याय० । त्वन्नो अग्ने व० स त्वं स्वाहा इदमग्नीवरुणाभ्यां न० सत्वन्नो अग्ने अवमो०

[अग्न्यादीनामभिध्यानं कन्यार्कार्न कर्तेन लेखितमुचितम्]

[त] [ति]

षपि स्वाहा इदमग्नीवरुणाभ्यां न॰ अयाश्चाग्नेस्वाहा इदमग्नयेन॰ येतेशतं स्वा॰ इदं वरुणाय सवित्रे विष्णवे वि
ॐ श्वेभ्योदेवेभ्योमरुद्भ्यः स्वर्केभ्यश्च न॰ उदुत्तमं व॰ म स्वा॰ इदं वरुणाय न॰ अतो नन्वार[illegible] अथ द्वादश राष्ट्र
५९ भृद्धोमाः ऋताषाड्[illegible]तधामाग्निर्गन्धर्वः स न इदं ब्रह्मक्षत्रं पातु तस्मै स्वाहा वाट् इदमृताषाहे ऋतधाम्ने
अग्नये गन्धर्वाय न मम १ ऋताषा[illegible]तधामाग्निर्गन्धर्वस्तस्यौषधयोऽप्सरसो मुदो नाम ताभ्यः स्वाहा इद
मोषधीभ्योऽप्सरोभ्यो मु[illegible] न मम २ संहितो विश्वसामा सूर्यो गन्धर्वः स न इदं ब्रह्म॰ वाट् इदं स[illegible]
हिताय विश्वसाम्ने सूर्याय गन्धर्वाय न॰ ३ सं[illegible]हितो विश्वसामा सूर्यो गन्धर्वस्तस्य मरीचयोऽप्सरस आ
युवो नाम ताभ्यः स्वाहा इदं मरीचिभ्योऽप्सरोभ्य आयुभ्यो न॰ ४ सुषु[illegible] सूर्यरश्मिश्चन्द्रमा गन्धर्वः
स न इदं॰ वाट् इदं सुषुम्णाय सूर्यरश्मये चन्द्रमसे गन्धर्वाय न॰ ५ सुषुम्णः सूर्यरश्मिश्चन्द्रमा गन्धर्व ५९

४

स्तस्यनक्षत्राण्यप्सरसो भेकुरयो नाम ताभ्यः स्वाहा इदं नक्षत्रेभ्योऽप्सरोभ्यो भेकुरिभ्यो न० ८ इषिरो विश्वव्यचा वातो गन्धर्वः स न इदं ब्र० वाट् इदमिषिराय विश्वव्यचसे वाताय गन्धर्वाय न० इषिरो विश्वव्यचा वातो गन्धर्वस्तस्यापो अप्सरस ऊर्जो नाम ताभ्यः स्वाहा इदमद्भ्योऽप्सरोभ्य ऊर्ग्भ्यो न० १० भुज्युः सुपर्णो यज्ञो गन्धर्वः स न० वाट् इदं भुज्यवे सुपर्णाय यज्ञाय गन्धर्वाय न० ११ भुज्युः सुपर्णो यज्ञो गन्धर्वस्तस्य दक्षिणा अप्सरसः स्तावा नाम ताभ्यः स्वाहा इदं दक्षिणाभ्योऽप्सरोभ्यः स्तावाभ्यो न० १२ प्रजापतिर्विश्वकर्मा मनो गन्धर्वः स न इदं० वाट् इदं प्रजापतये विश्वकर्मणे मनसे गन्धर्वाय न० १३ प्रजापतिर्विश्वकर्मा मनो गन्धर्वस्तस्य ऋक्सामान्यप्सरस एष्टयो नाम ताभ्यः स्वाहा इदं ऋक्सामेभ्योऽप्सरोभ्य एष्टिभ्यो न० १४ इति राष्ट्रभृद्धोमः अथ जयाहोमः चित्तं च स्वाहा इदं चित्ताय न मम १ चित्तिश्च स्वाहा इदं चित्त्यै० आ

ओं०
९०
60

कूतेवस्वाहा इदमाकूताय ३ आकूतिस्वस्वाहा इदमाकूत्यै० ४ विज्ञातेवस्वा० इदंविज्ञाताय० ५ विज्ञा
तिस्वस्वा० इदंविज्ञात्यै० ६ मनस्वस्वा० इदमनसे० ७ शाक्करीस्वस्वा० इदंशाक्करीभ्यो० ८ दर्शस्वस्वा० इदं
[illegible]दर्शाय० ९ पौर्णमासेवस्वा० इदंपौर्णमाय० १० बृहत्स्वस्वा० इदंबृहते० ११ रथंतरेवस्वा०
इदंरथंतराय० १२ प्रजापतिर्जयानिंद्रायवृष्णेप्रायछदुग्रःपृतनाजयेषु तस्मैविशःसम
नमंत सर्वाः सउग्रःसइहव्योवभूवस्वाहा इदंप्रजापतये १३ इतिजयाहोमाः अथद्वाविंशत्यभ्या
तानहोमाः अग्निर्भूतानामधिपतिः समावत्वस्मिन्ब्रह्मण्यस्मिन्क्षत्रेस्यामाशिष्यस्यांपुरोधायामस्
स्मिन्कर्मण्यस्यांदेवहूत्यां स्वाहा इदमग्नयेभूतानामधिपतयेनमम १ इन्द्रोज्येष्ठानामधिपतिः
स० इदमिंद्रायज्येष्ठानामधिपतये २ यमःपृथिव्याअधिपतिः स० इदंयमायपृथिव्याअधिपतये ३

९०

वायुरंतरिक्षस्याधिप० इदंवायवेंतरिक्षस्याधिपतये० ४ सूर्योधिप० इदंसूर्यायदिवोधिपतये ५ चंद्र
मानक्षत्रा[illegible]णाम० इदंचंद्रमसेनक्षत्राणामधि० ६ बृहस्पतिर्ब्रह्मणोधि० इदंबृहस्पतयेब्रह्मणोधि
मित्रःसत्यानामधि० इदंमित्रायसत्यानामधि० ८ वरुणोपामधि० इदंवरुणायापामधि० ९ समुद्रः
स्रोत्यानामधि० इदंसमुद्रायस्रोत्यानामधि० १० अन्नंसाम्राज्यानामधिपतितन्मावत्वस्मिन्ब्रह्म०
इदमन्नायसाम्राज्यानामधि० ११ सोमःओषधीनामधिपतिःस० इदंसोमायौषधीनामधि० १२
सविताप्रसवानामधिप० इदंसवित्रेप्रसवानामधि० १३ रुद्रःपशूनामधि० इदंरुद्रायपशूनाम १४
प्रणीतोदक[illegible]कापर्शः त्वष्टारूपाणामधि० इदंत्वष्ट्रेरूपाणामधिपत० १५ विष्णुःपर्वतानाम० इ
दंविष्णवेपर्वतानाम० १६ मरुतोगणानामधिपतयस्तेमावंत्वस्मिन्ब्रह्म० इदंमरुद्भ्योगणा०

[नाम]

नामपिपतिभ्यो॰ १७ पितरः पितामहाः परेवरेततास्ततामहाः इहमावंत्वस्मिन्वस्म॰ इदंपितृभ्यः पि

ॐ तामहेभ्यः परेभ्योवरेभ्यस्ततेभ्यस्ततामहेभ्यस्तन॰ प्रणीतोदकस्पर्शः १८ केचिदेतेषामष्टादशगा

८१ नामेवाभ्यातानसंज्ञामिच्छंति कारिकाकारस्तुद्वाविंशतिरभ्यातानाञ्जगुःपात् ननूक्तेनेनताइति वैव

स्वतोनोग्रभयंकृणोतुस्वाहेत्येतानांद्वाविंशतीनामप्यभ्यातानसंज्ञामिच्छति उभयमतेष्वाप्येकमेव

61 सर्वेषांमो अग्निरैतुप्रथमोदेवतानांसोस्यैप्रजांमुंचतुमृत्युपाशात् तदयंराजावरुणोनुमन्यतांय

थेयंस्त्रीपौत्रमघंनरोदात्स्वाहाइदमग्नये॰ १९ इमामग्निस्त्रायतांगार्हपत्यः प्रजामस्यैनयतुदीर्घमायुः

स्था अशून्योपस्थाजीवतामस्तुमातापौत्रमानंदमभिविबुध्यतामियंस्वाहा इदमग्नये॰ २॰ स्वस्तिनोग्र

ग्नेदिवआपृथिव्याविश्वानिधेह्ययथायजत्र यदस्यांमहिदिवि[जा]तंप्रशस्तंतदस्मासुद्रविणंधेहिचित्रंस्वाहा ८१

[वा]

इदमग्नये २१ सुगन्नुपंथांप्रदिशन्नएहि ज्योतिष्मय्येह्याजुः अयैतन्मृत्यम्मृ[illegible]तं मग्रागाद्वैवस्वतो नोअभ

यंकृणोतु स्वाहा इदंवैवस्वताय० २२ इत्यभ्यातानहोमाः परंमृत्योऽ अनुपरेहिपंथांयस्ते अन्यइतरोदेवयाः

नात् चक्षुष्मते शृण्वते ते ब्रवीमिमानः प्रजांरीरिषोमोत वीरान्स्वाहा इदंमृत्यवे १ इदंपितृभ्योनमम

इतिवाप्रणीतोदः अथलाजाहोमः सूर्यस्यांल्लाजानुंवत्त्यांशेनकुमार्याभ्राताशमीपलाशमिश्रांल्ला

जानेजलिनांजलावावपतितानूसंहतेनैवाञ्जलिनाग्निर्हुतीतिष्ठतापत्न्याग्टहीतांजलिनावधूर्यढिनैत्रि

भिर्मैत्रैस्तृतीयांशंप्रतिमंत्रंदेवतीर्थेनवाप्राजापत्येनजुहोतिअर्यमणंदेवंकन्याअग्निमयक्षत सनोअर्य

मादेवः प्रेतोमुंचतुमापतेः स्वाहा इदमग्नये १ इदमर्यम्णेइतिवासुदेवः इयन्नार्युपब्रूतेलाजानवपं

तिकाआयुष्मानस्तुमेपतिरेधंतांज्ञातयोममस्वाहाइदमग्नये० २ इमांल्लाजानावपाम्यग्नौसमृद्धिकरणं

प्रामीपलाश
भिश्रान्कृत्वा
कुमार्याअं०
४

देवतीर्थेनेतितदाहया तवल[illegible]ः कनिष्ठादेशिन्यं तर्जनी अंजलिना
गुष्ठमूलान्यग्रंकरस्य च प्रजापति पित्र्य ब्रह्म देवतीर्थान्यनु
क्रमादिति

ॐ नव ममतन्मप्यवसेवननेतदग्निरनुमन्यतामियꣳ स्वाहा इदमग्नये न० ३ अथवरः अस्याः उत्तानं दक्षिणं हः

६२ स्तं संगृह्णमृभ्णामि ते सौभगत्वाय हस्तं मयापत्याजरदष्टिर्यथासः भगोअर्यमासविता पुरंधिर्मह्यं त्वाड

गार्हपत्याय देवाः १ अमोहमस्मि सात्वꣳ सात्वमस्यमो अहं सामाहमस्मि ऋक्त्वं द्यौरहं पृथिवीत्वं २ ता

वेहि विवहावहै सहरेतोदधावहै प्रजां प्रजनयावहै पुत्रान्विन्दावहै बहून् ३ तेसन्तुजरदष्टयः संप्रियो

रोविस्नुसुमनस्यमानौ पश्येम शरदः शतंजीवेम शरदः शतꣳ शृणुयाम शरदः शतं ४ इति मंत्रैर्गृह्णा

ति वरः वध्वासहाग्नेरुत्तरतोगत्वावध्वाः दक्षिणंकरंस्ववामकरेणादायस्वदक्षिणपाणिनावध्वा दक्षि

णपादमादायदृषदमारोहेममश्मानमश्मेवत्वꣳ स्थिराभव अभितिष्ठपृतन्यतोववाधस्वपृतनाय

तः २ इत्यनेनमंत्रेणारोहयत्येनां अथदृषदारूढायांवरोगाथांगायति सरस्वतिप्रेदमवसुभगेवाजि ६२

नीवतिर्योत्ताविश्वस्यभूतस्यप्रजायामस्याग्रतः यस्यांभूतंसर्वं समभवद्यस्यांविश्वमिदंजगत् ताम
द्यगाथांगास्यामियास्त्रीणामुत्तमंयशः इतिवरः पुनर्दक्षिणकरेणतदक्षिणकरंगृहीत्वाग्निंप्रदक्ष
क्षिणंतुभ्यमग्रेपर्यवहंत्सूर्यांवहतुनासह पुनः पतिभ्योजायांदाग्नेप्रजयासह १ इतिमंत्रेणवरः
ति=४ पठितेपरिक्रामतः ब्रह्मासंमतेरेणएवंद्विरपरंलाजावपनादिपरिक्रमणांतंमंत्रवत्कर्तव्यं ततः कु
मारीभ्राताशूर्पकुष्टयासर्वांल्लाजान्कुमार्यंजलावावपतिसातिष्ठन्त्येवभगायस्वाहा इदंभगाय
सर्वान्जुहोति ततः समावारान्सीहस्तग्रहणरोहणपरिक्रमणानिततोवरः ब्रह्मणः ... रुक्मग्रा ण्यां
ज्येनप्रजापतयेस्वाहा इदंप्रजापतये वरः ग्रस्येनाग्नेदीचींसप्तपदानिप्रक्रामयति यथास्यावा
मपादेनदक्षिणेपादेनातिक्रामति यथ्याशाकमिषविस्तस्यानयत्व इतिवरेणैकस्यमंत्रस्यांते
दौ

ॐ
६३

वधूः प्रथमपादे उदकदयाति १ द्वे ऊर्जे विष्णुः इत्यस्यांते द्वितीयं २ त्रीणि रायस्पोषाय विः इत्यस्यांते तृतीयं ३
चत्वारि मायोभवाय विष्णुः चतुर्थं ४ पंच पशुभ्यो विः इ पंचमे ५ षडृतुभ्यो विः इ षष्ठं ६ सखे सप्तपदा
भव सा मामनुव्रता भव विः इत्यस्यांते सप्तमं ७ अथ वरः निष्क्रमणप्रभृत्युदकुंभं स्कंधे कृत्वा वाग्य
तं स्थितो भवत्युत्तरतः वरस्ततः प्रवालदूर्वांकुरैः पत्नीं वधूं मूर्द्धनि आपः शिवाः शिवतमाः शांताः
शांततमास्तास्ते कृण्वंतु भेषजं इत्यभिषिंचति आपो हि ष्ठेति च तिसृभिर्द्वितीयवारं अभिषिंचति दि म=५
वा चिद्वाहश्चेत्वरः वधूं सूर्यमुदीक्षस्वा इत्यध्येषयति सा च तच्चक्षुर्देवहितं० शतात् इति मंत्रेण स्व
यं पठितेन सूर्यमुदीक्षते अथ वरः स्वदक्षिणकरेण वध्वा दक्षिणांसोपरितः नीत्वा मम व्रते ते हृदयं दधा
मि मम चित्तमनुचित्तं ते अस्तु मम वाचमेकमना जुषस्व प्रजापतिष्ट्वा नियुनक्तु मह्यं इति मंत्रेण हृदयमा ६३

लभतेअथैनांसुमंगलीरियंवधूरिमां समेतपश्यतसौभाग्यमस्यैदत्वायाथास्तंविपरेतन इतिमंत्रेणाभि
मंत्रयतेसेहताभ्यांपाणिभ्यांअञ्जयतिपुत्रान्विताभव्याश्चतस्त्रः सुभगाः स्त्रियः वधूंवरस्यवामभागेउपवेशयं
ति वरेणतस्याः सीमंतेसिंदूरंदापयंति तयासुवासिनीभ्यः गुडजीरकवायनदानंकारयंतितदुत्तरेयुर्थो री
स्थ्या जीरकंयान्यंवधूश्रीगौरीसावित्रीसौभाग्यंजन्मनितेस्तु इतिकर्णेकथयंति एतावत्समाचारमाने कारयि ति
त तव्यं ततोवरः उत्तिष्ठप्राग्वोदग्वानुगृहमग्रागारेतु हे रोहितेचर्मणि इहगावोनिषीदंतिहाश्वाइहपू
षाः इहोसहस्रदक्षिणोयज्ञइहपूषानिषीदंतुइतिउपवेशयति ततः आगत्याग्नेः पश्चादुपविश्यवरः ब्रह्म
न्वारब्धः अग्नयेस्विष्टकृतेस्वाहा इदमग्नयेस्विष्टकृतेन० संस्रवप्राशनादिप्रणीताविमोकांतेआचार्याय
वरंददाति गांब्राह्मणश्चेद्वरः राजन्यश्चेद्ग्रामं वैश्यश्चेदश्वं अन्येभ्योब्राह्मणेभ्योयथाशक्तिसुवर्णरज

आ=४

ॐ ६४ तादिदक्षिणांदातुमुत्सृजे इति संकल्प दद्यात् कृतैतद्विवाहकर्मणोंगतया विहितं यथाशक्ति ब्राह्मणान् भोज
नेसंप्रदास्ये इति संकल्प यथाकालं ब्राह्मणान्भोजयेत् न्यूनेनतर्हि दश १ दिवा विवाहश्चेदस्तमिते रात्रौ चेत्
वरः ध्रुवमीक्षस्व इति वधूं प्रेषयति सा च ध्रुवमसि ध्रुवं त्वा पश्यामि ध्रुवैधि पोष्ये मयि मह्यं त्वादाद्बृहस्पति
र्मया पत्या प्रजावती सं जीव शरदः शतं इति वरपठिते मंत्रे ते ध्रुवमीक्षते सा यदि न पश्येत्पश्यामीत्येव
ब्रूयात् त्रिरात्रम[illegible]ारलवणाशिनौ स्यातामधः शय्यातौ मिथुनं वनोपेयातां एकपात्रे सहाश्नीतं के
चित्तु प्रथमेहनि पयोवर्जं हविष्यान्नमित्येवं त्रिविक्रमः २ अजस्रमग्निधारणं भवेद्विवाहहोमतः
ततोग्निना सह[illegible]जेत्प्रयाणकालतो वरः २ कथंचिदग्निनाशने भवेत्स्वयोनिनिर्हृतिः ततोग्न्यनुगमन
निमित्तमनादिष्टहोमप्रायश्चित्तं करिष्ये इति संकल्प पूर्वोक्तमनादिष्टहोमं कुर्यात् इति विवाहः स्व ८०

तत्समायैवा

यविवाहदिनात्सवन्तर्थदिनरात्रौ नत्रभद्रासते दिन एवशिष्टाचारप्राप्ते वरमात्रे वरपदे ... वेशपात्रदा
नेव कर्तव्यं कन्यापित्रा सवस्त्रफलतांबूलं दंपत्योः प्रीतिवर्द्धने पेरिएपाख्यं वेशपात्रं पक्वान्नैः परिपूरितं क
रकै रुद्रसंख्याकैः सुवर्णपरिपूरितैः एतावद्देरिएणीरूपं कर्तव्यं किल सूरिभिः एवं संपाद्य कन्यापिता सभा
र्यः देशकालौ संकीर्त्य कृतविवाहफलप्रतिष्ठार्थं वधूवरयोर्वरपित्रादीनां वस्त्रसमर्पणं करिष्ये इति सं
कल्प्य यथाविभवं वरपित्रादीनां वस्त्राणि समर्पयेत् पुनर्देशकालौ स्मृत्वा ममोमामहेश्वरप्रीतिद्वारा कृत
तत्कन्यादानफलसंपूर्णतायै वेशाभिहृदये वै रोरिएणीपूजनं वरमात्रे रोरिएणीदानं च करिष्ये इति संकल्प्य
रोरिएणी त्वमुमा देवी महेशो गिरिजापतिः अतस्त्वां पूजयिष्यामि रोरिएणि सर्वकामदा सवस्त्रा वसदी
पां च सूर्यैः षोडशाभिर्हतां वरमात्रे प्रदास्यामि कन्यादानस्य सिद्धये इति संकल्प्य महावेशपात्रे षोड

उ॰ ६५ 65

शाल्लद्वंशपात्रदीपप्रैर्णिकादशाकरकवस्त्रतांबूललड्डुकापूरिकाहरिद्राचूर्णयुतेउमामहेश्वरौसंपूज्य अ
नेनवंशपात्रदानेनविश्वरूपपरोदेवः प्रीयतामनमयासह वरमात्रेदत्तामेत्रान्पठेत् वंशोवंशकरः श्रेष्ठो
वंशोवंशसमुद्भवः अनेनवंशदानेनतुष्टिहृद्धिकरोस्तुमे वंशपात्रमिदंपुण्यंवंशजातिसमुद्भवं वंशा॰
नामुत्तमंदानमतः शांतिंप्रयच्छमे वंशपात्राणिसर्वाणिमयासंपादितानिवै उमाकांतायदत्तानिममगो
त्राभिहृद्धयेवंशाहृद्धिकरंदानंसौभाग्यादिसमन्वितं सर्वपापक्षयकरंनानाद्रव्यैश्चपूरितं दानानामुत्तमं
दानमतःशांतिंप्रयच्छमे ततस्तेनयथाचारंवरमातृपित्रादीन् नराज्यहस्ताभ्यांकन्यामादाय अष्ट
वर्षामिमांकन्यांपुत्रवत्पालितांमया इदानींतवपुत्रायदत्तास्नेहेनपाल्यतांइत्युक्त्वावरमातृपित्रादी॰
नामुत्संगेनिवेशयेत् ततःसकंचुकवंशपात्रप्रदानंवध्वाकारणीयं इत्याचारप्राप्तंवत्सर्पदिनसर्वरात्रि॰ ६५

हन्येकृत्वाकेन्यापितृभ्यांभोक्तव्यं अन्यदपिघृतउपलपुत्रकदानेवधूवराभ्यांकारयेत् उपलंववस्त्रेछि
मावरयित्रादिशिरसिधृत्वाहरिद्रोदकंसिंचं नित्यावारोमहाराष्ट्राणां इतिगौरिणीदानं अथचतुर्थीकर्म
चतुर्थ्यामपररात्रेवरोवध्वासहस्नात्वाशुद्धाभ्यंतरतः पंचभू संस्कारपूर्वकंधारितविवाहाग्निमुपसथा
यतत्य आकुशासनोपविष्ट आचमनप्राणायामत्रयदेशकालकीर्तनांतेविवाहांगभूतचतुर्थीकर्मा
हंकरिष्येतत्रपूर्वेणब्रह्मणोगमने अपरेणपात्रासादनेद्वेपवित्रे मृन्मय्याज्यस्थालीताम्रमयी च
र स्थाली पालाशास्समिधः प्रोक्षावाघारौ समिद्धतमेआज्यभागौपूर्णपात्रंदक्षिणा एतान्वैकल्पिका
नहंकरिष्ये अग्नेप्रायश्चित्तइत्यादिपंचानांपरमेष्ठिऋषिः त्रिष्टुपछंदः लिंगोक्तादेवताहोमेविनि
योगः ॐभूर्भुवःस्वरित्यादिउद्गतममित्येतानांऋष्यादिविवाहवत् यातइत्यस्यप्रजापतिऋषिःयजुः

ऋत्यकंइतिहृस्वः

अभिषेचने

ॐ. वधूर्देवतावर[illegible]ने विनियोगः अथदेवतावधारणम् तत्रप्रजापतिरिंद्रं अग्निं सोमं अग्निं वायुं सूर्यं वे
६६ द्रं सोमं गंधर्वं एतादेवता आज्येन प्रजापतिं वरुणं अग्निं स्विष्टकृतं वरुणशेषेण अग्निं वायुं सूर्यं अग्नीवरु
णौ अग्निवरुणौ अग्निं वरुणं सवितारं विष्णुं विश्वान्देवान् मरुतः स्वर्कान् वरुणं प्रजापतिं एताः पुनरा
66 ज्येन एताः अग्रग्रयानाद्यां अस्मिन् कर्मणि एहं यद्वै विवाहाग्निवत्सर्थी कर्माहं करिष्ये तत्रमेमकप्रामेन्
ब्रह्माभव भवामीति तेनोक्ते दक्षिणतोग्नेर्ब्रह्माणमुपवेश्यप्रणीतास्थापनात् उत्तरतउदपात्रंप्रतिष्ठाप्यप्र
णीताप्रणयनादिस्थालीपाकधर्मं पयित्वाहासनाद्यन्वारब्धआधारावाज्यभागौ तेब्रह्मणाअनन्वार ॐ =२
ब्धः अग्नेप्रायश्चित्ते त्वंदेवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वानाथकामउपधावामि यास्यैपतिघ्नीतनूस्ताम
स्यैनाशयस्वाहा इदमग्नयेन० एतदारभ्यप्रजापत्यंतानां षडाहुतीनामुदपात्रेसंस्रवप्रक्षेपः स्विष्टकृ ६५

घ्नी

तोपीनिकेवित् ग्रन्यासांश्रोत्दाएगिपात्रे पात्रांतरेवावायोप्रायश्चित्तेनते प्रजा[illegible]तनू० स्वाहा इदंवायवेन० २
सूर्यप्रायश्चित्तेन० यशुघ्नीतनू० स्वाहा इदंसूर्याय० ३ चंद्रप्रायश्चित्तेन० गृहघ्नीतनू० इदंचंद्राय० ४ गंधर्व
प्रायश्चित्तेन० यशोघ्नीतनू० इदंगंधर्वाय० ५ वहमभिघार्यस्रुवेणैवप्रजापतयेस्वाहा इदंप्रजापतये ६
पुनरन्वारब्धः वरोहूनराहीत् अग्नयेस्विष्टकृतेस्वाहा इदमग्नयेस्विष्टकृते० ततः आज्येन भूः स्वाहा इ
दमग्नये० १ भुवः स्वा० इदंवायवे० २ स्वः स्वाहा इदंसूर्याय० त्वंनोअग्ने० स्वाहा इदमग्नीवरुणाभ्याम् ४ सत्वंनो
स्वाहा इदमग्नीवरुणाभ्यां० ५ अयाश्चाग्ने० स्वाहा इदमग्नये ६ येतेशतंव० स्वाहा इदंवरुणाय सवित्रे विष्ण
वे विश्वेभ्योदेवेभ्यो मरुद्भ्यः स्वर्केभ्यश्च न मम ७ उदुत्तमं० स्वाहा इदंवरुणाय० ८ प्रजापतये स्वाहा
इदंप्रजापतये० ९ पात्रांतरस्थसंस्रव[illegible] प्राशने पवित्राभ्यांमार्जने पवित्रप्रतिपत्तिः ब्रह्मन्वत०

ति

थीकर्मांगतया विहिते स्मिंदेशे पूर्णपात्रं तुभ्यमहं संप्रददे ब्रह्मा प्रतिगृह्णामि प्रणीताविमोकः वरः दक्षिणा

ॐ हस्तगृहीतप्रवालैरुदपात्रस्योदकमादाय यास्ते पतिघ्नी प्रजाघ्नी पशुघ्नी गृहघ्नी यशोघ्नी निंदिता तनूर्जारघ्नीं

६७ तामेताः करोमि सा जीर्यतं मया सह वेणीनां चाश्च अनेन एतां मूर्द्धन्यभिषिंचति अथैनां स्थालीपाकं प्रा

67 णेनास्ने प्राणान्संदधामि अस्थिभिरस्थीनि मांसैर्मांसानि त्वचा त्वचं इति प्राशयति ततस्ततः अथेयं वधूः

संस्कार एव न शेषप्रतिपत्तिः अत एव हृदयघाते अन्योत्पादने वधूः उभयथा मावामेत् इति चतुर्थीकर्म

स-३ अथ देवकोत्थापनम् तत्र भुमध्य वर्जितसमे पंचमे सप्तमे वा विषमे दिवसे भद्रादिवर्जिते मंडपसमीपे उपवि उ

श्याचमनप्राणायामत्रयं देशकालकीर्तनांते अमुककर्मांगत्वेन स्थापितदेवतानामुत्थापनं मंडपोद्वासन

पूर्णाहवाचनमहं करिष्ये इति संकल्प्य स्थापनक्रमेण सर्वाः संपूज्य उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते० सचा १ उद्वासने ६७

ष्ट

तेषूर्घाहीज्ञ० ह्यते यांतु देवगणाः सर्वे पूजामादाय भूतलात् ऋद्धिं च विपुलां दत्वा पुनरागमनाय च २
इति विसृज्य मंडपमध्ये आनीय तैलाभ्यंगोद्वर्तनोष्णोदकस्नानानि कृत्वा वेष्टनाच्छन्नव्यष्टएपाहे वा वयित्वा
द्विजैरभिषेकांते पुरोहितो वंशपात्रे तत्सर्वं निधाय जलं प्रक्षिप्य सकुटुंबस्य यजमानस्याशिषः सिंचावयेत्
तत्र देवस्यत्वा २ सोमस्य त्विषिः १ पालाशं भवतीति पठेत् कर्तृबद्धांजलिः अस्मद्गोत्रे षट्स्वषट्सु मासेः
सुसुशोभनमस्तु इति द्विजान्प्रति ब्रूयात् तैस्तथास्त्विति [illegible] प्रोक्ते वेदनतांबूलदक्षिणाभिस्तान्संपूज्याशिषो
गृह्णीयात् "इति देवकोत्थापनं" अथ वधूप्रवेशः स च आरभ्योद्वाहदिवसात्षष्ठे वाष्टमे दिने वधूप्रवेशः स
प्तमे दशमे वा समे दिने इति नारदोक्तेः षष्ठेष्टमे वा दशमे दिने वा दिवाहमारभ्य वधूप्रवेशः पंचांगसंशुद्धि
दिने विनापि विद्या वसिष्ठो वरगेऽपि शस्तः २ इति वसिष्ठोक्तेश्च समदिवस एव रात्रौ गणपति लक्ष्मीपू

ॐ. ५८ 68 जनेषु एपाह्वावनेकृत्वा वधूकंठेसवर्णेमुक्तादिहारंमन्त्रात्वाङ्गंपेशाशयेत् वधूंनयात्प्राप्सवर्णेनदाग
ताहमितिनिवक्तव्ये शांतिपाठमंगलाशीर्वचनानिब्राह्मणैः पठनीयानि एवंकृते वधूप्रवेशः प्रथ
मेतृतीयेशुभप्रदः पंचमकेनतथाहिद्वितीयकेवाथचतुर्थकेवाषष्ठेवियोगामयदः स्वेदंस्यात् इति
अनिशातनवकृतकश्लोकलिखितेपूर्वोक्तनारदवसिष्ठवचनविरुद्धत्वान्नादर्तव्यं इतिवधूप्रवेशः इदंच
तुर्थीकर्मणः प्राग्वाकार्यं अथवधूपितृगृहात् वरस्यवधूविवाहाग्निनावसहस्वगृहगमनेरथया
नेनक्रियमाणेतद्भेदनेरथवद्धमोक्षणंयुगादिभेदनेस्यात्तदनिष्टशमनेप्रायश्चित्तंविहितंसूत्रकृ
ता रात्रोतद्भेदेनद्धविमोक्षेयानविपर्यासेन्यसंस्थावाप्यतोस्त्रियासोढ्हनेतमेवाग्निमुपसमा
धायेत्यादिकारिकाकारः ततोवधूप्रवेशानंतरालयेपितृगृहात्भवेद्विवाहभेविधौशुभंगृहेः स ५८

ग्र

मीक्षिते ग्रजस्त्रमग्निधारणे इति विवाह वत् कथं विदग्निनाशने भवेत्तयोर्निर्हृतिः ततोत्र भेषजं भवेद्य
योत्क्रमसपेक्षातः १ वधूवरयोरन्यथवाहपादिकेपि रोहतः विपर्ययात् प्रयाणकाले तयो रथास्य भेदने
भवेत् २ रथस्यबंधमोक्षणे हयादिके विपर्ययात् भवेदनिष्टमेव वायुगादिके निमित्ततः ३ प्रायश्चि
त्तिर्भवेदत्राआपूर्वैकल्पपूर्विका प्रायश्चित्तं करिष्येहं ततो वैवाहिकानलं स्थापयेत्संस्कृते देशे स्मरे है
कल्पिकानथ इत्याश्रुक्तं तत्र प्रयोगः शुचिर्वर आचमन प्राणायामत्रयं कृत्वा अस्यादिभेदनिमित्तं प्रायश्चि
त्तं करिष्ये तदंगतया गणेशपूजनं पुण्याहवाचनं मातृकापूजनं वसोर्द्धारापूजनं मायुष्यं मंत्रजपं नांदी श्रा
द्धं च करिष्ये इति संकल्प्य कृत्वा शुचिदेशे पंचभूसंस्कारान् कृत्वा विवाहाग्निं स्थापयित्वा पुनराचमन
प्राणायामदेशकालकीर्तनांतेन र था दिभेदनिमित्तं प्रायश्चित्तमहं करिष्ये तत्र पूर्वं गणपतिस्मरणंगम

व्या०२ धु

धु दा

नमित्यादिप्राकृतेपूर्णपात्रस्थानेदक्षुयोर्देदक्षिणा इतिवैकल्पिकानहेकरिष्ये इहरतिर्द्वयोर्देवा ऋषयः प्रति
ओं. ष्ठाछंदः अस्यद्वितीयस्योत्सिकछंदः अग्निर्देवतासत्रोस्थानेविनियोगः प्रतिर्वेत्रइत्यस्याग्निसरस्वतीप्रजा
६९ पतिऋषयः त्रिष्टुप्० विविदेवादे० उपवेशनेवि० २ आत्वाहार्षमित्यस्याथर्वणऋषिः अनुष्टुप्० धुवोदे०
69 विश्वकर्मेवि० २ मुखादीनांपूर्ववत् अग्निअग्निप्रजापतिइंद्र अग्निसोमौअग्निवासम्पुर्य मित्यादिस्विष्टकृ
दंतेप्राकृदंतवत् ब्रह्मवरणादिआसादनेवरयुयौर्पयुक्षणांते अनन्वारब्धः स्रुवेणइहरतिरिहरमध्वमि
हधृतिरिहस्वधृतिंस्वाहाइदमग्नये० उपसृष्टः धृपन्नाय० यरत्वाहाइदमग्नये २ ततः आघारायांस्विष्ट
कृदंताः ब्रह्मान्वारब्धोनजुहुयात् संस्रवप्राशनं पवित्रे पवि० ति० ब्रह्मन्नइमौधुर्यौप्रतिगृह्णंतो ब्रह्मा
प्रतिगृह्णातिप्रणीताविमोकः ततः अन्यद्दथादियानमुपकल्पतन्नवरः प्रतिक्षत्रेप्रतितिष्ठा० गोषु० ६९

प्रत्यङ्गेषुयते १ आताहार्षमं० वावलिः विशस्वा० अशात् २ वधूं उत्तिप्योपवेशयेत् राज्ञोदभेदश्चेत्तयो
हितः राजानमुपवेशयेत् परेस्मिनाग्निस्थापनेतत्रेतिविशेषः एतत्कर्मोगम्यतेब्राह्मणभोजनंकर्मवे
प्रायश्चितितिरियंमेत्ताकर्मणोस्मृत्युर्थेः स्वस्तानेन नैमित्तिकताद्बनांदीश्राद्धंमवेदिहइतिवधूप्रवेशनंत्रिवि
क्रमादिस्वरयः वर्तर्थीकर्मणः पुराद्बदंतिसौम्यवारे १ इतिसमर्षपाखनरहरविरचितसंस्कारत्नसिं
हः समाप्तः अथश्रर्कविवाहविधिः तत्रज्योतिर्विदादिष्टेशुभेदिनेस्नानादिसंपादितवशीद्विजैः सहस्व
वासिनीभिर्वादित्रघोषेश्चसहपूर्वाह्णोपूर्वस्यांवादिशिगत्वापुष्पफलयुतमत्क्षणाकमर्कंपरीक्षतत्र
सर्वेउपविशेयुः वरस्तुश्रर्कसमीपेस्त्रियावंगमालिकयानिर्मितस्थलेवस्त्रादिमहासनेद्विजैः सहप्रांगमु
खोपविशेत् श्रावममप्राणायामत्रयंकृत्वाश्रीलक्ष्मीनारायणभ्योनमइत्यादिदेशकालकीर्तनांतेममन्व
उ

२

उं॰ तीयमानुषीविवाहजदोषपरिहारद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीतयेऽर्कविवाहमहं करिष्ये इति संकल्प्य तत्रादौ गंध
पुष्पवस्त्रादिभिः अर्ककन्याप्रदानार्थमाचार्यं वृणुयात् विवाहांगत्वेन स्वस्तिपुण्याहवाचनं विघ्नपूजनं म
७० ठपदेवतापूजनं मातृकापू॰ वसोर्धारापू॰ आयुष्यमंत्रजपं हिरण्येन नांदीश्राद्धं वाऽहं करिष्ये तत्रादौ॰
70 निर्विघ्नतासिध्यर्थं गणेशपूजनमहं करिष्ये इति च संकल्प्य तान्यनुक्रमेण कुर्यात् अथाचार्यं प्रार्थये
त् कन्यापिता यथा सूर्यो देवानां च प्रजापतिः तथा त्वर्कप्रदानार्थमाचार्यत्वं कुरु द्विज १ इति प्रार्थना त
तः आचार्यः स्वगृह्योक्तेन विधिना विष्टरपाद्यार्घाचमनमधुपर्कवस्त्रयज्ञोपवीतगंधपुष्पालंकरणादि
भिः वरं प्रपूजयेत् अथानंतरं तिष्ठन् वरोऽर्कवृक्षं वस्त्रेण कार्पाससूत्रेण वा पंचवारं त्रिवारं वा वेष्टयित्वा तस्मि
न्सूर्यदेवतामध्यारोप्य आकृष्णेनर॰ पश्यन् अनेन आवाहनादि दक्षिणांतं तां संपूज्य प्रार्थयेत् त्रिलोकवा ७०
वा

स्तिनस्तस्याश्चछायया सहितोरवे तृतीयोद्वाहजंदोषंनिवारयसुखंकुरु ॥ जलेनत्रिवारंसिंचेत् ममप्रीतिक
रायेयेमयासृष्टापुरातनी अर्कजाब्रह्मणासृष्टाअस्माकंप्रतिरक्षतु इतिप्रदक्षिणीकुर्वन्जपेत् नमस्ते
मंगलेदेविनमःसवितृरात्मजे त्राहिमांकृपयादेविपत्नीत्वंमेइहागता ॥ अत्रकान्तीयानांदे[illegible]मग्निप्रति धा
हः पञ्च षापूर्वकं विवाहोवर्ततेअतःकारणात् उत्तरदिक्भागेसंयादिनेस्थंडिलेयंवमूत्संस्कारपूर्वकमग्निंस्थाप्य
ततःपश्चिमस्तुखःसांतनवरस्मिष्टन्नर्कंप्रार्थयेत् अर्कत्वंब्रह्मणासृष्टः सर्वप्राणिहितायच वृक्षाणामादि
भूतस्त्वंदेवानांप्रीतिवर्द्धनः ॥ तृतीयोद्वाहजंदोषंमृत्युंचाशुविनाशय ततोद्विजैर्मंगलाष्टकानिपठितवा
नितदेवलग्नांते ॐप्रतिष्ठेत्यतेअतःपटंउत्तरतोनिःसार्यअर्कस्यापरिश्रद्दत्तानिद्दियेत् प्राङ्मुखोर्कसमी
पेतिष्ठेत् ततःआचार्यःसूत्रेणवरार्कौपरितागिर्वेणे॰ गायत्र्यावानत्सवितृ॰दयात् अनेनवत्त्ववीरंयंवा

कर्योः

रेवेष्टपिता सर्वैस्तलग्नेकार्यैर्वरावर्योः तल्लग्नमस्तु तृतीयोद्वाहजदोषपरिहारोस्तु ततश्चकन्यावरणं त्रिपुरु
डो. षेकुलमच्चरेत् आदित्यः सवितावार्कः पुत्रीपौत्रीवनप्त्रिका गोत्रेकाश्यपश्रुत्सुक्वालोकेलौकिकमाचरेत्
७१ अनेनप्रमाणेनकन्यादानवकार्यं तत्प्रयोगः अत्राचार्यैः आचमनप्राणायामदेशकालकीर्तनांतेअस्यतृतीयोद्वा
हजदोषपरिहारार्थंब्राह्मविवाहविधिनाअर्कीदानमहंकरिष्ये अर्कीशाखोपरिवरहस्तेशिवाआयः
सेत्तसौमनस्यमस्तुतृतीयोद्वाहजदोषपरिहारोस्तुदीर्घमायुः शांतिः पुष्टिस्तुष्टिश्चास्तुकाश्यपगोत्रस्य
काश्यपावत्सारनैध्रुवेति त्रिप्रवरस्यआदित्यस्यप्रपौत्रींसवितुः पौत्रींअर्कस्यपुत्रींअमुकगोत्रस्या
मुकत्रिप्रवरस्यअमुकशर्मणः प्रपौत्रायअमुकशर्मणः पौत्रायअमुकशर्मणः पुत्रायअमुकशर्मणेव
रायतुभ्यमहंसंप्रददे इतिसकृत् त्रिवारंवा इतिकन्यादाने अर्ककन्यामिमांविप्रयथाशक्तिविभूषितां ७१

गोत्रायशर्मणेतुभ्यंददतोविप्रसमाश्रय १ इतिवरंप्रतिवदेत् शक्तिवरंप्रतिवदेत् वरस्तुस्वस्तिइत्युक्त्वा वेष्टित
सूत्रमध्येनिष्क्रामतेनवृहत्सामवत्त्रमहद्धवृहत्त्रिष्टुभौयः शुभितमयवीरंइंद्रस्तोमेनपंचदशेनमध्यमिदंवाते
नसगरेणरक्षाइतिमंत्रेणहस्तेकंकणंबध्नीयात् ततोकौतुकंडिलाद्वावतुःकोणेषुसवस्त्रकुंभवतुष्टयंसंस्थाप्य घ
त्रिसूत्रेणवेष्टयेत् जलहरिद्राकुंकुमगंधपुष्पफलहिरण्यरत्नादिभिः पूरितेषुसुवर्णनिर्मितोष्टपत्रकमलं
प्रतिमामावाहनादिदक्षिणांतेनाममंत्रेणपुरुषसूक्तेनवापूजयेत् वेदविद्भिरष्टभिर्ब्राह्मणैःशुभसूक्ता
निपठितव्यानि वरस्तुततोहोमंकुर्यात् आचमनप्राणायामदेशकालकीर्तनांतेमुकविवाहांगभूतेहोमं
करिष्ये इतिसंकल्पः पूर्ववदाब्रह्मणोगमनमित्यादिपवित्रस्तुक्तप्रकारेणैवपूर्णपात्रांतेविकल्पः अत्रतत्रप्रजा
पतिं इंद्रं अग्निंसोमं अथप्रधाने वृहस्पतिंअग्निं अग्निंवायुंसूर्यंप्रजापतिं एताआज्येनअग्निंवायुंसूर्यं अग्नी

ॐ.

७२

वरुणोग्नग्रीव० अग्निंवरुणं सवितारंदेविस्तुं विश्वान्देवान् मरुतःस्वर्कान्वरुणं ः अतासाहं अतयामान मित्यादि पञ्चस्तुकेसर्वेस्विष्टकृदंतेकुर्यात् ततः अक्षावरणादि आधारावाज्यभागांतेकृताप्रधानहोमः संगोभि विरुस्पत्यग्नेगिरा अ विष्टुप् बृहस्पतिर्देवताआज्यहोमेवि० १ ॐसंगोभिराङ्गिरसोनक्षमाणोभगइवेदर्यमा णंनिनायजनेमित्रोनदंपती अनक्तिबृहस्पतेवाजयाशूंरिवाजौस्वाहाइदंबृहस्पतये० १ यस्मैत्वेतिवामदे वृअः विष्टुप् अग्निर्दे० आज्यहोमेविनियोगः यस्मैत्वाकामकामायवयंसम्राड्यजामहे तस्मैमेभ्यकामदत्वा येदंत्वेघृतेपिवस्वाहा इदमग्नये० २ ततोव्यस्तसमस्ताभिर्व्याहृतिभिर्होमःकार्यः यथा भूःस्वाहाइदमग्नये ॐभुवःस्वाहाइदंवायवेनेन० ॐस्वःस्वाहाइदंसूर्याय ॐभूर्भुवःस्वाहा इदंप्रजापतये० ततोष्टाहुतयः अ तासाहेत्यादिस्विष्टकृदंतहोमःकार्यः जयादिकृताकृतमेवकार्यंनकार्यं संस्रवप्राशनादिप्रणीताविमो० ७२

कोंते द्विजैः कुंभस्योदकपूर्णेनोदकाभ्यां वरायत्राभिषेकः कार्यः यथाविप्राग्र्यैः सपल्लवैः तत्रदेवस्यत्वा० २ सो
मस्यत्वा० १ एवैंद्रैः एववारुणैः पुरुषसूक्तेन १६ दशगायत्र्या १० विभ्राट् १७ ऋचैवावं सर्वत्रपत्नाभिर्ऋ
ग्भिर्वरमभिषिंचेति वरः पुनःप्रदक्षिणंकृत्वामंत्रमेतमुदीरयेत् मयाकृतमिदंकर्मस्थावरेषुजरायुणाम्ब
कपित्यानिनोदेहित्वत्सर्वेक्षंतुमर्हसि इत्युक्त्वाशांतिसूक्तानिजप्त्वाचविसृजेत्पुनः २ गोयुग्मंदक्षिणांदद्यादा
चार्यायचभक्तितः इतरेभ्योपिविप्रेभ्योदक्षिणांचापिशक्तितः ततःसर्वेगुरुवेदद्यादंतेपुण्याहमाचरेत् च
तुर्थेदिवसेनीतेपूर्ववत्संप्रपूज्यच ४ इतिब्रह्मपुराणे विसृज्यहोममग्निंचविधिनामानुषीपरां उद्वहेद
न्यथानैवपुत्रपौत्राभिवृद्धिमान् एवमेवद्विजश्रेष्ठोविधिनासम्यगुद्वहेत् धनंधान्यंसमृद्धिंचवश्चाशक्तिंप
राप्नेत् इतिश्रीमदुपाध्यायनरहरिविरचितेसंस्कारनृसिंहेग्रंथेविवाहविधिःसमाप्तः॥सं० १९४४ श्रा० ७३
प०५

खं

पुनः। यमहाशौधमध्यातीनेन यत्नतः॥ [redacted] कर्मप्राप्तोपका

॥ संस्कारनरसिंहाग्रंथरत्नमिदमया।
द्वितीयपुस्तकोभावाद्यथामतिविशोधितम् ॥२॥
धरश्च श्लोक २५...
सरता